

กำลังพลของกองทัพเรือ

บุคคลที่เกณฑ์มาเป็นทหาร เรือในสมัยต่าง ๆ

นอกจากองค์กัตคือเรือและอาวุธแล้ว ความเจริญของการทหารเรือ ยังต้องขึ้นกับองค์บุคคลเป็นสำคัญ เพราะบุคคล คือ สมองและกำลังที่จะพัฒนาและ ปฏิบัติการต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นผู้ใช้เรือและอาวุธเพื่อให้ราชการทหาร เรือบรรลุผล ความความมุ่งหมายได้ แต่เดิมมานั้นทั้งนายและพลทหารล้วน เป็นทหารที่หาหน้า ที่รับบน บก และทำกิจการสวนทหาร เรือเป็นครั้งคราว ต่อมา เมื่อกิจการทหาร เรือได้รับการ ปรับปรุงให้ทันสมัยและขยายตัวออกไปสู่ทะเลลึกนับเป็นราชการ สำคัญขึ้นมา คนไทยที่ มีความรู้ ความสามารถ ในการใช้เรือในทะเลเมื่อน้อย ทางราชการทหาร เรือจึงต้องจ้าง ชาวต่างประเทศ ทั้งชาวเอเชียและยุโรป มาทำหน้าที่เป็นนาย เรือหรือผู้บังคับการ เรือ และเป็นครูฝึกสอนวิชาการทางเรือเรื่อยมา ส่วนพลทหาร เรือ นั้น ใช้วิธีเกณฑ์ด้วย — การ เลือกรองรชายหนุ่มจรมารับราชการทหาร ในขั้นแรกก็ใช้วิธีควบคุมโดยยึดเอา สกกุลวงศ์เป็นหลัก กล่าวคือ ถ้าหัวหน้าสกุลเป็นทหาร สังกัดหมู่หรือกรมกองใด ลูก— หลานของผู้นั้นก็สังกัดอยู่ในหมู่นั้นต่อ เนื่องกันมา ส่วนวิธีควบคุมโดยกำหนดเอาท้องที่ ที่ตัวบุคคลอยู่เป็นหลักนั้น เป็นวิธีที่เกิดขึ้นใหม่ในภายหลัง วิธีเกณฑ์บุคคลเข้ามา เป็น ทหารใหม่วิวัฒนาการมาโดยลำดับ จึงจะกล่าวต่อไป

ลักษณะการ เกณฑ์ทหารไทยอย่างโบราณนั้น ไม่มีหลักฐานบันทึกไว้อย่าง ชัดเจน มีแต่ที่สมเด็จพระยาจักรี ราชานุภาพ ทรงเรียบเรียงไว้ว่า การเกณฑ์ แต่โบราณ กำหนดบุคคลเป็น ๔ จำพวก คือ คนไทย นักบวช คนต่างชาติ และทาส บรรดาคนไทยไม่ว่าจะมีสกุลหรือยศศักดิ์ก็อย่างไร ก็ต้องเป็นทหารทั้งนั้น เชื้อสายคนชาติ อื่นที่เกิดในประเทศไทยก็นับว่าเป็นไทย แต่คนชาติไทยที่อยู่ในฐานะทาสไม่นับว่าเป็นไทย ในวิธีการ เกณฑ์ทหาร พวกนักบวชนั้นได้รับการยกเว้น คนจึงมักหลีกเลี่ยงราชการทหาร

ไปวชเป็นพระภิกษุสามเณร ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก็เคยทรงโปรดฯ ให้นำหลวงสรศักดิ์เป็นแม่กองพิจารณาเลือกสีกเสี้ยเป็นอันมาก^๑ ส่วนคนต่างประเทศนั้น แบ่งเป็น ๓ พวก คือพวกที่ไปมาค้าขายชั่วคราว ให้เรียกใช้แรงงานหรือเรียกเงินแทน แต่ไม่เกณฑ์มาเป็นทหาร พวกที่มาตั้งภูมิลำเนาเป็นประจำในพระนคร ใครสมัครเป็นทหารก็จะรับไว้เป็นทหารอาสา ส่วนพวกลูกหลานชาวต่างประเทศที่เกิดในเมืองไทยให้เกณฑ์เช่นเดียวกับชาวไทย หากจะเป็นชาติไทยหรือชาติอื่นก็ตามถือว่าเป็นคนชั้นต่ำ เป็นไค้แต่บ่าวไพร่ จึงเกณฑ์ใช้แต่แรงงานไม่ให้มีศักดิ์เป็นทหาร^๒

กำหนดเวลารับราชการทหารนั้น จะเกณฑ์เมื่ออายุ ๑๘ ปี และปลดเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี หรือเมื่อมีบุตรชายเข้ารับราชการแทนตัวเป็นจำนวน ๓ คน ก็จะได้รับการปลดประจำการก่อนอายุครบ ๒๐ ปี การเข้าทะเบียนเกณฑ์นั้น เมื่ออายุยังอยู่ระหว่าง ๑๘ - ๒๐ ปีเรียกว่า "ไพร่สม" เป็นระยะที่มุลนายนำมาฝึกหัดก่อนยังไม่รับราชการ ต่อมาภายหลังเรียกว่า "เลกสม" หรือ "เลขสม" และเลยเข้าใจว่าเป็นบ่าวสำหรับมุลนายใช้สอย เมื่ออายุพ้น ๒๐ ปีแล้ว จึงยกขึ้นเป็นทหาร เรียกว่า "ไพร่หลวง"^๓ ไพร่หลวงนี้ มีหน้าที่มาประจำราชการปีละ ๒ เดือน ภายหลังลดลงมาเป็น ๔ เดือน และพอถึงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ลดลงเหลือเพียง ๓ เดือน^๔

ในสมัยก่อนการเกณฑ์ไพร่หรือหมู่เลขเข้ารับราชการนั้น มีการควบคุมเป็น

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย, ตำนานการเกณฑ์ทหาร (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.อ. เปรม รัชนิวัต ๒๕๕๕ : หน้า ๑๖

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย, เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๖-๑๗

^๓ กระทรวงกลาโหม, พระลี้กวันสถาปนากระทรวงกลาโหม (พระนคร : โรงพิมพ์อักษร ประเสริฐ, ๒๕๑๖) หน้า ๒๕

^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย, ตำนานการเกณฑ์ทหาร , หน้า ๑๗

ชั้นนี้คือ หลายครัวเรือนรวมกันเป็น "กอง" หลายกองรวมกันเรียกว่า "กรม"

...บรรดากรมนี้ มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันโดยพระราชบัญญัติ เช่น เรียก ว่า กรมตำรวจ กรมพยาบาล เป็นต้น เพราะกรมเป็นหลักของการทำ ทะเบียนหมายเลขรถยนต์ กรมจึงต้องมีแต่เฉพาะที่ลงชื่อไว้ในทำเนียบ ถ้ามีใครมีพระราชบัญญัติจะรวบรวมคนตั้งกรมขึ้นใหม่ไม่ได้ ความข้อนี้ยังมีทหารในการตั้งกรมเจ้านาย ที่แทนนี้คือ ประกาศพระราชบัญญัติให้ตั้ง กรมทหารขึ้นใหม่เรียกนามว่า "กรมโยธาพิพ" หรือ "กรมเทพามาตย์" เป็นต้น และโปรดให้ขึ้นอยู่ในเจ้านายพระองค์นั้น ๆ นามกรมเป็นแต่นามสำหรับเรียกกรมทหาร อย่างเดียวกับ เช่น เรียกว่า กรมทหารราบที่ ๔ , ที่ ๕ ทุกวันนี้ มีชื่อระนามของเจ้านาย เพราะฉะนั้นแต่โบราณเมื่อขนานนามเจ้านายทางกรม จึงใช้คำว่า "เจ้า" นำหน้านามกรม เช่นว่า "เจ้ากรมหมื่นสุรินทรรักษ์" ดังนี้เป็นต้น หมายความว่า เป็นเจ้าของทหาร กรมสุรินทรรักษ์นั้น...

ทหารที่เกณฑ์มาก็จะเข้าสังกัดเจ้านายตามหมู่เหล่าของตน ถ้าคนสกุลสังกัดกรมใด ลูกหลานก็จะสังกัดอยู่ในกรมนั้นตลอดไป โดยมี "กรมพระสุรัสวดี" เป็นผู้ควบคุม บัญชีพลทั้งหมด แต่ละกรมมีเจ้ากรมเป็นผู้บังคับการ มีปลัดกรมเป็นผู้ช่วย สมุหบัญชี เป็นผู้ทำบัญชีพลและมีนายกองรองลงมา เรียกว่า "ขุนหมื่น" สำหรับดูแลควบคุมไพร่พลมากบ้างน้อยบ้าง ขุนหมื่นมักจะอยู่ตามท้องถิ่นที่เป็นภูมิลำเนาของไพร่พล เมื่อถึงคราวมีศึกสงครามหรือมีราชการทัพ ขุนหมื่นเหล่านั้นก็จะทำหน้าที่เรียกระดมผู้คนในสังกัดไปเข้ากองทัพอตามจำนวนและระยะเวลาที่ทางกรมกำหนด เมื่อเสร็จราชการทัพหรือหมด

เหตุการณ์ที่ต้อง เรียกร ะคมแล้วก็ปลดปล่อยทหารให้กลับไปทำมาหากินตามเดิม คงมีทหารเวร เลือ่วัวใช้ในราชการยามปกติเท่านั้น ทหารที่เหลือส่วนใหญ่จะเป็นทหารเชื้อชาติอื่น และจะเป็นทหารสำหรับรักษาพระบรมราชวังตลอดจนรักษาพระองค์พระเจ้าแผ่นดิน ทหารในสังกัดเจ้านายจะเหลือน้อยมาก เพื่อความสะดวกในการระดมหรือเรียกเข้าประจำการ เมื่อมีเหตุการณ์ทางราชการในสมัยนั้น ได้ใช้วิธีสักเครื่องหมายเลขหมู่วัวที่แขนของผู้ที่เกณฑ์มาเป็นทหารทุกคน

ในยามปกติ เจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จะเกณฑ์คนในสังกัดเข้ามาเป็นจำนวนมากไม่ได้ เพราะอาจจะถูกเพ่งเล็งหาว่าเป็นกบฏ เช่น เมื่อจวนจะสิ้นรัชกาลที่ ๓ กรมขุนพิพิธภูเบนทร์ ทรงหวาดหวั่นว่าจะเกิดภัยอันตราย เพราะข้าราชการบริพารในกรม ของพระองค์เคยวางอำนาจกว่ากรมอื่น ๆ จึงเรียกร ะคมพวกข้าในกรมเข้ามารักษาพระองค์ในวัง เป็นจำนวนมาก กวดยทรงพระวิตกว่าเจ้าพระยา-พระคลังและพระยาศรีพิพัฒน์จะพาลเอาผิดในเวลาเปลี่ยนรัชกาล ความทราบถึงสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ จึงได้ให้จมื่นไวยวรนาถ (ช่วง นุนนาค ต่อมาเป็นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) ไปสอบสวนการ กระทำนี้ จมื่นไวยวรนาถก็ไปเฝ้าทูลถามเสนาบดีกรมขุนพิพิธภูเบนทร์ เมื่อทราบความแล้วจึงได้ทูลขอให้เลิกนกลับไปให้หมก มิฉะนั้นจะให้ทหารมาจับคนเหล่านี้ไปลงโทษ กรมขุนพิพิธภูเบนทร์จนพระทัยจึงต้องปล่อยคนกลับไปหมก^๑

ในต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ไพร่พลกำลังทหาร รอยหรือลง เพราะที่แก่คายนไปก็มาก ไพร่พลวงที่มีอยู่ก็เปลี่ยนนายกัน สัมสนวนวายมิไ้มีการ โอนบัญชีกันให้ถูกต้อง และยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่อพยพหลบหนีราชการไปซ่อนตัวอยู่ในป่า เพราะ

^๑ สมเด็จพระมหาราชทรงทราบภาพ, ประวัติดสมเด็จเจ้าพระยาบรม-มหาศรีสุริยวงศ์เมื่อก่อนเป็นผู้สำเร็จราชการ , (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์ ,

เจ้าหม่อมมุนายไชยสอยครากคร่าทหารอุทจนไพร่ทนต์ไม่ได้ บางคนก็หลบหนีสิ้นหรือมีความ
 ผิดทางกฎหมาย พวกนี้ไปหลบซ่อนอยู่ในป่า ของสมมุติคนเป็นโจร ไปก็มี ใน พ.ศ. ๒๓๕๓
 (ค.ศ. ๑๘๑๐) พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จขึ้นเสวยราชย์
 ได้มีพระบรมราชโองการให้สลักเลขหมายใหม่ ให้พระสัสดีชำระเรื่องสังกัดของ
 เลขที่ยังค้างอยู่ให้เรียบร้อย และมีพระภาคีให้บรรดาขุนนางเจ้าบ่าวหน้านายไพร่หลวง
 และทาสที่หลบหนีซ่อนตัวอยู่นั้นให้กลับมาขานาญเค็ม โดยจะพระราชนาน โทษภาคทัณฑ์
 ไว้ก่อน ถ้าไม่สมัครใจจะอยู่กับนายเค็มก็ให้เลือกกรมอยู่ใหม่ตามใจสมัคร พระองค์
 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สลักเลขใหม่หมดทั้งในกรุงเพทพ และหัวเมืองใกล้ไกล
 ในสมัยที่มีการเกณฑ์ทหาร แบบเลขหมุนั้น ทหารมิได้มีการรวมกันอยู่ในบังคับบัญชาของ
 ส่วนกลางโดยตรง แต่อยู่กระจัดกระจายเป็นเข้าในกรมของเจ้านายทรงกรมทั้งหลาย
 ดังที่กล่าวมาแล้ว ทหารที่เกณฑ์มาจึงต้องสังกัดที่แขนไขว้หมู่เหล่าที่ทหารนั้นสังกัดอยู่
 พอเปลี่ยนรัชกาลใหม่ก็จะสลักเลขใหม่ ถ้ารัชกาลก่อนสังกัดตรงแขนข้างหองมือ รัชกาล
 ต่อมาก็จะสังกัดตรงแขนข้างหลังมือ บุคคลที่รับราชการอยู่หลายรัชกาลก็จะมีรอยสักอยู่
 หลายแห่งด้วยกัน

สำหรับกรมทหาร เรื่อนนั้น ได้เริ่มมีการสลักเลขมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๔
 (ค.ศ. ๑๘๙๑) เป็นการติดตามวิธีหมู่เลข คือ เลขไพร่หลวงก่อนโอนเป็นทหารสังกัด

๑ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีที่ ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์ไท , ๒๔๕๕) หน้า ๔๘

๒ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีที่ ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์ไท , ๒๔๕๕) หน้า ๕๑

ไคนั้น ก็จะมีสักล่ำศาลหรือรับหนังสือคุมสักอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อมาเป็นทหารเรือ จะสักตราจักร - สมอไขว่กัน เป็นเครื่องหมายที่อีกแขนหนึ่ง* ด้วยวิธีนี้ ตัวพอนม คือบุคคลแรกของตระกูลที่เขาสังกัดทหาร เรือนั้น จะสักล่ำศาลหรือรับหนังสือพิมพ์คุม สักและสักตราจักร สมอที่แขนซ้าย มีเลขหมายและอักษร บนแขนเดียวกัน บุตร หนูนั่น จะสักแต่ตราจักร สมอไขว่ไว้ที่แขนซ้าย ส่วนอีกแขนหนึ่งจะสักอักษรย่อนามกรม, หมู เลขและเลขหมาย ซึ่งนับลำดับเพียงภายในหมู่ เลขกรมหนึ่ง ๆ คนหัวเมืองที่เกณฑ์ มาก็จะใช้วิธีเดียวกัน แต่การ สักอักษรย่อ นั้นจะสักเป็นชื่อเมืองและ เลขลำดับภายใน จำนวนคนที่เกณฑ์มาใน เมืองนั้น ๆ ต่อมา เมื่อมีพระ ราชบัญญัติการ เกณฑ์ทหาร แล้ว การ สักก็เปลี่ยนไป โดยสักแต่ที่แขนเดียว คือสักเลขปี ร.ศ. ที่เกณฑ์ อักษรย่อ ท. ซึ่งหมายถึงทหาร เรือ และเลขหมายอาวที่เกณฑ์มาต่อท้ายอักษร ท. ตามหมายเลขดังนี้คือ เลข ๑ หมายถึงสมุทร สงคราม, เลข ๒ หมายถึงสมุทร สากร , เลข ๓ หมายถึงนคร เชื้อนรินทร์ , เลข ๔ หมายถึงสมุทร ปรากการ , เลข ๕ หมายถึง - ชลบุรี , เลข ๖ หมายถึงระยอง , เลข ๗ หมายถึงจันทบุรี สำหรับกรุงเทพฯ นั้น ใช้อักษรนามย่อว่า ก. ซึ่งจะตั้ง เลขใหม่ทุกปี เช่น ๑๒๕ จะหมายความว่า ทหาร ญ่นั้น เกณฑ์เมื่อปี ร.ศ. ๑๒๕ สังกัดกรมทหาร เรือ เกณฑ์จากเมืองชลบุรี เป็น คนที่ ๑ ของปี ส่วนการ สักตราจักร สมอนั้น ไก่ยกเลิกเสียตั้งแต่สมัยพระ ราชบัญญัติ ลักษณะการ เกณฑ์ทหาร สำหรับนายทหาร ชั้นสัญญาบัตรนั้น ไม่ต้องสักอะไร เลย

-
- * ร.อ. โมน โมนยะกุล หมวด ๑ กองทัพเรือและหน่วยต่าง ๆ
"ประวัติทหาร เรือไทย" (ไม่ได้อัปเดตพิมพ์)
- ๒ กองจดหมายเหตุ แห่งชาติ แฟ้ม ก. ๒๐. ๖/๘ หน่วยงานการ จัดการ
 กระทรวงทหาร เรือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนคร สวรรค์วร พิธิศ กรมพลเรือ
 ที่ ๒ , ลงวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๓

การ สัก เครื่องหมายนี้ไว้เล็กไปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะมีการควบคุมทางบ้านส่วนมะโนครวัไคร้คคุมและเรียบรอยขึ้น

ต่อมา ทางราชการไคยินยอมให้ไพร่เสียเงินจ้างคนมารับราชการแทนคนไค้ ในเวลาปรกติ เรียกว่า "เสียคาราชการ" และเงินอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า "ส่วย" ก็เกิดจากการที่ทางราชการยอมให้ไพร่ที่ถูกเกณฑ์แต่อยู่ห่างไกลและอยู่ในที่มีสิ่งของอันจำเป็นจะต้องใช้ในราชการ เช่นคนประสิวที่นำมาใช้ทำกินนิน ก็ให้พวกนี้ส่งส่วยคนประสิวแทนตัวมารับราชการ ส่วยต่าง ๆ นี้ ไค้กำหนดไว้หลายชนิด ภายหลังให้ส่งเงินมาแทนคนประสิวไค้เช่นเดียวกับเงินคาราชการ แต่ส่งในอัตราค่ากว่า คือราวปีละ ๒ บาท * ทั้งคาราชการและส่วยนี้ส่งไค้แต่ในยามปรกติ ในยามสงครามต้องเกณฑ์ตัวมารับราชการทั้งหมด แม้ในยามสงบ ถ้าทางบ้านเมืองต้องการกำลังทหารเพิ่มขึ้นก็จะเกณฑ์พวกไพร่ส่วยนี้มารับราชการไค้ทันที เช่นในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ (ค.ศ. ๑๘๘๔) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไค้ไปรบเกล้าฯ ให้จัดการป้องกันประเทศ โดยการซ่อมแซมป้อมที่เมืองสมุทรปราการและสร้างป้อมขึ้นใหม่ที่แหลมฟ้าผ่า นอกจากนั้นยังไค้ตั้งชื่อเรือปืนและจัดซื้อศาสตราวุธเพิ่มเติม เพื่อให้มีกำลังและอำนาจที่จะรักษาบ้านเมืองเพิ่มขึ้น แต่ทหารสำหรับรักษาป้อมและประจำเรือมีไม่พอ ในขณะที่เกี่ยวกับที่เลขส่วยทางหัวเมืองฝ่ายตะวันออกมีเป็นจำนวนมาก เงินส่วยก็คึดค้างอยู่ที่นายหมวดนายกอง มีไค้นำมาใช้ในราชการแทนคน จึงทรงมีพระราชดำริว่า "... ควรจะยกเอาเลขไพร่สมไพร่ส่วยเหล่านี้กับขุนหมื่นสมกรมการและขุนหมื่นกองส่วย มาเช่าเวร ผลักเปลี่ยนกันเช่าเดือนแค่เพียงพอเท่ากับเงินส่วยนั้น

* สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ , ตำนานการเกณฑ์ทหาร ,

รับการ เป็นพวกรักษาป้อมที่เมืองสมุทรปราการและสำหรับเรือกันโบต เป็นการ
รักษาบ้านเมืองดีกว่าที่จะให้ไฟต้องเสียเงินช่วย แลต้องขอแรงทำราชการต่าง ๆ
ดังเช่นที่เป็นมาแต่ก่อนนั้น" * ในสมัยนั้น นอกจากไฟ สมไฟ ส่วยที่เสียเงินแทนการ
รับราชการทหารแล้ว พวกขุนหมื่นทั้งหลายที่มีหน้าที่ติดตามไฟ พลในเวลาที่ทางราชการ
ต้องการตัวไปรับราชการ ก็คงจะไม่ได้เข้ารับราชการ เช่นกัน การหลีกเลี่ยงการเป็น
ทหารด้วยวิธีใช้เงินเช่นนี้ เป็นเหตุให้กำลังทหารของบ้านเมืองไม่พอแก่ราชการ บาง
ขณะจึงต้องมีการยกเวนการส่งเงินบ้าง เพื่อให้มีกำลังป้องกันประเทศอย่างเข้มแข็ง

เกี่ยวกับเงินการราชการนี้เลขคงประเภทกัน เช่น เลขไฟหลวง เลข
คงเมือง เลขส่วย เลขสม และเลขทาส จะเสียการราชการไม่เท่ากัน คือ ไฟ-
หลวงเสียมากที่สุดถึงปีละ ๔ บาท ส่วนทาสเสียเพียงปีละ ๒ สลึง ซึ่งความไม่เสมอ
ภาคนี้เป็นเรื่องที่จะต้องแก้ไข กรมหลวงวรศักดิ์พิศาล (พระองค์เจ้าอรุณวงศ์) ได้ทำ
ความเห็นถวายในรัชกาลที่ ๕ ว่า ความไม่เสมอภาคนี้ทำให้คนอยากเป็นทาสแทนที่จะ
สักเป็นมหาดเล็ก เป็นนาย หรือเป็นสม ก็พยายามไปหาเจ้านมมุนายที่คุ้นเคย
เพื่อให้สมยอมรับเป็นทาส จะได้เสียเงินการราชการน้อยลง ๒ ความไม่เสมอภาคนี้
คงค้างมานานจนกระทั่งได้ออกพระราชบัญญัติการเก็บเงินการราชการใน พ.ศ. ๒๔๔๔
(ค.ศ. ๑๙๐๑) ให้ผ่อนปรนเก็บเงินคนละ ๔ บาทเสมอกัน ๓

* กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๓.๒/๑ "สารตราเจ้าพระยาศรี-
ธรรมราช ถึง ผู้ว่าราชการเมืองจันทร์, ตราก และระยอง" (สำเนาตราบัวแก้ว-
ใหญ่) ลงวันศุกร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีวอก ฉศก คักราช ๑๒๔๖,

๒ กรมหลวงวรศักดิ์พิศาล, คำปรึกษาราชการบางเรื่อง (พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าทัศนอา อรุณวงศ์, ๒๔๗๒) หน้า ๗-๑๐

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐

นอกจากระบบการเปลี่ยนเงินตราราชการและการเปลี่ยนฐานะการเป็นทาส จะทำให้คนหลักเลี้ยงการเป็นทาสได้ดังที่กล่าวมาแล้ว ระบบการรับราชการและการจ่ายเงินเดือนที่เป็นอยู่ในเวลานั้น ยังทำให้คนไม่นิยมการเป็นทาสอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากรายงานของพลเรือโท พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์ เจ้าพนักงานใหญ่ผู้ช่วยบัญชาการทหารเรือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ (ค.ศ. ๑๘๘๘) บางตอน ดังนี้

ข้อ ๑ ทหารฝ่ายกรมแสงเค็มซึ่งได้มารับราชการอยู่ในเรือพระที่นั่งเวสาลี นั้นได้ทำมานานประมาณ ๑๑ ปีแล้ว แต่ทหารเหล่านั้นต้องจ่ายไปรับราชการอยู่ในเรือรบต่าง ๆ และสเตรนฝ่ายทะเลเล็กหลายแห่ง

ข้อ ๒ ทหารกรมแสงซึ่งมีอยู่ในเรือพระที่นั่งเวสาลีนั้น แบ่งเป็น ๒ เวน ๆ หนึ่งนั้นได้มาเข้าเคียนประจำการอยู่ ๓ เดือน ออก ๓ เดือน และได้มีการระดมอีกเคียนหนึ่ง ปีหนึ่งต้องรับราชการอยู่ ๗ เดือน และบางทีในพวกที่มาประจำการอยู่ ๗ เดือนนี้ ต้องจ่ายไปรับราชการทางไกล และกลับมาช้ากว่าเวลาที่ออกเคียนของตนไป ก็จำเป็นต้องรับราชการอยู่ถึงแปดเดือนก็มีบ้าง และคนเหล่านั้นก็ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒ บาท อยู่ ๒ เคียนเท่านั้น

ข้อ ๓ พวกมะรึน เค็มแบ่งออกเป็น ๓ เวน ๆ หนึ่งเข้า ๒ เดือน ออกปีหนึ่งได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒ บาท

ข้อ ๔ ทหารประจำป้อมปากน้ำแบ่งออกเป็น ๔ เวน ๆ หนึ่งเข้าสองเดือนออกหกเดือน รับราชการปีหนึ่ง ๓ เดือน คนเหล่านี้หาได้รับพระราชทานเงินเดือนไม่ แต่บางคนมีเบี้ยหวัดปีหนึ่ง ๒ บาท จนถึง ๑๐ บาทก็มี คิดเป็นเงินเดือนเดือนละ $\frac{๒}{๓}$ บาทเท่านั้น การระดมหาได้คิดไม่

ข้อ ๕ พวกคนจามนั้น เค็มแบ่งออกเป็น ๔ เวน ๆ หนึ่งเข้าเคียนหนึ่ง ออก ๓ เดือน ในเวลาที่ทำการนั้นได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๒ บาท

ข้อ ๖ ทหารเมืองจันทบูร ตราก ระยอง แบ่งออกเป็น ๒ เวน ๆ

หนึ่งเข้าเดือนหนึ่งออก ๕ เดือน ในเวลาที่เข้าเดือนนั้น หากได้รับพระราชทานเงินเดือนไม่

การที่เป็นมาเช่นนี้ เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ทหารทุก ๆ กรมนี้ได้รวมเป็นกรมเดียวกันแล้ว แต่มิได้รับราชการเสมอกัน ทั้งเงินเดือนก็หาได้รับพระราชทานเสมอกันไม่ ทหารกรมแสงนั้นได้ใช้ราชการที่มีประโยชน์มาก แต่ซึ่งจะใช้ทหารฝ่ายกรมแสงปีละ ๘ เดือนนั้นราชการอยู่ข้างจะรุนแรงมาก ในปีหนึ่งเหลืออยู่ ๔ เดือนเท่านั้นที่จะประกอบการเล่นชีวิตของคน และเงินเดือนซึ่งได้รับพระราชทานปีละ ๓๖ บาทนั้น ก็หาพอเลี้ยงชีวิตไม่ ทหารเหล่านี้มีความซัดสนอยู่เสมอ

เหตุต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ทำให้คนไม่นิยมการเป็นทหารและพยายามหาหนทางหลีกเลี่ยง ไม่ต้องรับราชการประจำหรือรับน้อยที่สุด และถ้าถูกเกณฑ์เข้ารับราชการแล้วก็มีจะหนีกันมาก ดังจะเห็นได้จากกรณียกทหารใน พ.ศ. ๒๔๓๖ เมืองจันทบุรีมีทหารอยู่ในบัญชีรายชื่อ ๓๐๐ คน แต่เรียกได้เพียง ๑๐๐ คน เมืองระยองมีชื่อในบัญชี ๒๐๐ คน เรียกได้เพียง ๒๐ คนเท่านั้น นอกนั้นพากันหลบหนีไป ๒ แม้นในเมื่อ ๆ มากก็ยังมึทหารหนีมาก ตัวอย่างเช่น มีรายงานคนหนีราชการลงวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ (ร.ศ. ๑๑๕.) ดังนี้

๑ กองทัพเรือ , สมุดสำเนาหนังสือราชการกรมทหาร ร.ศ. ๑๐๗ , " รายงานความคิดเห็นในการปรับปรุงกิจการทหารเรือ ที่ ๘๑ ลงวันที่ ๑๕ คำ ปี่ชวด สมฤทธิศก ๒๑ ๑๒๕๐ " พลเรือโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรจรัสวงษ์ กรานฑูล สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผู้แทนผู้บัญชาการทหารทั่วไป

๒ เรื่องเดียวกัน

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๔/๔๔ รายงานประจำเดือนของกรมทหารเรือ ร.ศ. ๑๑๘ - ๑๑๙

นามกรม	จำนวนคน		รวม	หนีราชการ
	คนเวร	บุตรหม		
กรมแสง	๑๘	๕	๒๓	๓
กรมปากน้ำ	๘	๕	๑๓	๑๖
กรมมริน	๕๐	๑๐	๕๐	๓
กรมอาสาจาม	๓๕	๑	๓๖	๔
กรมโตะ	๖๕	๗	๗๒	๕
กองมอญลาว	๑๕	๔	๒๓	๑
กรมกลาง	๑	—	๑	—
สมุทรสาคร	๕	—	๕	๑
สมุทรสงคราม	๕	—	๕	—
กองรวมัญแปดกรม	๕๒๖	๓๒	๕๐๔	๓๕
รวมทั้งสิ้น	๖๖๘	๕๑	๗๒๙	๗๒

นอกจากนั้นทหารยังมีได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรมตามระเบียบการที่วางไว้ กล่าวคือ ตามระเบียบบุตรหมต้องรับราชการประจำเป็นเวลา ๓ ปี แล้วจึงจะปลดเป็น "เวร" ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องมาเข้าเวรจนกว่าจะมีอายุ ๕๑ ปี เมื่ออายุเกิน ๕๑ ปี แล้วก็จะปลดจากราชการเป็นกองหนุน ได้รับ "ตัวเหลือง" อันหมายความว่า จะเรียกกระดม่อีกในยามสงครามจนกว่าอายุ ๖๑ ปีจึงจะปลดจากราชการ แต่ในทางปฏิบัติแล้วหาได้เป็นไปตามนั้นไม่ กล่าวคือ เมื่อครบกำหนดรับราชการประจำแล้วก็ไม่ยอมปลดให้เป็นเวร ทหารนั้นจะต้องทำเรื่องร่ำร้องขออนุญาตมายังกรมทะเบียน ซึ่งกรมทะเบียนจะทำเรื่องเสนอออกไปหรือไม่ก็ได้ ถ้านำเสนอ ก็จะต้องได้รับอนุญาตจากบัญชาการกรมทหารเรือเสียก่อนจึงจะปลดได้ บางคนได้ปลดก่อนกำหนด ๓ ปี บางคนอายุมา ๑๐ ปี แล้วก็ไม่ยอมออกจากราชการ แต่บางคนไม่ต้องรับราชการประจำเลยพอสึกแล้วก็ได้รับการปลดออกเป็นกองหนุนทันทีที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะระเบียบการที่มีอยู่เปิดหนทางให้เจ้าพนักงานทุจริตต่อราษฎรบังหลวงได้มาก

เรื่องหนี้ราชการนี้มีอยู่เสมอมาเป็นเวลานาน ทางกรมทหารเรือก็ได้พยายามแก้ไขหลายวิธีก็ไม่ไฉนผลเรือโท พระยาชลยุทธโยธินทรได้เคยแก้ไขโดยกำหนดโทษอย่างหนักคือ โทปรับและกักขัง ให้รับราชการทั่วๆไปตามส่วนของเวลาที่หนี้ ถ้าไม่มีเงินค่าปรับก็ต้องใช้โทษจำขังแทนโดยกำหนดเวลาตามจำนวนเงิน ให้รับโทษเช่นนี้โดยทั่วกันไม่ว่าจะหนี้ในเวลาใด กลับมารับราชการเองโดยค้ำหรือมีคนจับส่ง ทำให้พวกที่หนีทหารไม่กล้าเข้ามามอบตัวกับทางราชการ ต่อมาเมื่อเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิตทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือก็ได้ทรงแก้ไขระเบียบใหม่ทันทีที่เข้ารับตำแหน่ง โดยให้จัดการสอบบัญชีพลทหารคนใดรับราชการครบ ๓ ปีให้ส่งมาปลดที่กรมทะเบียนทันที และได้ทรงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตในโอกาสที่เข้ารับตำแหน่ง ประกาศยกโทษผู้หนีราชการทหารเรือ ให้กลับเข้ามารับราชการเองภายในระยะเวลา ๓ เดือนนับแต่วันประกาศ ในการนี้มีผู้กลับเข้ามาลงชื่อกว่า ๑,๐๐๐ คน ส่วนโทษผู้หนีราชการหลังจากการประกาศครั้งนั้นก็ได้ออกโทษให้มีใหญ่จิตรกรรมและเบาบางลง แต่จำนวนทหารหนีราชการก็ลดลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น คือ จำนวนทหารหนีราชการในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ เทียบกับปี พ.ศ. ๒๔๔๖ แล้ว คนประจำการหนีน้อยลง ๑๐๑ คน และคนเวรหนีน้อยลง ๓๗ คน ดังนี้

ประเภทพล	จำนวนพลหนี		คงน้อยกว่าศึก ๑๒๒
	ศึก ๑๒๒	ศึก ๑๒๓	
คนประจำการ	๔๕๗	๓๕๖	๑๐๑
คนเวร	๒๔๔	๒๐๗	๓๗

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนคนหนีราชการทหาร เรือก่อนและหลังการลดโทษแล้วเห็นว่าถึงแม้โทษจะเบาลง จำนวนคนหนีราชการก็ไม่ค่อยลงมากนัก กรมทหารเรือจึงยังวินิจฉัยให้แน่นอนไม่ได้ว่า โทษหนักหรือโทษเบาจะไค้ผลดีกว่ากัน แต่มีกรณีเชื่อได้แน่นอนอยู่อย่างหนึ่ง คือ การปกครองบังคับบัญชาขณะนั้นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนหนีราชการทหารกันมาก เพราะการปกครองยังมีการกดขี่อย่างไม่ยุติธรรมอยู่มาก กรมทหารเรือจึงได้แก้ไขข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อกำหนดโทษให้แน่นอนและป้องกันการลงโทษโดยโหดของนายทหาร แต่ก็มีเหตุอื่นอีกที่ทำให้ทหารหนีราชการมาก เพราะทหารบางคนเมื่อถูกส่งเข้ารับราชการเพียงหนึ่งหรือสองวันยังไม่ทันจะไค้จ่ายเครื่องแบบทหารก็หนีไปเสียแล้ว ในพ.ศ. ๒๔๔๖ กรมทหารเรือจึงได้จัดตั้งหน่วยจับทหารหนีราชการขึ้น เรียกว่า "แผนกข่าหลวงตรวจจับ" ขึ้นอยู่ในกรมทะเลเบียน ผู้ที่เป็นข่าหลวงทหารเรือ ประจำอยู่ตามเมืองต่าง ๆ คือ เมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) สมุทรปราการ ธิญบุรี มินบุรี ชลบุรี ระยอง ปทุมธานี นนทบุรี และแกลง ๒ กรมทะเลเบียนต้องทำรายชื่อทหารที่ขาดหนีให้ ข่าหลวงตรวจจับไปติดตาม ต่อมาเมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารใน พ.ศ. ๒๔๔๘ (ร.ศ. ๑๒๔) จึงได้เลิกตำแหน่งข่าหลวงตรวจจับพร้อมกับเลิกการเร่งจากเจ้าหมื่นนายกอง คงให้กองทะเลเบียนทำรายชื่อส่งนครบาลและส่งจังหวัดขอให้ติดตามจับตัวส่ง

ระยะเวลาที่รับราชการของทหารกองต่าง ๆ ซึ่งไม่เท่ากันดังกล่าวมาแล้ว นอกจากจะเป็นเหตุให้ทหารไม่นิยมเข้ารับราชการและหนีราชการแล้ว ยังเป็นอุปสรรคแก่การฝึกให้เป็นทหารที่ดีอีกด้วย ๓

๑ กรมทหารเรือ, "ข้อบังคับว่าด้วยอำนาจลดโทษทหาร ที่ ๒/๑๖๕๗ ลงวันที่ ๑๑ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ และที่ ๑๗/๑๐๖๖๒๒ ลงวันที่ ๒๖ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕, กฎข้อบังคับทหารเรือเล่ม ๑ (พระนคร : โรงพิมพ์บุญช่วยเจริญ, ๒๔๕๖)

๒ กรมทหารเรือ, "ทำเนียบข้าราชการกรมทหารเรือ รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ (พระนคร : โรงพิมพ์กองลหุโทษ ๒๔๔๘) หน้า ๔ - ๕

๓ กองทัพเรือ, "สมุดสำเนาหนังสือราชการกรมทหารเรือ ร.ศ. ๑๐๗, "รายงานความ

ต่อมาพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร ร.ศ.๑๒๔ ได้กำหนดระยะเวลาที่ทหารเกณฑ์ต้องเข้ารับราชการประจำเสียใหม่ คือ ลดลงเป็นคนละ ๒ ปี ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในกรมทหารเรือ เนื่องจากเวลาเพียง ๒ ปี ไม่เพียงพอที่จะฝึกทหารเกณฑ์ให้มีความรู้พอที่จะเป็นทหารเรือที่ดีได้ เพราะ การฝึกทหารเรือให้มีความรู้วิชาการทางทหารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เช่น ทหารราบ ทหารปืนใหญ่ ฯลฯ กล้วยเวลาเพียง ๒ ปีนั้น ก็นับว่ามีเวลาน้อยเต็มที่แล้ว ยังจะต้องฝึกให้มีความรู้ทางเรือ ซึ่งมีใช้สิ่งที่จะฝึกสอนได้ง่าย ๆ ในเรือวันอีกด้วย ผู้บังคับบัญชาของทหารเรือได้ตระหนักถึงความจำเป็นในเรื่องระยะเวลาการฝึกทหารนี้มาทุกยุคทุกสมัย พลเรือโท พระองค์เจ้าจรจรัสวงศ์ เจ้าพนักงานใหญ่ช่วยบัญชาการทหารเรือ ใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้รายงานว่า

... การทหารเรือ มีความลำบากมากกว่าทหารบก เพราะว่าทหารบกนั้นต้องฝึกหัดการฝ่ายทหารอย่างเดียว ใ้รับราชการอย่างอื่น ๆ นั้นเล็กน้อย แต่ทหารฝ่ายเรือรบนั้นต้องฝึกการฝ่ายทหารหลายอย่าง แลต้องทำการหนักอย่างอื่น ๆ แต่เข้าจรวดเย็น แลบางทีต้องทำการในเวลากลางคืนด้วย

อนึ่ง จะฝึกหัดทหารบกคนหนึ่งในมัธยมวัย ก็อาจฝึกหัดให้เป็นทหารที่ดีได้ แต่จะฝึกหัดทหารเรือคนหนึ่งในมัธยมวัยให้เป็นกลาสีอันดี ภูษานาฏในการเรื่อนั้นไม่ได้ เหตุคั้งนี้จึงจำเป็นต้องฝึกหัดทหารเรือให้เป็นกลาสีเสียแต่ยังอยู่ในปฐมวัยนั้นแล จึงจะเป็นกลาสีอันดี ภูษานาฏในการเรือได้ ... ๑

ต่อมา พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ก็ได้ทรงกล่าวไว้ว่า

... ภูษานาฏในการทหารเรือย่อมกล่าวอยู่เนื่อง ๆ และถ้าจะพิจารณาณากูก็จะเห็นเป็นความจริงควยว่า ในการที่จะสร้างเรือ ถึงแม้จะให้มีความสามารถในทาง

ทะเล และความสามารถของมนุษย์ในทางวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์และวิศวกรรม
ที่จะพลิกแพลงบรรพกาลให้เป็นไปได้ใน ในเวลาเพียง ๒ ปี ก็พอจะทำให้เต็มความ
ประสงค์นั้นแล้ว แต่จะใช้เวลาสำหรับฝึกสอนบุคคลที่จะใช้เวลานี้ให้ได้ผลเต็มความ
สามารถและคุณสมบัติของเรือตามที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นนั้น คุ้มเวลา ๒ เท่าของเวลา
สร้างเรือก็ยังน้อยไป...

ปัญหาเรื่องเวลารับราชการประจำนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิตได้ทรง
พยายามอธิบาย และขอให้แก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร โดยกำหนดระยะเวลา
ประจำการให้ต่างกันตามความจำเป็นของแต่ละเหล่าทัพแล้วไปลดเวลาที่จะต้องเป็นกองหนุนชก-
เขยให้ คือ ทหารเหล่าใดที่รับราชการประจำนาน ก็ให้กำหนดเวลาเป็นกองหนุนน้อยกว่าผู้ที่
รับราชการประจำการน้อยปี ทั้งนี้เพราะราชการทหารบก และทหารเรือต่างกัน ทหารบก -
ต้องการคนมากถึงแม้จะเข้ารับราชการประจำในระยะเวลาอันสั้นก็ไม่เป็นไร ทหารเรือไม่
ต้องการคนมาก เพราะเรือรบมีจำนวนจำกัดแต่ต้องการเวลาสำหรับการฝึกฝนทหารใหม่ -
ความชำนาญพอที่จะปฏิบัติหน้าที่ส่วนของตนได้โดยไม่มีกพร่อง จึงต้องใช้เวลารับราชการนาน
กว่า เรื่องกำหนดเวลานี้ไม่เป็นที่ตกลงกันได้ กรมทหารเรือจึงต้องหาทางออกทางอื่น คือ
คัดเลือกพลทหารที่ดีและมีความสามารถเลื่อนยศให้เป็นจ่า และบังคับให้รับราชการต่อไป ^๒
แต่พลทหารก็ไม่นิยมการเป็นจ่า เพราะถ้าปลดเป็นกองหนุนแล้วกลับมารับราชการอีกก็จะไม่
ได้รับยศและเงินเดือนในตำแหน่งเดิม บางคนจึงพยายามหนีราชการเพื่อให้เสียประวัติ จะได้
ไม่ถูกเรียกให้เป็นจ่า

กองทัพเรือ มีความจำเป็นจะต้องใช้พลทหารที่ได้รับการฝึกอย่างดีมาเดवलประจำ
เรือ เพราะการทำหน้าที่ในเรือนั้น ต้องใช้ความรู้ความสามารถในทางเรือพอสมควร

๑ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ : "ความเจริญแห่งราชอาณาจักร", กุสิตสมิตเล่ม ๖,
ฉบับพิเศษ, (พ.ศ.๒๔๖๓) หน้า ๓๓

๒ กรมทหารเรือ, "คำสั่งว่าด้วยการรับคนเข้ารับราชการกรมทหารเรือ ที่ ๑๓/๑๘๕๖
ลงวันที่ ๓ มีนาคม รศ.๑๒๒", กฎข้อบังคับทหารเรือเล่ม ๑ (พระนคร : โรงพิมพ์
บุญช่วยเจริญ, ๒๔๕๖) หน้า ๓๖

เมื่อกรมทหารเรือไม่สามารถที่จะฝึกทหารใหม่ขึ้นทำการไต่ทันแก่ความต้องการ และถ้าใช้คนที่ไม่มีความรู้ก็จะก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นเช่นนี้ กองทัพเรือจึงต้องเอาผลประโยชน์ทางราชการเขาลอให้ทหารยอมรับราชการต่อ ๔ ปี แล้วก็จะปลดเป็นกองหนุน ถ้าภายหลังกลับเข้ารับราชการอีก ก็จะได้ยศและเงินเดือนเท่ากับเวลาที่ออกไป ถ้ารับราชการครบ ๔ ปีแล้ว มีความดีความสามารถก็จะเลื่อนให้เป็นพันจ่า การให้ผลประโยชน์มากขึ้นเช่นนี้มีผลแต่เพียงว่า ทหารชั้นจ่าที่ราชการน้อยลง แต่ไม่ทำให้พลทหารสมัครใจรับราชการต่อ นอกจากผู้ที่ไม่เฝ้าทางทำมาหากินอย่างอื่นเท่านั้น กรมทหารเรือจึงต้องใช้วิธีเกลี้ยกล่อมและบังคับกันอยู่เรื่อยมา ปัญหาการขาดแคลนคนจึงมิได้หมดไป

ในสมัยเริ่มก่อตั้งการทหารเรือนั้น เป็นการยากมากที่จะหาคนเข้าเป็นทหารเรือ เพราะนอกจากอุปสรรคต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีเหตุเนื่องจากอุปนิสัยของคนไทยอีกด้วย กล่าวคือ คนไทยเป็นชาวคอนมิ้นิสัยไม่ชอบประกอบอาชีพทางทะเลเป็นพื้นเดิมอยู่แล้วถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีอาณาเขตจรดทะเลเป็นระยะทางยาวมาก แต่คนไทยก็ไม่นิยมประกอบอาชีพทางการประมงทะเล นับเป็นการละเว้นอาชีพทางทะเลที่สำคัญอย่างหนึ่ง อาชีพอีกอย่างหนึ่งที่พลเมืองของประเทศที่มีอาณาเขตจรดทะเลโดยทั่วไปนิยมประกอบอยู่เสมอคือการค้าขายทางทะเล คนไทยก็ไล่ละเลยเช่นกัน แม้ในอดีตไทยจะเคยมีเรือไปค้าขายต่างประเทศบ้าง แต่ผู้ที่ทำหน้าที่ในเรือก็เป็นชาวต่างประเทศมีจีนและแขกเป็นต้น ๒ มีคนไทยเดินเรือบ้างก็เป็นเพียงตามชายฝั่งระยะใกล้เพียงไม่กี่ลำ ทั้งนี้เพราะคนไทยพื้นเมืองไม่สนิทในการเป็นพ่อค้า สันตักแก่ในทางทำนาทำสวนซึ่งเป็นอาชีพของชาวคอน การที่จะฝึกหัดชาวคอนให้เป็นชาวทะเลนั้นยากมาก เพราะทะเลนั้นมีคลื่นซึ่งทำให้เมา เรือเดินทะเล

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๘/๘๖ รายงานราชการกรมทหารเรือ, วันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๘, หน้า ๒๔ - ๒๕

๒ "คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาดาล", ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗, (พระนคร : โรงพิมพ์ภาวนา, ๒๕๐๓) หน้า ๑ - ๓

ก็เป็นเรื่องใหม่ มีส่วนประกอบต่าง ๆ มากมายที่ยุ่งยากแก่การจดจำและระวิงรักษา การเดินเรื่องเป็นวิชาขั้นสูงที่ต้องการทั้งความรู้และความชำนาญ การงานที่ต้องทำในทะเลก็เป็นงานลำบากตรากตรำ และเต็มไปด้วยภัยอันตรายรอบข้างเป็นที่เบียดเบียนแก่ผู้ไม่คุ้นเคย ถ้ามีความรู้ทางการเดินเรือทะเลไม่พอ หรือไม่ชำนาญว่องไวของตน ก็อาจจะเป็นอันตรายได้ทุกเมื่อ ทางการทหารเรือจึงต้องฝึกสอนให้บุคคลที่เกณฑ์เข้ารับราชการทหารเรือ นั้น มีความรู้ความสามารถในวิชาการทางทหาร และยังต้องฝึกหัดอบรมให้มีความรู้ความชำนาญในวิชาการทางเรือและมีความอดทนอย่างชาวทะเล สำหรับผจญภัยทางทะเลอันมีอยู่เสมอนั้น กับทั้งยังต้องอบรมให้มีความเคยชินไม่เบียดเบียนต่อความเป็นอยู่ของคนในที่คับแคบภายในทะเลหลวงอันกว้างใหญ่และวุ่นวาย ซึ่งการฝึกหัดดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่ทำได้ยากและต้องการ เวลา มาก จึงจะไคยลเป็นที่น่าพึงพอใจ

ด้วยเหตุที่คนไทยพื้นเมืองไม่มีความชำนาญในทางเรือและทางทะเลเช่นนี้ บุคคลที่จัดเข้ามาเป็นทหารเรือในชั้นแรก จึงต้องใช้คนเชื้อชาติมอญและแขกจามเป็นส่วนมาก ทั้งนี้เพราะชาวต่างชาติเหล่านี้ชำนาญการเรือ และรับราชการทหารอยู่ในไทยมาแล้วแต่โบราณ ในรูปของทหารอาสาต่าง ๆ ซึ่งสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงเข้าพระทัยว่า กองทหารอาสาซึ่งเป็นชาวต่างประเทศได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ ทั้งนี้เพราะ หลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงประกาศอิสรภาพมีชัยชนะแล้ว พระเกียรติยศเลื่องลือมาก ชาวต่างประเทศเช่นมอญ จาม มลายู ได้อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์เป็นจำนวนมาก เมื่อบ้านเมืองสงบชาวยุโรปก็เข้ามาค้าขายด้วยมากต่อมา สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ กำลังทหารของบ้านเมืองร่อยหรอลง จึงต้องใช้ชาวต่างประเทศที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในไทยมารับราชการเป็นทหารกองอาสาต่าง ๆ เช่นอาสาญี่ปุ่น อาสามอญ อาสาจาม เทาที่ปรากฏในประวัติศาสตร์รัชสมัย สมเด็จพระไชยราชา พวกฝรั่งชาติปอร์ตุเกสก็เคยอาสาเข้าร่วมรบในกองทัพไทยมาแล้ว แต่คงจะยังมีได้จัดเป็นกรมเป็นกองแน่นอน มาถึงสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ จึงได้ทรงจัดทหารอาสาไปรตุเกสให้เป็น กรมฝรั่งแมนเป็น นอกจากนี้ พวกฮอลันดาก็เคยร่วมในกองทัพไทยเช่นกัน โดยประจำเป็นราชบริพารซึ่งเจ้าออเรนญูครอง

ประเทศเนเธอร์แลนด์คงมาถวาย

ในสมัยที่ไทยยังไม่มีกองทัพประจำการนั้น การบังคับบัญชาและฝึกหัดทหารแยกย้ายอยู่ในสังกัดต่าง ๆ ซึ่งเจ้านายหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ก็จะใช้วังหรือบ้านของท่านเป็นที่พักทหารและที่ทำการ เช่น เมื่อครั้งที่กรมขุนพิพิธภูเบนทร์ เรียกกระคมพล^๒ ก็ให้ทหารเขาไปอยู่ในวังจนไม่มีที่พอ ต้องไปอาศัยอยู่ตำตาศาลาในวัดโพธิ์บาง กังกล่าวมาแล้ว การแยกย้ายทหารอยู่ในสังกัดต่าง ๆ เช่นนี้ ย่อมจะมีเจริญบ้าง เสื่อมบ้าง ตามความสามารถของบุคคลที่เป็นผู้บังคับบัญชา ระเบียบแบบแผนและการใช้จ่ายก็ไม่เหมือนกัน เพราะต่างคนต่างบังคับบัญชาโดยเป็นอิสระ เรือหลวงก็แยกกันขึ้นอยู่สังกัดต่าง ๆ เช่นนี้เหมือนกัน เช่น ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีเรือของวังหลวง เรือของวังหน้า เรือของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท เรือของสมุหพระกลาโหม ฯลฯ แต่สำหรับเรือรบกลไฟนั้นระบุไว้ว่าเป็นของรัฐบาลทั้งหมด ต่อมา ในสมัยต้นรัชกาลที่ ๕ บางกรมกองก็ยังขึ้นอยู่กับสมุหพระกลาโหมอยู่ทาง ๆ มีกรมกองที่ขึ้นตรงต่อสมุหพระกลาโหมก็แต่เพียง กรมฝรั่งแมนบิน กรมเกณฑ์ต้ออย่างฝรั่ง กรมอาสาอมูญ กรมอาสาจาม เรือรบเรือกลไฟพระที่นั่ง ซึ่งเจ้าพระยาสุรวงค์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) สมุหพระกลาโหม ได้ใช้คนอาสาอมูญและอาสาจามลงประจำเรือ จะสังเกตเห็นว่า กรมกองต่าง ๆ ที่ขึ้นตรงต่อสมุหพระกลาโหมนั้น ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เกี่ยวกับทหารเรือ ทั้งนี้คงจะเป็นเพราะว่า ราชการทหารเรือเป็นงานค่านใหม่ที่เพิ่งเริ่มพัฒนา ไม่ได้ขึ้นกับเจ้านายต่าง ๆ มาแต่เดิม สมุหพระกลาโหมจึงรวบรวมมาบังคับบัญชาโดยตรงได้ง่าย ประกอบกับเจ้าพระยาสุรวงค์ไวยวัฒน์เป็นบุตรของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทราชเจ้าผู้ครองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน เจ้าพระยาบวรมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้ซึ่งอยู่ในวงการพัฒนากิจการทหารเรือมาแต่แรกเริ่มแล้ว เจ้าพระยาสุรวงค์ไวยวัฒน์เองก็มีความสามารถในการต่อเรือและเคยบังคับบัญชากรมอรสมุทมาก่อน จึงมีความสนใจที่จะปรับปรุงกิจการทหารเรือไทยให้เจริญก้าวหน้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงตระหนักในเรื่องนี้ดี ทรงกล่าวว่า "...เจ้าพระยาสุรวงค์ฯ เป็นพระในการเรือมากกว่าการบก..."^๒

^๑ D.B. Bradley, Bangkok Calendar, 1866, P114

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, แถลงพระบรมราโชบายในการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๐), หน้า ๕๐

▼ ความเอาใจใส่ของเจ้าพระยาสุรวงค์ไวยวัฒน์ ทำให้กิจการทหารเรือในระยะนั้นก้าวหน้า
ขึ้นมาก

แต่เดิมนั้น เรือรบและเรือกลไฟพระที่นั่งอยู่ในบังคับบัญชาของเจ้าพระยาสุรวงค์-
ไวยวัฒน์ขึ้นกับกรมพระกลาโหมโดยเด็ดขาดทั้งหมด ไซคนอาสาสมัครและอาสาจามลงประจำ
เรือ ส่วนกรมแสงเดิมนั้นทำหน้าที่เก็บรักษาอาวุธสมัยใหม่ ซึ่งเป็นปืนบรรจุทางท้ายเช่นปืน
เล็กยาวและปืนกล ปืนพวกนี้ไต่แกเป็นมาคินีเฮนรี และปืนกลแคตลิง ปืนกลแคตลิงนั้นเป็นปืน
ที่มีอำนาจร้ายแรงมากในขณะนั้น สามารถยิงได้นาทีละ ๔๐๐ นัด ทางราชการได้มีประกาศ
ห้ามผู้หนึ่งผู้ใดมิไว้ในวังหรือในยาน * ถ้าทางราชการไม่ซื้อพอคางจะต้องนำกลับออกไป การ
ที่ทางราชการจัดอาวุธทันสมัยให้เป็นอาวุธของกรมแสง นับว่ากรมแสงในขณะนั้นเป็นกองทหาร
ที่มีบทบาทสำคัญกองหนึ่ง จึงเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยให้ฝึกหัดและมีอาวุธทันสมัยเช่นนี้ ต่อ
มาก็ให้ฝึกและตั้ง กรมทหารแคตลิงกันขึ้นในกรมแสง เมื่อทรงราชการสั่งซื้อเรือพระที่นั่ง
เวสาลีเข้ามา ก็ได้จัดให้อยู่ในบังคับบัญชาของปลัดกรมแสง คือ หลวงชลยุทธโยธินทร์
(กัปตันริเชออีเออ ต่อมาเป็นพระยาชลยุทธโยธินทร์) นับแต่นั้นมา ทหารกรมแสงก็เริ่มได้รับ
การฝึกหัดให้เป็นทหารเรือ และเมื่อกรมเรือกลไฟเก่าทรุดโทรมไป เรือเล็กเรือน้อยในกรม
เรือกลไฟก็แยกมาอยู่ในกรมแสงมากขึ้นจนกรมทหารเรือแบ่งออกเป็น ๒ แผนกใหญ่ ๆ คือ
กรมอรุสมพลในบังคับบัญชาของเจ้าพระยาสุรวงค์ไวยวัฒน์ และกรมแสงในบังคับบัญชาของ
พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราช
คำริให้รวมการทหารเรือทั้งสองแผนกนี้เข้าด้วยกัน เรียกว่า "กรมทหารเรือ" แยกจาก
ทหารบกเด็ดขาด มีพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์เป็นผู้บัญชาการขึ้นตรงต่อกรมยุทธนาธิการ กรม
เลขค่าง ๆ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มาสมทบอยู่กับกรมทหารเรือเมื่อแรกตั้ง มี
กองรามัญแปดกรม กรมปากน้ำ กองมอญลาว กรมมรินทร์ข้างกำปั่น กรมอาสาจาม กรมโต๊ะ

* ประกาศเรื่องปืนแคตลิง, ราชกิจจานุเบกษา ปี ๑๒๓๖, หน้า ๑๘๘

กรมแสง ป้อมวิเชียรโชฎก แลเรือเสวยสหายไมตรี^๑ ทั้งนี้ได้เป็นการรวมเข้ามาพร้อมกันเลยทีเดียว แต่เป็นการค่อยเป็นค่อยไป พวกอาสาจามนั้น ทำหน้าที่เดินเรือมาแต่ครั้งส่งเรือหลวงไปทำการค้าขาย เมื่อเลิกส่งเรือหลวงไปทำการค้าขายก็คงไว้ใช้ในราชการเท่านั้น ทหารที่ลงประจำเรือส่วนใหญ่ ก็ยังคงใช้พวกแขกอาสาจามผู้ชำนาญการเรือการทะเล โดยมีพระยาราชวังสัน จางวางกรมอาสาจามเป็นผู้จ่ายคนในสังกัดประจำในเรือรบต่าง ๆ พวกอาสาจามนี้แยกกันอยู่เป็นกรมอาสาจามในพระบรมมหาราชวัง และกองอาสาจาม กรมกองทะเล กรมปืนใหญ่ สังกัดฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล เพิ่งมารวมกันเข้ากับกรมทหารเรือใน พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗)^๒ พวกนี้คงทำหน้าที่ทหารปากเรือตามถนัด ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้โปรดให้กรมโตะมาเป็นทหารเรือด้วย ทำให้การรักษาชำระทำความสะอาดอาวูขเป็นเล็กต่าง ๆ ในเรือและในกองพาหนะดีขึ้นมาก แต่เดิมมากการเก็บรักษาอาวูขยังบกพร่องมาก อาวูขต่าง ๆ ตามเรือและตามป้อมถูกทอดทิ้งไว้นานเป็นสนิม กรมทหารเรือได้จัดให้ทหารกรมโตะบางคนซึ่งเคยค้าอาวูขเป็นมาทำหน้าที่ชำระชำระ พวกนี้มีประโยชน์ต่อราชการทหารเรือมาก เพราะมีความสามารถพอที่จะซ่อมแซมอาวูขเป็นที่เสียหายให้ใช้การได้ด้วย

ตั้งแต่มีการใช้เรือกลไฟ การทหารเรือก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีช่างกลและช่างไฟประจำลงในเรือแต่ละลำ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรือกลไฟมีจำนวนมากขึ้น แต่กรมทหารเรือฝึกหัดบุตรหมู่ทหารในกรมขึ้นเป็นนายช่างกลและช่างไฟไม่พอกับราชการ พอดีกับที่พวกกองมอญลาวซึ่งมีหน้าที่รักษาโรงเรือบางลำก็อยู่ในขณะนั้นไม่มีราชการสิ่งใ้ทำ และ "...คนเหล่านี้เดิมพระยาประกา"^๓ ได้เอามารวมใช้สอยในกรม

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก.๒๐.๑/๘ รายงานจัดการกระทรวงทหารเรือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๓

^๒ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๔, หน้า ๑๖๕

^๓ พระยาประกากรวงศ์วรอุทัยกิจ (ชาย บุณนาค) บุตรเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุณนาค)

อรสมุพล แลเป็นอินเเยอเนียบข้างไฟได้เกือบทุกคน ในเวลานี้ก็ได้ไปเที่ยวรับจ้างอยู่ทุกแห่ง
 แดกรมทหารเรือจะจ้างบ้างก็ไม่ยอมรับ..."^๑ ทั้งนี้เพราะ กรมทหารเรือให้อักรางเงินเดือน
 ต่ำกว่าที่เอกชนจ้างกันอยู่และงานก็หนักกว่าด้วย ต้องอยู่ประจำทั้งกลางวันและกลางคืน คน
 จึงหนีกันมากไม่ยอมอยู่รับราชการ ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ (ค.ศ. ๑๘๙๑) พระวรวงศ์เธอ
 พระองค์เจ้าจรจรัสวงศ์ ผู้บัญชาการทหารเรือในขณะนั้น จึงได้ขอกองมอดุลวานี่มาขึ้นกับ
 กรมทหารเรือ จัดพวกมอดุลประจำเรือทำหน้าที่ฝ่ายช่างกลและฝ่ายมริน (นาวิกโยธิน)
 เป็นกำลังบนบกของทหารเรือ พวกกลาวนั้นเป็นพวกแรงงานเป็นส่วนใหญ่ สำหรับพวกเชื้อ-
 ชาติญวนในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้โปรดเกล้าให้ลี้ก้อมือญวนเชลยที่จับมาได้ แล้วจัดให้
 เป็นกองอาสาญวนขึ้นกับกองทัพเรืออยู่ในบังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า
 กรมขุนอิศเรศรังสรรค์^๒ พวกอาสาญวนก็ได้รับราชการเรือมาโดยเป็นทหารเรือจนถึง
 สมัยตั้งเป็นกรมทหารเรือ แต่ไม่เคยจัดลงประจำเรือรบ คงให้เป็นทหารปืนใหญ่ประจำกรม
 กองบนบก นอกจากนั้นก็มียวนเข้าวัดในเมืองจันทบุรีซึ่งพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์
 ได้จัดให้เข้ารับราชการทหารโดยไม่ต้องรับการฝึกหัด แต่ให้ตีเหล็กบางทำทองบาง ภายหลัง
 ได้จัดให้ประจำกองพาหนะ ส่วนกองรามัญแปดกรมนั้น ได้เข้ามาเป็นทหารเรือใน พ.ศ. -
 ๒๔๓๖ กรมทั้งแปดคือ กรมตั้งทองชาย กรมตั้งทองขวา กรมคาบสองมือ กรมอาทมาตชาย
 กรมอาทมาตขวา กรมมอดุลชาย กรมมอดุลขวา และกรมกลาง เคยมีเจ้าพระยามหาโยธา
 เป็นจางวางบัญชาการสูงสุดในกองมอดุล แต่ภายหลังไม่ได้โปรดเกล้าตั้งเจ้าพระยามหาโยธา
 อีก กองมอดุลจึงอยู่ในบังคับบัญชาของกรมพระกลาโหมโดยตรงจนกระทั่งมาขึ้นกับกรมทหารเรือ

^๑ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ, แห่งที่ ก.๑๒.๑/๔ ลายพระหัตถ์พระวรวงศ์เธอ
 พระองค์เจ้าจรจรัสวงศ์ (กรมหมื่นปราบปรวภิรักษ์) กรามบังคับมตุลรัชกาลที่ ๕, ลงวันที่
 ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๔

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ; พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓, (พระนคร :
 โรงพิมพ์ศรีหังส์, ๒๔๗๖) หน้า ๒๒๖

บรรดากองต่าง ๆ ที่มาสมทบรวมกันมาเป็นกรมทหารเรือเมื่อแรกตั้งนั้น มี ส่วนที่เป็นทหารประจำเรือจำพวกกลาสี (Sailor) น้อยตามจำนวนเรือ ส่วนใหญ่จะเป็น ทหารบกหรือที่เรียกตามแบบสมัยใหม่ว่า ทหารพรคนาวิกโยธิน ซึ่งเป็นกำลังทางบกของ ทหารเรือ แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายทหารราบ (Marine Infantry) ประจำ อยู่ในกรุงเทพฯและตามสถานีชายทะเล (Coast Guard) เช่น กองรามัญแปดกรม กอง- มอญลาว กรมมรีนซางก่าป็น กรมแสง กรมโต๊ะ และทหารฝ่ายปืนใหญ่ (Marine Artillery) ส่วนใหญ่จะไว้ประจำป้อมทางปากน้ำ เช่น กรมปากน้ำ กรมปืนใหญ่ อาสาญวน และ ทหารประจำตามป้อมต่าง ๆ

ในสมัยแรกตั้งกรมทหารเรือนี้ กรมทหารเรือได้รับความยุ่งยากมากในการที่จะ พยายามรวบรวมหน่วยทหารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับทหารเรือ เพราะยังกระจัดกระจายอยู่ทั่ว ไป หน่วยทหารเหล่านั้นบางหน่วยก็มีแคว้นซึ่งไม่มีหน้าที่ราชการอันใด ทั้งขุนหมื่นและไพร่พล ต่างก็เก็บเงินส่วยส่งเข้าคลังเท่านั้น เมื่อต้องมารับราชการขึ้นกับกรมทหารเรือ ต้องมีผู- บังคับบัญชาและได้รับเงินเดือนน้อย ทั้งต้องขาดรายได้จากงานที่เคยทำ จึงทำให้ไม่พอใจ พยายามหาช่องทางหลบหนีกันมาก ซึ่งพวกที่คืนรนาททางหลบหนีก็มากที่สุดได้แก่ทหารที่สังกัด กรมโต๊ะ เรื่องทหารหนีนี้ ถ้าเจ้าของกรมเดิมเป็นฐานะเร่งจิบกลับมาส่งกยอมจะทำได้ แต่ ส่วนมากมักจะยังห่วงแหนไม่ยอมใหม่ขึ้นกับกรมทหารเรือ จึงไม่ได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือ เท่าที่ควร เลขหมู่ที่เคยอยู่สบายเมื่อต้องมาขึ้นกับกรมทหารเรือซึ่งมีการปกครองบังคับบัญชา เข้มงวดกว่าเดิมกยอมจะไม่พอใจ ทำเรื่องรารวองทุกขอยุเสมอ เช่นใน พ.ศ. ๒๔๓๖ เมื่อเลขมอญทราบว่าจะรวมกองรามัญแปดกรม คือ กองมอญวังหลวง ๕ กรม และ กองมอญวังหน้า ๓ กรมให้เป็นทหารเรือก็พากันระส่ำระสายหลบหนีเข้าป่าไปมาก เมื่อ ถูกจับก็ทำหนังสือกล่าวโทษว่าถูกกดขี่ข่มเหงโดยอ้างว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระยาบรมมหา- ศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และเจ้าพระยาสุรวงศไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) ปกครอง

พวกคนนั้นมีความสุขสบายกว่านี้มาก ° ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ก่อนจะตั้ง เป็นกรมทหารเรือ
ทหารหน่วยต่าง ๆ ยังมีได้มีการบังคับบัญชาอย่างเข้มงวดนัก ไม่มีระเบียบราชการแน่นอน
เจ้าหน้าที่ผู้ปกครองก็ดูแลไม่ทั่วถึง ปล่อยให้พลละเลยเสียบ้าง เพราะหน้าที่เกินกำลัง บาง
หน่วยก็ไม่แน่ชัดว่าอยู่ในความรับผิดชอบของใคร ทหารเป็นจำนวนมากจึงมิได้รับการฝึกหัดหรือ
รับราชการอย่างแท้จริง เมื่อถูกบังคับให้อยู่ในระเบียบจึงเกิดความไม่พอใจและหลบหนีราชการ
การ ควบเหตุนี้ เมื่อกรมทหารเรือจะรวมกรมเรือกลไฟและกรมฉนวนเย็บฝ้ายพระราชวัง
สวรรคตตามลงมาพบกับกรมทหารเรือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้
มีพระกระแสรับสั่งเตือนว่า "สมควรแท้ แต่คนมันเคยสบายแล้วจะเอามาใช้ตราครุฑ กล้วย
จะเป็นที่ตกใจคนเกินไป ขอไห้หาทางว่าจะทำอย่างไรให้ปรากฏว่า เป็นความเย็นช้าน
สักหน่อยหนึ่งจะดี" ๒

กรมทหารเรือต้องปรับระเบียบการเกณฑ์ทหารใหม่จนปรนจนมากเพราะบุคคลใน
สังกัดส่วนใหญ่มีเชื้อสายชาวต่างชาติ เมื่อเกิดเรื่องเดือดร้อนไม่พอใจจะพากันหลบหนีเล็ด
ลอดไปขอจดทะเบียนเป็นคนในบังคับต่างชาติ เช่น อาสาจามก็หลบหนีไปเข้าเป็นคนใน
บังคับฝรั่ง เศสเสียหลายร้อยคน พลทหารกองรามัญแปลกรมก็เขียนมาขู่ว่า จะไปเข้าเป็น
คนในบังคับต่างชาติบ้างถ้าถูกกดขี่มาก ขอนี้ทำให้ต้องผ่อนผันไปถึงพวกญวนเขารัด และถูกจีน
หลานจีนในเมืองจันทบุรี ซึ่งเป็นเขตที่มีปัญหาอยู่กับฝรั่ง เศสและมีคนอพยพอาศัยอยู่มาก ทั้งไม่
มีอะไรประกันว่าฝรั่ง เศสจะไม่จดทะเบียนให้เมื่อคนเหล่านี้เล็ดลอดเข้าไปหา กรมทหารเรือ
จึงต้องผ่อนผันให้พวกญวนเขารัดเป็นกองพาหนะไม่ต้องฝึกหัดแบบทหาร ส่วนพวกถูกจีนหลาน
จีนก็ให้เสียภาษีอากรแทน

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก.๑๘/๑๕ "พลทหารเรือร้องทุกข์กล่าวโทษ
ผู้บัญชาการ ภูเก็ต ถึง รัชกาลที่ ๕", ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๗ (ร.ศ.๑๑๓)

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก.๑๘/๕ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง เจ้าท่ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ลงวันที่ ๖ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๔๓๕

บุตรหมู่ส่วนใหญ่ที่เกณฑ์มา มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ และมีเชื้อสายชาวต่างประเทศ เพราะคนไทยรังเกียจการเป็นทหารยินดีที่จะเสียเงินแทน ดังที่ไดกลาวมาแล้ว โดยเฉพาะคนไทยในต่างจังหวัดเป็นไพร่ส่วยเสียจำนวนมาก แต่เงินส่วยนั้นก็มีได้นำมาใช้ในราชการแผ่นดิน เพราะคิดคั้งค้างอยู่แค่นายหมวกนายกองเท่านั้น ส่วนไพร่ส่วยนั้นก็ต้องเสียเงินอยู่เสมอ คั้งนั้นเมื่อกรมทหารเรือขาดแคลนคนมาก เจ้าพระยาที่เลขาช่วยหัวเมืองฝ่ายตะวันออกกลับมีมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้ยกเวนเงินส่วยจากเมืองชายทะเลแถบตะวันออกนั้น แล้วจัดการให้ขุนหมื่นไพร่สมไพร่ส่วยผลัดเปลี่ยนกันเข้ารับราชการเป็นทหารเรือ และทรงโปรดให้พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ไปรักษาที่พระยาวิชัยวิปิตี พระยาพิพิธพิไสย และพระยาศรีสมุทรโกศ ผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรี ตราคร และระยอง รวมมือกันทำบัญชีหาว่าจำนวนขุนหมื่นไพร่สมและไพร่ส่วยในเมืองทั้ง ๓ ทุกหมวกทุกกอง เลือกที่พิกัดหลวงที่จะออกไปเกณฑ์ทหารและให้มีสนามสำหรับฝึกหัดด้วย จึงเข้าใจว่า การเกณฑ์เลขจากหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออกมาเป็นทหารเรือคงจะเริ่มมาแต่ พ.ศ. ๒๔๒๓ (พ.ศ. ๑๘๘๐) เหตุที่ต้องเกณฑ์จากหัวเมืองชายทะเลตะวันออกก็เพราะการฝึกคนที่คุ้นเคยกับเรือและทะเลมาบ้างแล้วนั้น เป็นการง่ายกว่าที่จะฝึกบุคคลที่ไม่เคยเห็นทะเลมาก่อนเลย และหัวเมืองชายทะเลตะวันออกก็มีระยะห่างจากกรุงเทพฯ น้อยกว่าหัวเมืองชายทะเลฝั่งใต้ สถานการณ์ทางชายแดนคานตะวันออกที่ติดกับเขตยึดครองของฝรั่งเศสก็ไม่ค่อยดีนัก เพราะฝรั่งเศสพยายามแผ่อิทธิพลมาทางคานนี้เช่นกัน จึงเป็นการเหมาะที่จะเกณฑ์ทหารจากหัวเมืองเหล่านี้ ประกอบกับในขณะนั้นโจรสลัดตามชายฝั่งทะเลแถบนั้นชุกชุมมาก จนถึงกับใน พ.ศ. ๒๔๒๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้

กองจกหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๓.๒/๑ "สารตราเจ้าพระยาศรีธรรมราช ถึง ผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรี ตราคร และระยอง" (สำเนาตราขั้วแก้วใหญ่), ลงวันที่ วันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ ปีมวอก อดศก ศักราช ๑๒๔๖ (พ.ศ. ๒๔๒๓)

พระองค์เจ้าสายสนธิทวงศออกไปจัดการตั้งสถานีทหารเรือตามตำบลต่าง ๆ แถบชายทะเล
นั้นตั้งแต่ ชลบุรี บางพระ บางละมุง เกาะเสม็ด ระยอง จันทบุรี ชลุม คราก
เกาะกง ตลอดจนถึง เกาะเสม็ดนอกซึ่งยังอยู่ในอาณาเขตของไทยในขณะนั้น

การเกณฑ์ชายฉกรรจ์จากหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออกนี้ แต่เดิมยังไม่เคยมี
ระเบียบแบบธรรมเนียมมาก่อน จึงเกิดการกาวกายยุ่งยากในวงราชการที่เกี่ยวข้องกับการ
เกณฑ์ทหารมาก เป็นที่ลำบากแก่เจ้าหน้าที่ที่จะไปรับราชการและเป็นที่เดือดร้อนแก่ประชาชน
ในตำบลนั้น ๆ ได้มีการทำเรื่องรารองทุกข้อยุติเสมอ ๆ กรมทหารเรือจึงได้จัดส่ง
ข้าหลวงทหารเรือ (เจ้าพนักงานทหารเรือ) ออกติดตามคนเข้ารับราชการ คว้าความร่วมมือ
ของเจ้าหน้าที่เทศบาลของหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีคนในหมู่เลขตั้งบ้านเรือนอยู่ ข้าหลวง
ทหารเรือจะทำหน้าที่เร่งรัดให้คนเข้ารับราชการ สักหมายเลขและจัดการตั้งนายหมวด
นายกอง การจัดการทุกอย่างทำไปโดยอำนาจของตนไม่ค่อยจะใคร่เกี่ยวข้องกับผูกครอง
บ้านเมือง ข้าหลวงทหารเรือนี้จะเป็นผู้บังคับการทหารไปในตัวด้วย ถ้าเมืองใดไม่มีข้า-
หลวงทหารเรือออกไปประจำ ก็จะจัดให้ผู้วาราชการเมืองนั้นทำหน้าที่นี้แทน การเกณฑ์
ทหารโดยวิธีนี้ ทำให้ผู้มีหน้าที่สักจะสักผู้ใดก็ใคร่จะละเว้นผู้ใดก็เว้นไปได้โดยลำพัง ส่วนการ
ทหารก็ไม่มีการฝึกหัดแต่อย่างใด เพราะข้าหลวงทหารเรือก็ ผู้วาราชการจังหวัดก็
ต่างก็ไม่มีความรู้ทางการทหาร จึงไม่สามารถจะจัดการฝึกหัดได้ กำหนดเวลารับราชการ
ทหารก็คงจะตามใจผู้จัด จนถึงสมัยสมเด็จพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเดชทรงดำรง
ตำแหน่งเป็นปฐมบัญชาการทหารเรือได้กำหนดระยะเวลาต่าง ๆ ใหม่ให้เป็นแบบทหารบก

แต่ต้องรับราชการประจำการ ๓ ปี (ทหารบก ๒ ปี) ส่วนคนเวรให้เทียบกับกองหนุนทหารบก กำหนดให้มาชอมรบปีละ ๓ เดือน แต่ในทางปฏิบัติปรากฏว่าทหารเรือไม่มีการชอมรบเลย เพราะเปลืองมากและมีเรือไม่พอ พวกทหารเวรจึงไม่ต้องมารับราชการ นอกจากจะระดมกำลังมาทำการโยธาบ้าง เป็นบางครั้ง ทหารที่เกณฑ์เขามารับราชการจึงไม่มีความรู้วิชาการทางทหารเลย แม้แต่นายทหารที่รับราชการอยู่ในขณะนั้น ก็ไม่ค่อยมีความรู้วิชาการทางทหารเช่นกัน เพราะเป็นผู้ที่รับราชการมาจากการเป็นพลทหารโดยไม่ได้รับการศึกษาทางวิชาการแต่อย่างใด พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงวิจารณ์เกี่ยวกับทหารหัวเมืองชายทะเลเอาไว้ว่า

“...ถึงตัวนายทหารก็ไม่เรียกเพราะไม่รู้อะไรเลย พลทหารบุครหมู่มุม ๆ มาเขาก็กักขังตามโรงทหารคนละ ๓ ปี ถึงแต่อายุ ๑๘ ปี ถึง ๒๒ ปีนอนนิ่งๆ ตั้งแต่เขาเป็นทหารจนออกเป็นคนเวรเขาเดือน ก็ไม่อาจทราบวิชา เขาเอาลูกเลื่อนเข้านอกอย่างไร ปืนก็จะเข็นฟันไปทุกเสตแซนแล้ว....” ๒

ซึ่งก็มีเหตุผลที่พระองค์จะทรงกริ้วทหารในสมัยนั้น เพราะการเกณฑ์ทหารเข้ามาประจำการ ย่อมหมายถึงการเปลืองงบประมาณแผ่นดิน เปลืองแรงงานที่ควรจะได้ใช้ในการทำมาหากิน โดยหวังว่าจะได้กำลังสำหรับป้องกันบ้านเมือง แต่เมื่อเกณฑ์เข้ามาแล้วไม่จัดการฝึกให้ทหารเหล่านั้นชำนาญการใช้อาวุธและศึกษายุทธวิธีเท่าที่ควรจะได้ศึกษาแล้ว นอกจากจะเป็นการสูญเสียเงินและแรงงาน โดยไม่ได้รับผลตอบแทนเลย เป็นอันครายอย่างใหญ่หลวงต่อความปลอดภัยของประเทศชาติควยทำให้ระมาทหลอกลักตัวเองอยู่ตลอดเวลาวามีกำลังป้องกันบ้านเมืองแล้ว โดยที่ความจริงนั้น มิได้เตรียมการแต่อย่างใด พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ จึงทรงจัดการเกณฑ์บุตรหมู่จากแหลมสิงห์ จันทบุรี ชลุมและแก่ง

๑ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๔/๘๕ รายงานราชการในกรมทหารเรือ โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎนครสวรรค์พิณิต , ลงวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๘

๒ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๔/๘๕ , "ลายพระหัตถ์, พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕" , เรื่องการจัดการทหารเรือทางหัวเมืองชายทะเล , ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

ไปประชุมขอมณีกัณฑ์ทหารที่บางพระ แล้วทรงจัดการตั้งกรมทหารอย่างถาวรขึ้นที่บางพระ คือ รวมหทหารที่อยู่ตามสถานีทหารเมืองชลบุรี พนัสนิคม และบางพระ มารวมเป็นพวกเดียวกันที่บางพระ แล้วเร่งรักเกณฑ์คนเพิ่มขึ้นอีก รวมทั้งได้รับบุตรบุญจากสถานีต่าง ๆ ตั้งแต่เมืองระยองไปจนถึงตราด จนได้คนเพิ่มขึ้นอีก ถึงมีตัวเลขจำนวนทหารเมื่อแรกฝึกดังนี้

เมืองชลบุรี	}	๒๑๕ คน
เมืองพนัสนิคม		
เมืองบางละมุง		
เมืองระยอง		๓๘๐ คน
เมืองแกลง		๒๑๓ คน
เมืองชลบุรี		๗๘ คน
เมืองตราด		๒๒๖ คน

โดยคาดว่าจะเรียกจากจันทบุรี ชลบุรี และแหลมสิงห์ได้อีก ๒๕๐ คน การเรียกคนจำนวนมากมาฝึกรวมกันเช่นนี้ ขอมจะต้องเป็นกาใหญ่ และใน พ.ศ. ๒๔๔๕ นั้นกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ทางเมืองจันทบุรีและตราดก็ยังไม่หมดสิ้นไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงกับมีลายพระหัตถ์เสด็จไปตักเตือน ค่ายทรงเกรงว่าจะทำให้ฝรั่งเศสมีความระแวงสงสัย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๘/๔๕, รายงานการฝึกหัดทหาร, พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหมื่นมณฑล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๕

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๘/๔๕, พระราชหัตถ์เสด็จ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์, ลงวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๕

การจัดการทหารเรือชายทะเลครั้งนั้น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากร-
 เกียรติก้อง ได้จัดตั้งกองทหารราบและกองทหารปืนใหญ่ รวมทั้งกองเสนาธิการหลายกอง
 และถอนนายทหารจำนวนมากออกไปจากกรุงเทพฯ แต่งตั้งให้ประจำกองทหารต่าง ๆ ที่บาง-
 พระ พระองค์ได้ทรงจัดการวางระเบียบแบบแผนของทหาร ตลอดจนที่อยู่และการเลี้ยงดูเกือบ
 จะนับว่าสมบูรณ์แบบ การฝึกหัดก็เป็นที่ไปอย่างเข้มแข็ง การทหารเรือชายทะเลจึงค่อยเป็นรูป
 เป็นร่างขึ้น แต่ก็ยังเป็นเพียงการฝึกหัดและตั้งให้เป็นรูปขึ้นมาเฉพาะที่บางพระแห่งเดียวเท่านั้น
 พื้นฐานทั่ว ๆ ไปรวมทั้งวิธีเกณฑ์คนและหน้าที่การปกครองบังคับบัญชานั้นยังไม่เป็นระเบียบ
 ราชการทหารเมืองอื่น ๆ ก็ยังคงรูปเดิม กล่าวคือ เมืองไหนผู้ว่าราชการจังหวัดสนใจการ
 ทหารมากหรือนายทหารที่ประจำรักษาราชการในเมืองนั้นมีความรู้หรือมีความแข็งขันในกา
 การทหารในเมืองนั้นก็จักค่อยเจริญขึ้น และเมืองต่าง ๆ ตามชายฝั่งทะเลตะวันออกจะมีคน
 เวนประจำการแทนบุตรหมู่ซึ่งมารวมกันอยู่ที่บางพระ

เมื่อพระองค์เจ้าอาภากรฯ ได้เสด็จกลับมากลางกรุงเทพฯ กองทหารที่บางพระก็เสื่อม
 ลงทุกทีเพราะไม่มีบุคคลที่สามารถ บังคับการให้เกิดขาดได้ จนทหารไปก่อเรื่องเดือดร้อน
 เป็นที่หวาดหวั่นแก่ประชาชนโดยทั่วไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดฯ
 ให้ถอนระบายนคนในกองทหารบางพระให้ทยอยลง อนุบุตรหมู่และทหารกลับไปเมืองเดิมของตน
 จนรูปการทหารเรือชายทะเลกลับเป็นแบบเดิมเช่นเมื่อยังไม่มี การรวมพลฝึกหัดที่บางพระ

การเกณฑ์ทหารตามหัวเมืองชายทะเลยังคงไม่มีระเบียบเช่นนั้นอยู่นาน จนกระทั่ง
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกรวมเลขหมู่แล้ว จึงได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แผนที่ ก.๑๘/๘๕, ฉายพระหัตถ์ที่ ๓/๘๓๖
 สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
 เจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๖

ยกเลิกตำแหน่งข้าหลวงทหารเรือเสียด้วย เปลี่ยนมาใช้วิธีเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะ
การเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๔) โดยทหารเรือได้ร่วมกับกระทรวงมหาดไทย
จัดการเกณฑ์ทหารในเมืองชลบุรีและมณฑลจันทบุรี วิธีเกณฑ์ทหารในสมัยนั้นได้แยกออกเป็น
๒ แผนก็คือ ทะเบียนกรุงเทพฯทำบัญชีคนที่สักในกรุงเทพฯ และทะเบียนหัวเมืองทำบัญชีคน
ที่สักในหัวเมือง ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๘๐๖) กรมทหารเรือก็ได้ขยายบริเวณเกณฑ์
คนแบบใหม่เพิ่มขึ้น จากเมืองสมุทรสงครามและเมืองสมุทรสาครส่งเข้ารับราชการทหาร-
เรือ ต่อมาก็กเกณฑ์คนบริเวณนครเขื่อนขันธ์และเมืองสมุทรปราการเข้ารับราชการทหาร-
เรือเพิ่มขึ้น โดยกระทรวงกลาโหมเป็นผู้จัดการเกณฑ์ร่วมกับเทศาภิบาลตามพระราชบัญญัติ
ตั้งแต่นั้นมากรมทหารเรือก็หมกหน้าที่เกณฑ์ทหารเอง กรมทะเบียนคงมีหน้าที่เพียงรวบรวม
ยอดบัญชีทำประวัติและทำการเกี่ยวกับสถิติในการปลด จนถึงปี ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔)
จึงลดฐานะลงเป็นกองทะเบียนในกรมปลัดทัพเรือ *

ส่วนวิธีจำหน่ายคนเข้ารับราชการในหน่วยต่าง ๆ นั้น กองทหารชายทะเลได้
แบ่งทหารออกเป็น ๒ พวก คือ บุตรหมอยู่ประจำ ๓ ปี และพวกเวรใหม่ลัดกลับมาประจำ
อยู่ ๑ เดือนแล้วออกเวร พอถึงผลัดก็กลับมาเข้าเวรใหม่ เมื่อยังมีจำนวนทหารน้อยให้
ทั้งสองพวกนี้ฝึกหัดและประจำสถานีรับราชการเช่นเดียวกัน ต่อมากันมากขึ้น จึงแบ่งให้
บุตรหมู่ฝึกหัดและประจำราชการ ส่วนทหารเวรนั้นให้ออกทำงานโยธาต่าง ๆ เช่นปลูกโรง-
ที่พักทหาร ทำถนน ตัดต้นไม้ ทหารชายทะเลเหล่านี้ไม่ต้องมาเข้ารับราชการในกรุงเทพฯ
เคยเกณฑ์เข้ามาเหมือนกันแต่เนื่องจากไม้คุ้นเคยกับอากาศและน้ำดื่มจึงเกิดเจ็บป่วยและตาย
กันมาก จึงเลิกเกณฑ์เข้ามาอีก

* กระทรวงทหารเรือ, ทำเนียบข้าราชการในกระทรวงทหารเรือ, (ชลบุรี :
โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา, พ.ศ. ๒๔๕๔), หน้า ๒

สำหรับทหารที่มีบัญชีอยู่ในกรุงเทพฯนั้นกรมทหารเรือได้จัดให้บรรดาบุตรหมู่ประจำการลงประจำเรือ ส่วนพวกกองหนุนที่มารับราชการเป็นเวรนั้น ได้จ่ายให้ไปรับราชการตามป้อมและกองพาหนะ ต่อเมื่อเรือกลไฟมีจำนวนมากขึ้น ประกอบกับบุตรหมู่ประจำการในกรุงหลบหนีราชการกันมาก กรมทหารเรือจึงต้องคัดเลือกบุตรหมู่จากหัวเมืองชายทะเลตามความสมัครใจบ้าง บังคับบ้างให้เขามารับราชการประจำเรือกลไฟ แต่เมื่อจัดการเกณฑ์ทหารแบบใหม่เปลี่ยนจากการกำหนดโดยเลขหมู่ มาเป็นกำหนดโดยท้องที่ภูมิลำเนาที่ตัวบุคคลอยู่ จำเป็นต้องงดการเรียกทหารหัวเมืองเขามารับราชการในกรุงเทพฯ แล้วจัดให้บรรดาคนเวรที่มีอายุต่ำกว่า ๒๖ ปีมาสมทบประจำการในเรือแทนเพื่อให้พอกับราชการในเรือ เนื่องจากวิธีการจ่ายคนเขารับราชการเป็นดังนี้ คนเวรประจำป้อมจึงมีแต่คนชราที่มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไปเสียโดยมาก คนเวรที่ยังหนุ่มอยู่กรมทหารเรือจะจัดให้รับราชการในกรุงเทพฯ ทำให้ราชการตามป้อมหะหลวมมาก กำลังพลไม่เข้มแข็งและขาดระเบียบ แต่ภายหลังก็ได้ออกจัดการให้ดีขึ้น โดยให้คนเวรที่ขึ้นกับกรมปากน้ำเข้าเวรรับราชการที่ป้อมทั้งหมด กองพาหนะก็เป็นอีกกองหนึ่งที่เสื่อมโทรมมาก เพราะคนที่เขารับราชการกองนี้ล้วนแต่เป็นคนเวรทั้งนั้น ทำให้มีเวลารับราชการแต่ละช่วงน้อย ไม่เพียงพอที่จะฝึกหัดให้มีความชำนาญได้ จึงเพียงแต่ฝึกหัดการทหารราบและการขนส่งสัญญาณ รวมทั้งการแจวพาย ไม่เคยฝึกไปถึงการเรือทะเลเลยเพราะไม่มีเวลาและโอกาส

ต่อมาภายหลัง กระทรวงกลาโหมก็ยังตั้งหน้าที่เกณฑ์คนส่งให้ทหารเรือเรื่อยมา แม้ว่าจะได้ยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงทหารเรือแล้วก็ตาม บุคคลที่เกณฑ์มาเป็นทหารเรือส่วนใหญ่มาจากหัวเมืองชายทะเล ทั้งกองฝึกหัดทหารที่เกณฑ์มาจากเมืองต่าง ๆ แล้วจึงส่งเขา

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก.๑๘/๕๘ พระองค์เจ้าอากาศกรเกียรติวงศ์ รายงานกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม, ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๘๓).

มากรุงเทพฯ พลเมืองตามหัวเมืองชายทะเลตะวันออกนี้ ถูกเกณฑ์เข้าเป็นทหารเรือตั้งแต่สมัยที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าสายสนธิวงศ์ออกไปตั้งสถานีทหารเรือตามตำบลต่าง ๆ แถบชายทะเล ตั้งแต่เมืองชลบุรีออกไปจนถึงเกาะเสม็ดคนอก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๓ เป็นต้นมา จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) กระทรวงกลาโหมได้ขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารมณฑลจันทบุรีเป็นทหารเรือ กระทรวงทหารเรือยินยอม แต่ให้คงเหลือเขตเมืองระยองไว้ เพราะเห็นว่าเป็นเมืองชายทะเลที่แท้จริง กระทรวงทหารเรือจึงคงได้คนเข้ารับราชการจากเมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) เมืองสมุทรปราการ เมืองสมุทรสาคร เมืองชลบุรี และเมืองระยอง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมทหารเรือจะเกณฑ์คนเหล่านี้ทั้งหมดประมาณ ๔๐๐ คน โดยแบ่งส่วนตามพลเมืองที่กองเกณฑ์ในแต่ละท้องที่ซึ่งกรมเสนาบดีได้ทำบัญชีคนส่งไปให้ เช่นใน พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๕) ได้เรียกเกณฑ์จากเมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) สมุทรปราการ และสมุทรสาครรวมทั้งสิ้น ๑๐๐ คน เพราะมีจำนวนพลเมืองน้อย แล้วเรียกเกณฑ์จากเมืองสมุทรสงคราม และเมืองชลบุรีอีกเมืองละ ๕๐ คน จากเมืองระยองอีก ๒๐๐ คน แต่จำนวนพลทหารก็ยังไม่พอเพียงกับราชการ ทั้งนี้เพราะพระราชนิติบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหารกำหนดไว้ว่า พลทหารที่มีบุตรรับราชการแทน ๑ คน พออายุ ๕๐ ปีก็จะพักราชการปลดออกเป็นกองหนุนทันที ทั้ง ๆ ที่อายุ ๕๐ ปีก็ยังแข็งแรงพอที่จะรับราชการต่อไปได้อีกหลายปี ประกอบกับการชำระคนเข้าเป็นทหารยังหละหลวมอยู่มาก จึงเป็นผลรวมคงอยู่เองที่จำนวนคนเข้ามาเป็นทหารจะไม่เท่ากับคนออกจากประจำการ มีบ่อยครั้งที่กระทรวงทหารเรือได้พลทหารเข้ามาประจำการไม่ครบตามจำนวนที่กำหนดไว้ เพราะพลเมืองส่วนใหญ่ยังคง

กองจกหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก.๓/๑ , ลายพระหัตถ์ที่ ๓/๒๔๕๖ สมเด็จพระ
กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ถึง เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

วังก็เกิดการเป็นทหาร และเคยได้ทราบข่าวการปกครองอย่างทารุณและกลัวความลำบาก จึงพยายามหลีกเลี่ยงแม้ว่าจะเป็นการชั่วคราว วิธีคัดค้านการเป็นทหารที่นิยมมากที่สุดก็คือ การลาอุปสมบทซึ่งเป็นที่นิยมใช้กันมากมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว สมัยสมเด็จพระนารายณ์ - มหาราชก็เคยพบว่ามีปัญหาการขาดแคลนกำลังทหาร เพราะชายไทยบวชกันมาก ถึงกับต้องไปรบ ๆ ให้หลวงสรศักดิ์เป็นแม่กองพิจารณาเลือกเสียเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเรื่อง ศาสนานี้เป็นเรื่องของความศรัทธาและจิตใจจึงเป็นเรื่องที่ยากแก่การแก้ไขด้วยมาตรการเด็ดขาด ประกอบกับบุคคลที่บวชด้วยใจศรัทธาอย่างแท้จริงก็คงมีอยู่บ้าง ปัญหานี้จึงเป็นที่หนักใจแก่ผู้เกี่ยวข้องตลอดมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็ยังเกณฑ์ทหารได้ไม่เพียงพอกับจำนวนที่ต้องการ ส่วนทหารที่เป็นเวรแล้ว พอถึงเวรก็ไม่มาเข้าเพราะไปบวช กรมทหารเรือจึงได้รับการร้องทุกข์จากพลทหารอยู่เสมอว่า เจาหน้าที่เกณฑ์ทหารหรือเจาหน้าที่ฝ่ายทะเล เบียดได้จับบิดามารดาของทหารที่บวชมากก็ชิงไว้เพื่อเร่งให้พระหรือเณรนั้นสึก *

ใน พ.ศ. ๒๔๕๓ กระทรวงกลาโหมได้พยายามหาทางแก้ไขเรื่องการอุปสมบทของพลเมืองที่ถูกเกณฑ์ ด้วยการประกาศเดือนอายุคนที่จะต้องเกณฑ์เข้ารับราชการ จากอายุ ๑๘, ๑๙ และ ๒๐ ปีมาเป็นอายุ ๒๑, ๒๒ และ ๒๓ ปี ทั้งนี้เพื่อเว้นระยะที่ถูกยุบศรไทยนิยมอุปสมบทเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีตามประเพณี ^๑ แต่วิธีนี้ก็มิได้ทำให้จำนวนคนอุปสมบทในปีที่เกณฑ์ลดน้อยลงได้เลย ดังตัวเลขในบัญชีเกณฑ์ทหารเมืองระยองใน พ.ศ. ๒๔๖๑ (ค.ศ. ๑๙๑๘) จำนวนคนลาอุปสมบทมีถึง ๒๑๐ คนจากจำนวนที่เกณฑ์ ๔๓๕ คน และอาจเป็น

* กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๘/๑๐ , " เรื่องราวทหารร้องทุกข์ ร.ศ. ๑๑๓ " พลทหารกรามมังคมพูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , ลงวันที่ ๕ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๔๑)

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๓/๑๘ , หนังสือที่ ๕๑/๑๘๑๐๐ , เจ้าพระยามหินทรเทศานุชิต กรามมังคมพูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๓

ไปได้ว่า ในจำนวนนี้มีจำนวนหนึ่งที่มีได้อุปสมบทจริงแต่เป็นการทุจริตติดสินบลีให้หมาย เหตุลงในบัญชีว่า ลาอุปสมบท แม้วการประกาศเลื่อนอายุจะไม่ได้ผลในการจัดปัญหาคนลาอุปสมบท การประกาศเลื่อนนั้นก็คงใช้ถาวรเรื่อยมา เพราะการฝึกหัดทหารในราชการสนามเท่าที่ปรากฏมา พลทหารที่มีอายุ ๔๔ - ๔๕ ปีไม่มีกำลังและความอดทนพอที่จะรับการฝึกหัดให้เต็มที่ได้ออกไป จะมองไวแข็งแรงก็แต่เพียงในระยะแรกเท่านั้น ตรากตรำมากก็ไม่สามารถจะทนได้และถ้าใช้กำลังหักโหมมากจนถึงวันอันสมควร ร่างกายก็จะทรุดโทรมเสียก่อนที่จะสมบูรณ์เต็มที่ แต่การเลื่อนอายุนี้ก็มิใช่อะไรยุ่งยาก เพราะคนอายุน้อยจะฝึกหัดสิ่งสอนและปกครองได้ง่ายกว่า คนอายุมากขึ้นมักจะมีครอบครัวแล้วทำให้ไม่ตั้งใจฝึกหัดเพราะเป็นห่วงครอบครัว บางคนก็มีอาชีพเป็นหลักเป็นฐานจึงไม่ยอมรับราชการทหาร เพราะต้องละทิ้งอาชีพของตน

วิธีฝึกสอนหรือหลักเลี้ยงการเป็นทหารนั้น นอกจากการลาอุปสมบทแล้ว ชายไทยบางคนก็หลบเลี้ยงไปรับราชการพลเรือน ผู้บังคับบัญชาหน่วยต่าง ๆ ก็พยายามช่วยเหลือข้าราชการในสังกัดของตนตามระเบียบการผ่อนผันกิจการ เกณฑ์เข้าประจำการและการระดมกำลังในเวลาปรกติเป็นการชั่วคราว ตามมาตรา ๓๔ แห่งพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร หน่วยราชการที่ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตผ่อนผันราชการทหารอยู่เป็นประจำทุกปีนั้นก็มักกระทรวงยุติธรรมและกระทรวงวังโดยชอยกเวนเนติบัณฑิตและข้าราชการสำนักจากการเกณฑ์ทหาร ซึ่งกระทรวงกลาโหมไม่พอใจนักกับการขอพระบรมราชานุญาตแบบนี้ * แม่ว่าจะเป็นจำนวนน้อย แต่เป็นการไม่ยุติธรรมต่อข้าราชการในหน่วยอื่น และอาจเป็นตัวอย่างให้หน่วยอื่น กระทรวงอื่นชอยกเวนเช่นเดียวกันบ้าง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "...คงเป็นการยากที่เจ้านาที่จะชี้ว่าเป็นการชั่วคราว

* กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๓.๑/๔ หนังสือที่ ๗๒/๓๐๐๖, เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

เพียงใด อาจจะเลยเป็นยกเว้นตลอดชีวิต...” สำหรับเนติบัณฑิตนั้นกระทรวงยุติธรรม
 ขอรวม ๆ มาทั้งหมด ทั้งที่บางคนสอบได้เนติบัณฑิตแล้วก็มีได้รับราชการต่อไป ภายหลัง
 จึงได้ขอยกเว้นเป็นรายบุคคลไปและระบุว่าว่าจะบรรจุในตำแหน่งใด ต่อมาเมื่อได้ตราพระ
 ราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหารปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ขึ้นการยกเว้นให้แก่เนติบัณฑิตและข้าราชการ
 การพลเรือนจึงหมดไป แต่กำหนดให้หน่วยราชการต้นสังกัดของข้าราชการเหล่านั้น รับผิดชอบ
 ถูกเกณฑ์เป็นทหารเข้ารับราชการใหม่หลังจากปลดจากราชการทหารแล้ว และยอมให้ข้าราชการ
 การพลเรือนชั้นสัญญาบัตรที่ท้องเขาเป็นทหารสมัครเป็นนายคาบได้ ๒ ผู้ผ่อนผันให้คงเว้น
 การเรียกเข้ากองประจำการในเมื่อมีคนมากพอแก่ความต้องการ ได้แก่บุตรที่จำเป็นต้องหา
 เลี้ยงบิดามารดาที่ทุพพลภาพ (ผ่อนผันให้คนเดียว) นักเรียนที่ศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 (ผ่อนผันให้ถึงอายุ ๒๕ ปี) ครูที่มีศิษย์ไม่ต่ำกว่า ๒๐ คน ผู้ทำการเพาะปลูกด้วย
 ตนเอง และเสียอากรปีละไม่ต่ำกว่า ๔๐ บาท ๓

ทหารอาสาที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ตามหลักสูตรของกรมศึกษาธิการ จะได้
 รับการผ่อนผันให้เข้าประจำการเพียง ๑ ปี ทั้งนี้เพื่อจะจูงใจให้คนพยายามเรียนให้จบชั้น
 มัธยมศึกษาปีที่ ๔ แล้วจะได้ไปเรียนวิชาพิเศษอื่น ๆ ต่อไป นักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
 และนักเรียนโรงเรียนราชวิทยาลัยก็ได้รับการยกเว้นการเกณฑ์ทหารชั่วคราวจนกว่าจะสำเร็จ
 การศึกษา เฉพาะทหารเรือนั้นมีการยกเว้นพิเศษมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ คือ เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๔๗ กรมทหารเรือได้มีประกาศยกเว้น พวกที่จะต้องเลี้ยงน้องกำพร้า และพวก

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๗.๑/๔ พระราชหัตถ์เลขา พระบาท
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเจ้าพระยามหินทรไชยวงศ์, ลงวันที่ ๑๓ มีนาคม
 พ.ศ. ๒๔๖๐

๒ กระทรวงกลาโหม, พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร พ.ศ. ๒๔๖๐ มาตรา ๑๒,
 (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ : ๒๔๖๐), หน้า ๔

๓ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๔, หน้า ๒๔ - ๒๕

แขกอิสลามที่เป็นผู้รักษาภูมิจึงและสุเหร่า^๑ ซึ่งการยกเวนนี้อาจกลายเป็นช่องทางให้ทหารหลัก
 เลี้ยงราชการและซัดคอประราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ต่อมา
 ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘) กรมทหารเรือจึงได้ยกเลิกข้อยกเว้นแก่บุคคลทั้งสอง
 ประเภทนี้เสีย^๒ นับจากนั้นก็มิได้มีการยกเว้นพิเศษในการเกณฑ์อีก

กองทัพเรือคงประสบกับความยุ่งยากในการเกณฑ์บุคคลมาเป็นทหารเรือ ทั้ง
 นี้มีเหตุเนื่องมาจากความลำบากตรากตรำในการกินอยู่หลับนอนและการฝึก ตลอดจนการ
 ทหารเกณฑ์จากผู้บังคับบัญชาในสมัยแรก ๆ ทำให้คนไทยโดยทั่วไปเกลียดและกลัวการเข้ารับ
 ราชการทหาร แม้จะอยู่ประจำการเพียงช่วงระยะเวลาไม่นานนักก็ตาม แม้ทางราชการ
 ทหารเรือจะได้ปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลายข้อหลายครั้ง เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในการ
 เกณฑ์และได้จำนวนพลทหารตามที่ต้องการก็มีได้ทำให้ภาพความยากลำบาก ความทารุณคดี
 และความไม่ยุติธรรมในการคัดเลือก เลื่อนไปจากความรู้สึกของชายไทยส่วนใหญ่ การ
 หลีกเลี้ยงราชการทหารจึงมีอยู่เสมอมาในรูปต่าง ๆ เช่น การลาอุปสมบท การลาเพื่อ
 การศึกษา ย้ายภูมิลำเนาหรือหลบหนีเวร นอกจากนั้นเมื่อไต่ทหารมาประจำกรมกองแล้ว
 กองทัพเรือก็ยังมิได้มีแผนงานที่แน่นอนที่จะฝึกหัดใหญ่ที่เกณฑ์มาซึ่งมีความรู้เยี่ยงทหาร ไม่มีการ
 ฝึกให้มีระเบียบ วินัย หรือฝึกการใช้อาวุธยุทธโธปกรณ์ที่จำเป็นแก่กองทัพเรือ เพราะผู้
 บังคับบัญชาในเวลานั้นยังเป็นชาวต่างประเทศเป็นส่วนมาก ความเจริญของหน่วยทหารเรือ
 ในเวลานั้นจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลที่เป็นผู้บังคับบัญชา ถ้าบุคคลนั้นมีความรู้และ
 เข้มแข็งในหน้าที่การงาน หน่วยงานนั้นก็ก่อตัวเจริญขึ้น แต่ก็เป็นความเจริญที่มีได้มีราก-

^๑ กรมทหารเรือ "ขอมบังคับที่ ๑๑/๓๑๘๓ ลงวันที่ ๕ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๓,
 ว่าด้วยการตั้งพลทหารแขกโตะอาสาจามไปรักษาภูมิจึงและสุเหร่า", เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘

^๒ กรมทหารเรือ "ขอมบังคับที่ ๑๑/๓๕๓ ลงวันที่ ๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๓
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกขอมบังคับที่ ๖/๒๒๘๓ และที่ ๑๑/๓๑๘๑ ขอมบังคับ
กรมทหารเรือ ร.ศ. ๑๒๓ (ธนบุรี : โรงพิมพ์ยุทธศึกษา, ๒๔๕๑)

ฐานมั่นคงพอที่จะยังยืนต่อไปได้นานเพราะชาคนที่จะรับช่วงดำเนินการต่อไปอย่างมีสมรรถภาพ บางกรมกองก็เกณฑ์คนเข้ามาโดยไม่ได้อัดฉีดฝึกหัดแต่อย่างใด ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดินและสูญเสียแรงงานของชาติ เป็นแต่เกณฑ์มาเพื่อให้คนใจวามีทหารอยู่ในบัญชีเป็นจำนวนมากพอสมควรเท่านั้น มิได้เป็นประโยชน์แก่ความก้าวหน้าของกองทัพเรือแต่อย่างใด การเกณฑ์ทหารเพิ่งจะมาสัมฤทธิ์ผลถึงประสงค์เมื่อกรมทหารเรือจัดการให้บุคคลที่เกณฑ์มาได้รับการศึกษาและฝึกหัดในวิชาการทหาร เรืออย่างเต็มที่ในเมื่อมีนายทหารเรือไทยเข้ารับงานแทนนายทหารชาวต่างประเทศแล้ว

ชาวต่างประเทศในกิจการทางทะเลของไทย

ในสมัยที่ไทยเริ่มปรับปรุงบ้านเมืองให้เจริญขึ้นตามแบบยุโรปนั้น การศึกษาของคนไทยทั่ว ๆ ไปยังอยู่ในระดับต่ำมาก คนไทยที่ได้รับการศึกษาก็ยังขาดความรู้เกี่ยวกับวิชาการสมัยใหม่ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งชาวต่างประเทศที่มีความรู้ความชำนาญ ให้ความช่วยสอนทางด้านวิชาการและช่วยแนะนำแก้ปัญหาทางการบริหารทั้งภายในและภายนอก เพื่อจะได้พัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าขึ้นได้ตามประสงค์ โดยเฉพาะการทหารนั้นนับว่ายังห่างไกลความเจริญมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปรารภไว้ว่า "....การทหารในกรุงเทพฯ นี้ จะเรียกว่าไม่มีเลยก็ว่าได้ หากที่เรียนรู้นั้นในบางกอกไม่ได้...." ไทยจึงต้องจ้างชาวต่างประเทศซึ่งส่วนมากเป็นชาวยุโรป เข้ามารับราชการเกือบทุกด้าน ทั้งการต่างประเทศ กฎหมาย การเกษตร การคมนาคม และการทหาร สำหรับชาวต่างประเทศในกองทัพเรือ นั้น ถ้าพิจารณาจากจำนวนก็จะเห็นว่าจำนวนไม่น้อยกว่าส่วนราชการหน่วยอื่น ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากการทหารเรือเป็นวิชาการชั้นสูง เป็นของแปลกและยาก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (พระนคร : ทางหุ่นส่วนจากทิศิหวพร, ๒๕๐๘) หน้า ๒๓๑

สำหรับคนไทยในสมัยนั้น เพราะคนที่จะเรียนจนถึงชั้นสามารถเดินเรือทะเลได้คือนั้น จำเป็นจะต้องมีพื้นความรู้สูงและจะต้องรู้ภาษาอังกฤษควบคู่ไปด้วยพอสมควร ถึงแม้ว่าจะมีหลักฐานว่าเคยมีคนไทยทำหน้าที่เป็นนายเรือของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระองค์ทรงสามารถเดินเรือได้ แต่ก็เป็นเพียงการเดินเรือใกล้ฝั่งเท่านั้น โดยเฉพาะเมื่อการทหารเรือของไทยเปลี่ยนมาใช้เรือกลไฟ ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องจ้างชาวต่างประเทศมารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ จำนวนมากขึ้น ทั้งผู้บังคับการเรือและต้นกลเรือล้วนต้องใช้ชาวต่างประเทศทั้งสิ้น ผลทหารประจำเรือต่างมีโดยเชื้อสายแล่นหาคนไทยแท้ ๆ ได้ยากมาก เพราะคนไทยรังเกียจอาชีพทหารโดยเฉพาะทหารเรือยิ่งเป็นที่รังเกียจมาก เพราะต้องตรากตรำทำงานหนัก ชีวิตแห่งแล่นหาเรือของจากครอบครัวออกทะเลเป็นเวลานาน ๆ ยิ่งฝ่ายช่างกลแล้วต้องทำงานหนักและสกปรกและทะเลาะตลอดเวลา ในยามปกติเมื่อไม่มีศึกและไม่ได้เกณฑ์ชายฉกรรจ์ทั่วประเทศ ทหารประจำการจึงมีแต่ชาวไทยเชื้อสายต่างชาติที่เคยเป็นทหารเรือมาแต่เดิม คือ พวกมอญ พวกจาม เป็นต้น คนประจำเรือในสมัยนั้นทั้งนายและพลจึงเป็นชาวต่างประเทศและคนไทยเชื้อสายต่างชาติทั้งสิ้น

กองทัพเรือไทยเริ่มจ้างชาวต่างประเทศชาติยุโรปไว้ใช้ในราชการตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อรัฐบาลไทยได้ต่อกำปั่นแบบใหม่ตามแบบตะวันตกขึ้นหลายลำ จำเป็นจะต้องมีชาวตะวันตกผู้ชำนาญการเดินเรือ มาทำการสอนวิชาการเดินเรือให้กับคนไทยใน พ.ศ. ๒๓๘๐ (ค.ศ. ๑๘๓๗) รัฐบาลไทยจึงได้จ้าง กัปตันทริกส์ (Triggs) ชาวอังกฤษ เข้ามารับราชการในตำแหน่งผู้ดูแลการเดินเรือกำปั่นใบและสอนวิชาการเดินเรือ โดยได้ค่าจ้างปีละ ๑,๕๐๐ เหรียญ กัปตันทริกส์คงจะถ่ายทอดวิชาการเรือและการเดินเรือให้แก่พวกไทยอิสลามอาสาจามที่เป็นทหารประจำเรืออยู่ในขณะนั้น

๑ "จดหมายเหตุหมอบลัดดีเลย์", ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๒, หน้า ๒๓

แต่ปรากฏว่า พวกอาสาจมนักยังไม่มีใครมีความสามารถพอที่จะรับตำแหน่งนายเรือประจำเรือใหญ่ ๆ ได้ รัฐบาลไทยจึงต้องจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาอีกหลายคน กับค้นเนียด (F.A Neale) ซึ่งเคยเป็นนายเรือของไทยในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เขียนบรรยายถึงสภาพการทหารเรือไทยในขณะนั้นไว้ว่า

กองทัพเรือไทยประกอบด้วยเรือกำปั่นใบ ๑๔ ลำ นอกนั้นเป็นเรือขนาดย่อม รุนเกาแบบสำเภาจีน และมีเรือกำปั่นใบตรู่นเการวมอยู่ด้วย เรือกำปั่นใบของไทยโดยมากใช้คนอังกฤษเป็นนายเรือ เรือขนาดย่อมใช้แขกและจีนเป็นนายเรือ บรรดาเรือหลวงเหล่านี้สำหรับใช้ลาดตระเวนตามชายฝั่งเขมรและแหลมมลายู

ผู้ที่ เป็นนายเรือของไทยมี

Jacob	เป็นนายเรือระบิลบัวแก้ว	(Conqueror)
Rogers	เป็นนายเรือวิทายาคม	(Victory)
Middleton	เป็นนายเรือคาลโดเนีย	(Caledonia)
Triggs	เป็นนายเรือจินคาควงแก้ว	(Good Success)
De Lus	เป็นนายเรือพุทธอำนาจ	(Sir Walter Scott)
Eglan	เป็นนายเรือแกลวกลางสมุทร	(Ariel) " "

กองทัพเรือในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มิได้มีหน้าที่เพียงป้องกันประเทศเพียงอย่างเดียว ในยามสงบจะใช้เป็นเรือพาณิชย์ทำการค้าขายส่วนใหญ่กับจีนและแขก การติดต่อนับยุโรปยังมีน้อย จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อไทยได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้ากับประเทศต่าง ๆ ในยุโรป โดยเริ่มทำสนธิสัญญากับประเทศอังกฤษเป็นประเทศแรก ใน พ.ศ. ๒๓๘๘ (ค.ศ. ๑๘๔๕)

Frederick Arthur Neale, Narrative of a Residence in Siam
(London : office of the National Illustrated Library, 1852) หน้า ๘๓

นับแต่นั้นมาไทยได้ยกเลิกวิธีการค้าแบบโบราณโดยสิ้นเชิง การค้ากับชาวยุโรปก็เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ มีเรือสินค้ามาค้าขายมีละมาก ๆ การติดต่อกับต่างประเทศในสมัยนั้นเป็นหน้าที่ของกรมท่า มีกรมท่าชายทำหน้าที่ติดต่อกับชายกับจีนกรมท่าขวาทำหน้าที่ติดต่อกับแขก (อินเดีย มลายู) และเมื่อต้องติดต่อกับชาวยุโรปมากขึ้นก็ได้ตั้งกรมท่ากลางขึ้นสำหรับทำหน้าที่ติดต่อกับชาวยุโรป การค้าขายทางเรือทะเลมีมากขึ้นเรื่อย ๆ และกิจการในหน้าที่ของกรมท่าก็มีมากขึ้นด้วย เวลานั้นยังหาคนไทยที่มีความรู้ในภาษาต่างประเทศเป็นอย่างดีได้ยาก จึงขาดคนที่จะมาบริหารงานในกรมท่าให้เจริญขึ้น ใน พ.ศ. ๒๓๘๖ (ค.ศ. ๑๘๔๓) ไทยได้จ้าง กัปตัน จอห์น บุษ (John Bush) คนอังกฤษมารับตำแหน่งเจ้าท่า รัชการทรงมีความดีความชอบได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ก็เป็น หลวง พระ และบรรดาศักดิ์สุดท้ายคือ พระยารวิสุตรสาครกิจ

ในระหว่างที่กัปตันบุษรับราชการอยู่ในประเทศไทยได้ใช้วิชาความรู้ ช่วยปรับปรุงกิจการฝ่ายเจ้าท่าให้เจริญขึ้นตามแบบตะวันตก ได้เป็นผู้ริเริ่มจัดการงานฝ่ายเจ้าท่าที่เพื่ออำนวยความสะดวกแก่บรรดาเรือค้าขายที่เข้ามาในท่าเรือของไทย และเป็นผู้จัดสร้างเครื่องหมายทางเรือเพื่อความสะดวกในการเดินเรือในสมัยนั้น เมื่อแรกเข้ามารับราชการ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการให้กัปตันบุษจัดสร้างประกาศารขึ้นที่สันดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยา เรียกว่า "ประกาศารสันดอน" และจัดสร้างเครื่องหมายสามขาและทุนหมายร่องนำทางเดินเรือ ตั้งแต่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา เลียบชายฝั่งทะเลตะวันออกไปจนถึงเขตจังหวัดระยองทั้งให้รับหน้าที่ดูแลรักษา และจัดซ่อมเมื่อมีการชำรุดเสียหายด้วย * ในฐานะที่ดำรงตำแหน่งเจ้าท่ากัปตันบุษได้มีส่วนร่วมในการทำประมวลกฎหมายท้องน้ำ ใน พ.ศ. ๒๔๐๐ สาขาที่ต้องทำประมวลกฎหมายฉบับนี้ขึ้นก็เพราะ

... แต่ก่อนมาเรือลูกค้าวานิช เข้ามาคาขาย ณ กรุงเทพมหานคร น้อย
 จึงไม่มีกฎหมายสำหรับเรือใหญ่ มีแต่วาคัยเรือเล็กขึ้นเองในลำแม่น้ำ
 ในการนี้ลูกค้าในกรุงเทพมหานครก็สร้างเรือใบใหญ่ขึ้นมาก เรือลูกค้าต่าง
 ประเทศก็ เข้ามาคาขายทวีมากขึ้นทุกปี จนถึงปีที่ ๗ ปีที่ ๘ แห่งรัชกาลปัจจุบันนี้
 เรือลูกค้าต่างประเทศมาในปีหนึ่ง ๆ ก็มีค้ายรอลำขึ้นไปแล้ว.....
 แลวงงสุดจะรับรักษากฎหมายการค้าขายและกฎหมายที่ห้ามปราบ จะมีให้คนที่อยู่
 ในบังคับสูงสุดทำผิดล่วงเกินกฎหมายสัญญาของอังกฤษ ของฝรั่งเศส ของอเมริกา
 ของเดนมาร์ก ของโปรตุกอล ก็มีไทยที่มีอยู่แล้ว และจะมีต่อไปในภายหน้า ถ้า
 คนอยู่ในบังคับสูงสุดจะเกิดวิวาทขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลและเจ้าพนักงาน
 ฝ่ายไทยจะปฤษาตัดสิน ถ้าคนในบังคับสูงสุดทำผิดกงสุลจะหาโทษตามกฎหมาย
 เมืองนั้น ๆ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิดไทยจะหาโทษตามกฎหมายเมืองไทย เพราะ
 ฉะนั้นการก็ควรจะต้องกฎหมายทางบกทางน้ำไว้ สำหรับแผ่นดินให้ใช้ไต่สวนกัน
 ทั้งฝ่ายไทยและคนต่างประเทศ ต่อไปข้างหน้ามีการเกี่ยวข้องจะได้ชำระว่ากล่าว
 ง่าย.....”

ด้วยเหตุผลดังกล่าวปรากฏในกฎหมายท้องน้ำนี้ ไทยจึงได้ตรากฎหมายท้องน้ำขึ้นไว้เป็นหลักฐอน
 กำหนดขอรุขหมายบังคับเอาไว้ งานเจ้าทำนี้เป็นงานใหม่ที่เพิ่งริเริ่มจัดทำขึ้นในรัชกาลพระ-
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น แต่ที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าทำเอาไว้อย่างกว้างขวาง เช่น
 ในมาตรา ๑ มีข้อความกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “... ถ้าเรือจะล่องออกไป เรือลูกค
 ้าต่างประเทศก็ดี เรือลูกค้าในกรุงเทพท านครที่ไซก็ตันตนหนคนชาวยุโรปก็ดี ในมาบอ
 กกับหลวงวิสุตกรสารศิริฐ ทัปีระมาสะแตน (Harbour Master) เจ้าทำใหญ่
 ก่อนแล้วให้ไปขอหนังสือเปิดร่องแก่เจ้าพนักงานที่โรงภาษี....”

๑ "กฎหมายท้องน้ำ พ.ศ. ๒๔๐๐", กฎหมายรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒ พิมพ์ครั้งที่ ๒
 (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรกิจ , ๒๔๔๖) หน้า ๓๒๒-๓๒๓
 ๒ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๓๒๔

ก็มีอีกคนหนึ่งมีความว่า "ผู้รับจ้างนำร่องเรือเข้าออก ต้องมารับการสอบความรู้กับหลวงวิสุตรสาครกิริฐเจ้าท่าก่อน จึงจะไต่หนังสือรับรองเป็นผู้นำร่องได้"

สิทธิขาคในอำนาจหน้าที่ที่หลวงวิสุตรสาครกิริฐ (กัปตันบุช) ได้รับนั้นเป็นหลักฐานยืนยันว่า ชาวต่างประเทศผู้ใดได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยเพียงใด นอกจากจะเป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงงานทางด้านเจ้าท่าแล้ว พระยาวิสุตรสาครกิริฐยังได้รับใช้ใกล้ชิดองค์พระมหากษัตริย์ จนเป็นที่โปรดปรานและไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่นเดียวกับสมเด็จพระบรมชนกนาถของพระองค์ ได้โปรดให้เป็นผู้บังคับการเรือพระที่นั่งในเวลาเสด็จประพาสทางทะเลหลายครั้ง เป็นข้าราชการฝรั่งที่มีอาวุโสคนหนึ่ง อยู่รับราชการทหารเรือในไทยเป็นเวลานานถึง ๓๘ ปี จนเป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนไทยในสมัยนั้น ซึ่งมักจะเรียกดูบริบทบางกอกต่อว่า ดูพระยาวิสุตร แม้ในปัจจุบันก็ยังมือนุสรณ์เกี่ยวกับท่านผู้นี้เหลืออยู่คือชื่อตรอก "กัปตันบุช"

ประเทศมหาอำนาจในยุโรปสนใจการจ้างชาวต่างประเทศเข้ามารับราชการในไทยมาก และต่างก็มีความประสงค์จะให้ชนชาติของตนเข้ามารับราชการกับไทยให้มากกว่าประเทศอื่น เพื่อจะได้มีพรรคพวกของตนอยู่ในวงการบริหารของไทย เพราะถึงอย่างไร ข้าราชการชาวต่างประเทศของไทยเหล่านี้ ก็จะมีใจเข้าข้างและพร้อมที่จะช่วยเหลือประเทศบ้านเกิด โดยเฉพาะฝรั่งเศสและอังกฤษซึ่งขณะนั้นกำลังแข่งขันกันทางการค้าและการหาอาณานิคม ก็ย่อมจะมุ่งแข่งขันกันในเรื่องนี้ด้วย มักจะมีข้อเสนอขอให้รัฐบาลไทยจ้างชนชาติของตนเข้ามารับราชการเสมอ^๒ แต่สำหรับการทหารเรือแล้วในระยะแรกไทยจ้างชาวอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าอังกฤษมีการค้าทางทะเลมากกว่าประเทศอื่น ๆ ย่อม

^๑ เรื่องเดียวกัน , หน้า ๓๒๕

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี , หน้า ๓๒๖

จะมีความเชี่ยวชาญมากประการหนึ่ง ทหารเรือของอังกฤษนั้นมีชื่อเสียงมากในค่านิยมบรรณาการ และระเบียบวินัยประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเข้าใจว่าจะหาภาษาอังกฤษได้ง่ายกว่าภาษาจีน เพราะมีการค้าขายติดต่อกันอยู่แล้ว จนถึงสมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังนิยมจ้างชาวอังกฤษและส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาการทหารเรือในประเทศอังกฤษ แต่ต่อมาได้เปลี่ยนไปจ้างชาวเดนมาร์กเป็นส่วนมาก ทั้งนี้เกิดจากเหตุผลทางด้านการเมืองระหว่างประเทศ เพราะในสมัยนั้นทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสกำลังแข่งขันกันขยายอำนาจซึ่งความเป็นใหญ่โดยการล่าอาณานิคม ประเทศไทยอยู่ในข่ายที่ถูกบีบบังคับกลาย ๆ เพื่อความมั่นคงและอยู่รอดของประเทศและเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการแข่งขันระหว่างชาติทั้งสองที่จะให้จ้างคนของตนเข้ารับราชการ ไทยจึงมีนโยบายที่จะจ้างชาติที่มีอำนาจชั้นที่ ๒ คือ ชาวเดนมาร์กมารับราชการทหารเรือมากขึ้น ส่วนสาเหตุที่เลือกชาวเดนมาร์กอาจจะเป็นเพราะว่าเดนมาร์กเป็นประเทศที่รักความสงบไม่มีนโยบายแทรกแซงหรือแสวงหาเมืองขึ้น แม้ว่าจะเป็นประเทศเล็กแต่ก็มีความรู้ความชำนาญทางทะเลไม่ด้อยกว่าประเทศอื่น ๆ และที่สำคัญก็คือนายทหารเรือชาวเดนมาร์กที่รับราชการอยู่แล้ว ได้เคยแสดงน้ำใจจงรักภักดีในการทำหน้าที่แนะนำและจัดการป้องกันประเทศเมื่อคราว ร.ศ. ๑๑๒ เป็นที่น่าสังเกตว่า กรมทหารเรือมีแนวโน้มที่จะรับชนชาติหนึ่งชาติใดเข้ามารับราชการมากเป็นพิเศษเสมอ มิได้รับคละเข้ามาจำนวนเท่า ๆ กัน ทั้งนี้คงเป็นเพราะว่าถาหลายชาติรับราชการร่วมกันโดยมีจำนวนใกล้เคียงกันแล้ว จะทำให้ขาดแก่การปกครองบังคับบัญชา ยกที่จะวางนโยบายหรือจัดหลักสูตรไปในแนวทางหนึ่งแนวใดโดยเฉพาะ เพราะต่างก็จะยึดแบบของตนไม่ตกลงกันได้ ถ้ามีนายทหารชาติใดชาติหนึ่งมากไปแล้วนโยบายและระเบียบการจัดการก็จะมีแนวโน้มไปคล้ายชาตินั้น

นายทหารเรือชาวเดนมาร์กคนแรกที่มารับราชการในกองทัพเรือไทย ได้รับราชการอยู่นานถึง ๒๖ ปี จนได้ดำรงตำแหน่งสูงสุดในกองทัพเรือ คือ ตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือ ได้แก่ พระยาชลยุทธโยธินทร์ (Andre du Plessis de Richelieu)

พลเรือโท พระยาชลยุทธโยธินทร์
ผู้บัญชาการกรมทหารเรือ ระหว่างพ.ศ. ๒๔๔๓-๒๔๔๔
(จากกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ)

ผู้สืบเชื้อสายมาจากตระกูล เคอ ริเซอติเออ กัปตันริเซอติเออได้เดินทางเข้ามาบริหารราชการในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕ (ค.ศ. ๑๘๗๒) ตรงกับสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมัยแห่งการปรับปรุงการทหารจากแบบโบราณ มาเป็นแบบสมัยปัจจุบัน กัปตันริเซอติเออได้ออกลาดพระราชนัดตเลขาพระเจ้าคริสเตียนที่ ๕ กษัตริย์แห่งเคนมารุกากวย และกัปตันริเซอติเออได้มีโอกาสเข้าเฝ้าถวายพระราชนัดตเลขาจนมีต่อพระราชนัดตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชนัดตเลขานั้นเป็นเสมือนประกาศนียบัตร ทรงยกย่องรับรองกัปตันริเซอติเออ ว่าสอบไล่ได้เป็นนายเรือตรีแห่งกองทัพเรือเคนมารุก และได้เคยรับราชการเป็นกัปตันมาแล้ว ในเวลานั้นประเทศไทยกำลังต้องการนายทหารชาวยุโรปมาเป็นผู้บังคับการเรือ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กัปตันริเซอติเออเข้ารับราชการเป็นผู้บังคับการเรือสยามมกุฎไชยสิทธิ์ (หรือสยามมกุฎชัยวิจิตร) ออกไปรักษาการณ์อยู่ที่เมืองภูเก็ตเป็นเวลา ๒ ปี และพระราชทานยศให้เป็นนายนาวาตรี ในระหว่างที่ประจำการอยู่ที่เมืองภูเก็ตได้ช่วยปราบปรามพวกอั้งยี่ที่ก่อการจลาจลใน พ.ศ. ๒๔๑๕ ด้วย ๒

การทหารของประเทศไทยในเวลานั้น ยังมิได้แยกเป็นทหารบกและทหารเรือ ยังคงเป็นกรมต่าง ๆ ประปนกันอยู่ กัปตันริเซอติเออได้รับราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์และราชการทหารเรือ ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งปลัดกรมแสงและผู้บังคับการเรือพระที่นั่งเวสชาติวิมลในขณะเดียวกัน เป็นผู้หนึ่งที่ช่วยก่อตั้งและสร้างสรรพกรมทหารเรือให้เป็นรูปเป็นร่างเจริญขึ้นมา ในปี ร.ศ. ๑๑๒ เมื่อเรือรบฝรั่งเศสจำนวน ๒ ลำ ตีเข้าแนวป้องกันและป้อมเข้ามาตามลำแม่น้ำเจ้าพระยา กัปตันริเซอติเออซึ่งรักษาการณ์ในตำแหน่งรองผู้บัญชาการกรมทหารเรือได้ออกไปบัญชาการต่อสู้ด้วยตนเอง

• กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ , หมวด ๕ บุคคล " ข้าราชการที่มารับราชการในกองทัพเรือไทย " (ไม่ได้จัดพิมพ์)

๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส , ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ (พระนคร : โรงพิมพ์ไทย , ๒๔๗๕) หน้า ๓๓

อย่างเต็มความสามารถ นอกจากงานทางด้านกาารป้องกันประเทศอันเป็นหน้าที่โดยตรงแล้ว กัปตันริเชอดีเออยังเป็นที่กำลังช่วยแนะนำราชการทางคณอื่นบางเท่าที่จะสามารถช่วยได้ เช่น พยายามติดต่อขอให้พระ เจ้ากรุง เคนมาร์กทรงไปรคช่วยชักชวนให้มกุฎราชกุมารรัสเซียได้เสด็จ มาเยี่ยมเมืองไทยด้วย ในระหว่างที่เสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ทางตะวันออก * ทั้งนี้ เพราะพระ เจ้ากรุง เคนมาร์กทรงเป็นพระราชบิดาของพระนางซารีนา พระราชมารดาของ มกุฎราชกุมารรัสเซีย แม้ว่าพระ เจ้ากรุง เคนมาร์กจะไม่ทันมีโอกาสช่วยไทย แต่กัปตันริเชอ- ดิเออได้แสดงให้เห็นแล้วว่ามีความหวังดีต่อไทยอย่างแท้จริง การปฏิบัติหน้าที่ของกัปตัน - ริเชอดีเออเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยมาก จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวง พระ และพระยาชลยุทธโยธินทร์ตามลำดับ เป็นชาวต่างประเทศที่ได้รับเกียรติอย่างสูงมีตำแหน่ง เป็นถึงผู้บัญชาการกรมทหารเรือ และเมื่อกรมหลวงวชิรญาณวงศ์ไปเยี่ยมบ้านเกิด พระบาท- สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงฝากพระราชสาส์นไปถวายพระ เจ้ากรุง เคนมาร์ก แจ้งว่า "กัปตันริเชอดีเออทำราชการได้วิเศษนัก ขอขอบพระทัยที่ได้ให้ขุนนางฝ่ายทหาร อันประเสริฐมาทำราชการทางกรุงสยาม " ๒

ชีวิตที่ปลายของพระยาชลยุทธโยธินทร์ เมื่อกลับไปเคนมาร์กแล้ว ยังได้รับ เกียรติให้ดำรงตำแหน่งกรรมการและประธานกรรมการ ในบริษัทพาณิชย์ที่สำคัญ ๆ หลายแห่ง และเป็นสมาชิกรัฐสภาถึง ๒ สมัย คือ พ.ศ. ๒๔๕๕ ถึง ๒๔๖๑ (ค.ศ. ๑๙๑๔ ถึง ๑๙๑๘) และ พ.ศ. ๒๔๖๒ ถึง ๒๔๖๓ (ค.ศ. ๑๙๑๙ ถึง ๑๙๒๐) และยังได้รับการ จัดหาชาวต่างประเทศส่งมาให้ตามที่กรมทหารเรือไทยต้องการ กับทั้งต้อนรับนักเรียนจาก ราชอาณาจักรไทยและข้าราชการไทยที่ไปศึกษาวิชาการที่ประเทศเคนมาร์กด้วยน้ำใจอันดี เมื่อ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระยาชลยุทธโยธินทร์ได้เดินทางไป มารวมงานพระเมรุพระบรมศพที่กรุงเทพฯ * ทั้งนี้ก็เพราะยังระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณใน

* กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ค. ๒ค/๑ "บันทึกความจำ" ของหลวงสุริยา- นุวัตรส่งมาถวาย กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ , ลงวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๓๓

๒ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, หมวด ๕ บุคคล "ชาวเคนมาร์กที่มารับราชการในกอง- ทหารเรือไทย" (ไม่ได้จัดพิมพ์)

พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์น้อยอยู่เสมอ

นอกจากพระยาชลยุทธโยธินทร์แล้วยังมีชาวเดนมาร์กมารับราชการอยู่ในกองทัพเรือไทยอีกประมาณ ๕๐ คน ในจำนวนชาวต่างประเทศ ๑๖๑ คน ที่ไทยจ้างเข้ามารับราชการทหารเรือในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รองลงมาคือชาวอังกฤษและชาวยุโรปอื่น ๆ เช่น เยอรมนี สวีเดน รวมทั้งชาวอเมริกันด้วย แต่นายทหารชาวยุโรปที่ไทยจ้างมานั้น ส่วนใหญ่ไม่ใช่ นายทหารเรือที่มีความสามารถในทางยุทธวิธีมากนัก นายทหารปากเรือหรือพรคนาวินมักจะได้มาแต่เจ้าพวกนายเรือสินค้า หรือนายทหารเรือกองหนุน การปฏิบัติงานของนายทหารเหล่านั้นจึงเพียงแต่เดินเรือไต่เท่านั้น ไม่ค่อยจะได้ประโยชน์ทางด้านการทหารตามที่ต้องการ^๑ เมื่อกรมทหารเรือตั้งกองเรือรบเพิ่มขึ้นอีกหลายลำ ใน พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๐) เรือเหล่านั้นก็ไม่ได้มีการนำมาใช้ประโยชน์ให้เต็มที่ เพราะนายทหารที่มีอยู่ไม่มีความสามารถพอที่จะนำเรือออกไปฝึกหัดทางยุทธวิธีในทะเลได้ กรมทหารเรือจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีนายทหารผู้ใหญ่ที่ชำนาญการรบสักคนหนึ่งมาอำนวยการฝึก พระยาชลยุทธโยธินทร์จึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เรียกตัว กัปตันโทรลลี (C.L.A. Trolle) นายทหารเรือชาวเดนมาร์กซึ่งเป็นนายทหารที่มีความสามารถเป็นที่รับรองจากเจ้าชายวัลเดมาร์ (Prince Waldemar) และกระทรวงทหารเรือเดนมาร์กก็อนุญาตให้ลาเข้ามารับราชการในไทยได้^๒ กัปตันโทรลลีมารับราชการอยู่เพียง ๓ ปีเท่านั้น คือระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๔ - ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๙๐๑ - ๑๙๐๓) แต่ก็เป็นนายทหารที่มีความสามารถในหน้าที่ราชการคนหนึ่ง เมื่อแรกเข้ามาได้รับตำแหน่งผู้บังคับการเรือพระที่นั่งมหาจักรี พร้อมกับเป็นผู้บังคับและตรวจการฝึกการฝึกหัดกองโรงเรียนนายเรือ

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๒๐. ๑/๘ "รายงานการฝึกการกระทรวงทหารเรือ" สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎนครสวรรค์พรินดี กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , ลงวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๔๕๓

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๘/๓๕ พระราชหัตถ์เลขที่ ๒๘/๑๓๓๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยาชลยุทธโยธินทร์ , ลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๓

และในปีต่อมาได้ย้ายไปรับตำแหน่งผู้ตรวจการสั่งการตองเรือรบในแม่น้ำเจ้าพระยา

พระยาชลยุทธโยธินทรไศห์ทำหน้าที่ติดต่อกับเลือกตัวนายทหารชาวเดนมาร์ก มารับราชการในกรมทหารเรือเรื่อยมา แม้เมื่อได้ลาออกจากราชการกลับไปประเทศเดนมาร์กแล้ว ก็ยังคงรับสนองเป็นผู้เลือกคนส่งมารับราชการตำแหน่งต่าง ๆ ตามแต่กรมทหารเรือจะแสดงความประสงค์ไป เป็นที่น่าสังเกตว่าไทยมิได้มีนโยบายที่จะจ้างชาวเดนมาร์กจำนวนมากเป็นพิเศษมาตั้งแต่แรก เพราะหลังจากที่ได้รับกับตันริเชอลิเออเข้ารับราชการเป็นคนแรกแล้ว เว้นไปอีกถึง ๒ ปี จึงได้จ้างนายทหารเรือชาวเดนมาร์กเป็นคนที่สองคือ นายพอลเซน (Paulsen) และในระหว่างเวลา ๒ ปีนั้น ได้มีการจ้างชาวต่างประเทศชาติอื่น ๆ ถึง ๑๘ คน กรมทหารเรือเพิ่งจะหันมาจ้างนายทหารเรือชาวเดนมาร์กมากขึ้นเมื่อภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ คือ จ้างถึงร้อยละ ๕๐ ของนายทหารเรือชาวต่างประเทศที่จ้างใหม่ โดยเฉพาะขณะที่พระยาชลยุทธโยธินทรไศห์ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือและภายหลังจากที่ลาออกจากราชการแล้ว ทั้งนี้จะเป็นได้ว่าการที่มีชาวเดนมาร์กเข้ามารับราชการอยู่ในกรมทหารเรือมากกว่าชาวต่างประเทศชาติอื่น ๆ นั้นมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากการรับราชการด้วยความซื่อสัตย์และความสามารถของพระยาชลยุทธโยธินทรไศห์ และการปฏิบัติหน้าที่ของนายทหารชาวเดนมาร์กใน ร.ศ. ๑๑๒ จนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย

สำหรับการตกลงว่าจ้างนั้น โดยมากทางกรมทหารเรือจะทำสัญญาว่าจ้างกันเป็นรายบุคคล ตามปกติกำหนดทำสัญญากันคราวละ ๓ ปี เมื่อครบสัญญาแล้วหากทางราชการยังต้องการตัวไว้ใช้อีก และชาวต่างประเทศผู้นั้นสมัครใจจะอยู่รับราชการต่อไป ก็จะมีการต่อสัญญาออกไปอีกเป็นคราว ๆ ไป โดยมีเงื่อนไขสำหรับผู้รับราชการนานปีว่า ถ้ารับราชการนานพอสมควรจะได้รับเงินบำนาญ และระหว่างที่รับราชการอยู่จะกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดได้ปีละ

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๘/๓๕ ลายพระหัตถ์ที่ ๒/๑๑๕๖ พระองค์-
เจ้าอากาศกรเกียรติวงศ์ กรามบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่
๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

๑ เดือน ส่วนมากจะรับราชการติดต่อกันหลาย ๆ ปีแล้วจึงใช้สิทธิรวม คือ รับราชการมา ๔ ปี ก็จะมีสิทธิลากลับบ้านได้ ๔ เดือน เป็นต้น สำหรับบุคคลที่เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย เช่น พระยาชลยุทธโยธินทรนั้นระยะที่ลาราชการไปเยี่ยมบ้าน มักจะได้รับมอบหมายให้ไปติดต่ोजรรจาต่าง ๆ ค่วย เช่น ให้ไปติดต่อสั่งซื้อเรือพระที่นั่งมหาจักรี (ลำที่หนึ่ง) ที่เมืองสี่ สกอตแลนด์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๔ นอกจากนี้ยังได้มีใจเอื้อเพื่อจัดการธุระต่าง ๆ ให้ตามแต่จะสามารถช่วยได้ เช่น เมื่อคราวรวมถวายบังคมลาออกไปเยี่ยมบ้านเกิดใน พ.ศ. ๒๔๒๖ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ได้ทรงฝากพระโอรสคือ หม่อมราชวงศ์ สหาน สนิทวงศ์ (พลเอก เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์) ไปศึกษาวิชาการทหารราบ และ หม่อมราชวงศ์ พิณ สนิทวงศ์ (พลเรือตรี พระยานาวาพลพยุหรัักษ์) ไปศึกษาวิชาทหารเรือ ณ ประเทศเคนมาร์ก พระยาชลยุทธโยธินทรก็ได้จัดการเรื่องสถานที่พักเล่าเรียนจนเรียบร้อย

เรื่องอัตราเงินเดือนของชาวต่างประเทศนั้นเดิมไม่มีระเบียบที่แน่นอน และใช้วิธีตกลงกันเป็นรายบุคคล ชาวต่างประเทศที่เข้ามารับราชการตั้งแต่สมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เงินเดือนไม่สูงนัก โดยเฉพาะนายฟูสก (M. Fusco) ซึ่งรับราชการเป็นนายวงประจำกองแถว เป็นเวลาถึง ๒๓ ปี เพิ่งได้เงินเดือน ๓๕๐ บาท แต่ชาวต่างประเทศที่จ้างเข้ามาใหม่ในภายหลัง ต้องจ้างแพงถึงปีละ ๖,๖๐๐ บาท คือ เดือนละ ๕๕๐ บาท และเป็นอัตราขั้นแรกเท่านั้น บางคนที่มีประสบการณ์มาก และมีตำแหน่งยศสูงมาแต่เดิมแล้ว เช่น กัปตันโทเรลลี ได้ตกลงให้เงินเดือน ๆ ละ ๕๐๐ บาท ^๒ สำหรับรายนี้เป็นกรณีพิเศษเพราะจ้างบุคคลที่มียศเป็นนายนาวาเอก (Captain)

^๑ พล.ร.ต.แซน ปัจจุบันนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๓๘

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๘/๓๕ พระราชหัตถ์เลขที่ ๒๘/๑๓๘๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พระยาชลยุทธโยธินทร, ลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๓

แต่สำหรับบรรดาชาวต่างประเทศอื่น ๆ ที่เข้ามารับราชการในกรมทหารเรือ พอมาถึงก็จะได้เป็นเรือเอก (Lieutenant) ถ้ามีเรือให้บังคับการก็จะเลื่อนให้เป็นนายนาวาตรี (Lieutenant Commander) * อัตราเงินเดือนที่ตกลงจ่ายให้ชาวต่างประเทศนี้สูงกว่าที่จ่ายให้คนไทยมาก แม้หลวงประดิษฐไพเราะ (นางแสงชูโต) ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายเรือประเทศอังกฤษ กลับมารับราชการในกรมทหารเรือ ขณะนั้นก็ได้รับเงินเดือนเพียง ๓๐๐ บาท ^๒

เงินเดือนของชาวยุโรปที่รับราชการในกรมทหารเรือ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. จ้างโดยมีสัญญา จำนวนเงินจะจ่ายตามสัญญา

๒. จ้างโดยไม่มีสัญญา หรือสัญญาเต็มสิ้นอายุแล้วไม่ได้ทำต่อ จำนวนเงินที่จ่ายจะไม่แน่นอน นายทหารพวกนี้จะขอเงินเดือนขึ้นอยู่เสมอ ฝรั่งเศสมีโครงการหวงโคได้เงินเดือนขึ้นก็อ้างเป็นเหตุขอเงินเดือนขึ้นบ้าง เช่น นายเรือเอก ไทรลี้ (C.L.A. Trolle) ทำสัญญาแรกเข้าควยเงินเดือนสูงเป็นพิเศษ คือ เดือนละ ๕๐๐ บาท รับราชการ ๒ ปี ได้เพิ่มเงินเดือนปีละ ๕๐ บาท เป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท พอครบสัญญาว่าจ้าง กับพันโทลี้ก็ได้ขอเพิ่มเงินเดือนเป็น ๑,๒๐๐ บาท พร้อมขอเสนอขอขอยศขอเบี้ยบำนาญ ^๓

* กองจกหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๔/๕๓ ฉายพระหัตถ์ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

^๒ เรื่องเดียวกัน

^๓ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม บ.๒. ๒๑/๓๓ จกหมายเหตุ นายเรือเอก ไทรลี้ กราบทูลพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ , ลงวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

เป็นธรรมดาที่บรรดานายทหารชาวยุโรปย่อมประสงค์จะแสวงหาเงินเป็นที่ตั้ง พวกนอกสัญญาจึงร้องขอขึ้นเงินเดือนเสมอทำให้ขุนวายุใน พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๐) ราคาสิ่งของและอาหารแพงขึ้น กระทรวงพระคลังจึงอนุญาตให้ขึ้นเงินเดือนผู้มีเงินเดือนต่ำกว่า ๒๐๐ บาท อีกคนละ ๑๐๐ บาท ส่วนผู้ที่อยู่ในสัญญาเพิ่มอีกคนละ ๕๐ บาท ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๑) กรมทหารเรือได้ตราข้อบังคับว่าด้วยอัตราเงินเดือนข้าราชการที่เป็นชาวยุโรปขึ้น แบ่งขึ้นเงินเดือนเป็น ๕ ชั้นคือ ชั้นที่ ๕ เดือนละ ๕๕๐ บาท ชั้นที่ ๔ เดือนละ ๒๕๐ บาท ชั้นที่ ๓ เดือนละ ๓๐๐ บาท ชั้นที่ ๒ เดือนละ ๔๐๐ บาท และชั้นที่ ๑ เดือนละ ๕๐๐ บาท^๒ เงินเดือนจะไม่ขึ้นไม่ลดอีก นอกจากผู้ที่อยู่ในชั้นสูงจะออกจากราชการไปก็จะเลื่อนผู้อยู่รองขึ้นมาแทนที่^๓

สาเหตุที่คนไทยรังเกียจและกลัวการเป็นทหารเรือนั้น นอกจากจะเป็นเพราะเห็นว่า เป็นงานตรากตรำ ต้องออกทะเลฝ่าอันตรายและจากบ้านจากครอบครัวเป็นเวลานานถึงกล่าวนมาแล้ว ยังมีสาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ นายทหารชาวต่างประเทศส่วนมากมักจะหอรุณฆนเหงมีเรื่องทุบตีกันอยู่เสมอ ๆ ทั้งนี้เพราะเป็นคนต่างชาติพูดไม่เข้าใจกัน ประกอบกับนายทหารต่างประเทศมักถูกลูกเรือคนไทย และไม่มี ความเมตตากรุณา แต่ฝ่ายลูกเรือก็เกียจคร้านมากและอาจจะไม่ฉลาดพอที่จะเข้าใจคำสั่งงาน งานของลูกเรือทั้งปากเรือและข้างกลดวนเป็นงานหนักและต้องการความรวดเร็ว เมื่อทำงานไม่ทันใจนายเรือก็ลงโทษด้วยการทุบตีเอาบ้าง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบความเป็นอยู่ของลูกเรือเหล่านี้ดี เพราะพระองค์เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลเสมอ มีโอกาสใกล้ชิดเห็นชีวิต

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก.๑๘/๔๕ รายงานว่าด้วยราชการในกรมทหารเรือประจำปี ๑๒๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎนครสวรรค์พินิต กรมบังคับหมู่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๑๑ เมษายน ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๔)

^๒ กรมทหารเรือ, คำสั่งที่ ๑๓/๑๐ ข้อบังคับว่าด้วยอัตราเงินเดือนข้าราชการที่เป็นชาวยุโรป กฎข้อบังคับทหารเรือ เล่ม ๑ (พระนคร : โรงพิมพ์บุญช่วยเจริญ, ๒๔๔๖) หน้า ๒๓๒ - ๒๓๓

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก.๑๘/๔๕ เรื่องเดิม

และความเดือดร้อนของลูกเรือ ทรงมีพระราชดำริว่า "... บางทีคนของเรามันก็ชั่วจริง ๆ ค่ายเรียกเปล่า ๆ ไม่ลุกตอตั้งฝั่งนางเมื่อไรจึงจะลุกขึ้น ... " การปกครองบังคับบัญชาคนหมู่ใหญ่ให้มีระเบียบและไม่เป็นผลเสียต่อราชการนั้น จำเป็นต้องมีการลงโทษผู้กระทำผิดบ้าง แต่จะปล่อยให้ผู้บังคับบัญชาที่ขาดความเมตตา ลงโทษตามอารมณ์ตามชอบใจ เช่นนั้นก็ได้เหมือนกัน กรมทหารเรือจึงให้พระยาชลยุทธโยธินทรวางข้อบังคับเจ้าพนักงานทหารเรือ กำหนดโทษผู้กระทำผิดเอาไว้เป็นกัจฉลักษณะ แม้กระนั้นก็ยังไม่มีเรียบร้อยนัก จนกระทั่ง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นผู้บัญชาการกรมทหารเรือ ข้อบังคับในเรื่องนี้จึงเป็นหลักฐานเรียบรอยขึ้น

ชาวต่างประเทศที่เป็นนายเรือมักถูกคนไทย และถือว่าลูกเรือเป็นเพียงกุดีหรือลูกมือมากกว่าจะเป็นทหาร และอาจพูดกันไม่รู้เรื่องด้วยจึงมิได้ตั้งใจฝึกสอนให้คนไทยมีความรู้สำหรับทำการในหน้าที่ได้ในยามสงคราม และได้จัดการบังคับบัญชาให้เป็นระเบียบตามแบบธรรมเนียมของทหารอันมีคุณวินัย การทำงานแต่ละวันก็เพียงแต่ใช้แรงงานทำความสะอาดเรือและกคชี่เยี่ยงทาส คิดจะลงโทษด้วยการโบยตีเมื่อใดก็สั่งไต่กาย ๆ ส่วนความประพฤติของทหารนั้น ใครจะประพฤตินกเถระละเมิดกฎหมายอย่างไร หรือต้องโทษทัณฑ์อย่างไร นายทหารต่างชาติเหล่านั้นไม่รับผิดชอบ เพราะมีทางแก้ตัวว่าไม่รู้ภาษาพอที่จะอบรมสั่งสอนคนไทยในบังคับบัญชาได้ ตลอดเวลาที่ไทยจ้างชาวต่างประเทศมาเป็นเวลาประมาณ ๕๐ ปี โดยมีนายทหารเรือไทยเพียงไม่กี่นายนั้น สภาพราชการทหารเรือไทยจึงเจริญขึ้นอย่างเชื่องช้ามาก แม้วางค่านวัตกรรมจะเจริญขึ้นบ้าง แต่ทางค่านบุคคลนั้นยังคงสภาพเดิม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงไว้วางพระราชหฤทัยในชาวต่างประเทศ ซึ่งรัฐบาล-

๑ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๘/๗๒ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ , ลงวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๔

๒ ตาหม่องลาย (นาวาเอก พระยาวิชิตรชลธิ์), "ทหารโรงหล่อ" , นาวิกศาสตร์ ปีที่ ๒๐ เล่ม ๕ (กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๐), หน้า ๒๓

ไทยจึง เข้ามารับราชการในเวลานั้น แต่ก็นับว่ามีความจำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะ ประเทศไทยยังขาดความเจริญทางด้านวิชาการอยู่อีกมาก ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขา ถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (เมื่อดังกรยัง เป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์) ลงวันที่ ๒๑ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ ความบางตอนว่า

...ในเมืองเราเวลานี้ไม่ขัดสนอันใดยิ่งกว่าคน การเจริญอันใดจะ เป็นไปไม่ได้เร็วก็เพราะเรื่องคนนี่อย่าง เดียว เพราะเหตุขัดสนเช่นนี้ จึงต้องจำใจฝรั่งในที่ซึ่งคนเรายังมีความรู้และความสามารถพอ แต่การ ฝรั่งนั้นไม่ใช่เป็นการง่าย แลกรุณาใจอยู่ในใจด้วยกันว่า เขาเป็นคน ต่างภาษาต่างชาติ จะขอตรงจงรักภักดีอะไรต่อเราหนักหนาขวั้นแกมาหา ทรัพย์สินกลับไปบ้าน เมื่อจะว่าเขานี้ก็ไม่ใช่ในยุติธรรมแท้ เพราะบางคน ซึ่งมีอริยาสัยดีและมีความรู้อยากจะโทษชื่อเสียงที่ดีๆที่มีความละเอียด ฤดาอยาก จะอยู่ทำการใหญ่ขึ้นไปเขาก็ทำดีต่อเรามาก ๆ อยู่บาง แต่อย่างไร ๆ ก็คงต้องนับว่าเป็นเพื่อนกันไม่ใช่เพื่อนตาย...

ในคานก่องทัพเรือ ก็มีความรู้สึกต่อชาวต่างประเทศเช่นเดียวกัน บรรดาชาว ต่างประเทศที่เข้ามารับราชการในกองทัพเรือไทย รุ่นแรก ๆ ได้รับความไว้วางใจมากกว่ารุ่นหลัง เพราะได้เคยแสดงนำใจและความสามารถเมื่อดังกรปะทะกับเรือฝรั่ง เศสที่ปากน้ำ เจ้าพระยาใน ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๒) พลเรือตรี กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เสนาบดี กระทรวงกลาโหม ซึ่งรับตำแหน่งบัญชาการกรมทหารเรือระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๑๒ ถึง ๒๔๑๓ ก็ทรงมีความเห็นว่า

---

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, หน้า ๒๕๔

...ถ้าจะเกิดสงครามขึ้นในเวลานี้ ที่แลเห็นว่าช่วยเรารบก็แต่
 พระยาชลยุทธ พระพลสินธุ^๑ เวสเตินโฮล์^๒ ๓ คนนี้ เพราะเชื่อ
 ว่าโคทคลองเห็นน้ำใจแล้ว พวกเมื่อรับราชการปี ๑๑๒ ที่พระราชนาน
 สัญญาบัตรเกือบจะหมดตัวไปแล้ว ยังเหลืออยู่แต่หลวงนิเทศ^๓ กับकुkson^๔
 สุปปณชี^๕ หมอเฮ^๖ ฟุคโก^๗ ก็เป็นแต่ช่างแลพนักงานไม้ไผ่ตัวพลรบ
 ฉาฝรั่งทั้งปวงพรันพริงตอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เขาฟังคำสั่งของเมืองเขา
 เสียแล้วเรือจะเดินไม่ได้เกิน ๒ ลำ ในเวลาสงคราม ...^๘

ชาวต่างประเทศ ๓ คน ที่กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมทรงกล่าวว่าจะพึ่งได้ในยามสงคราม
 ก็คือบุคคลที่เคยร่วมกันช่วยป้องกันปากน้ำเจ้าพระยาใน ร.ศ. ๑๑๒ กรณีพิพาทกับฝรั่งเศส
 ในเมื่อนั้นทำให้ไทยได้เห็นน้ำใจและความดีของชาวต่างประเทศที่รับราชการอยู่ในกองทัพ
 เรือขณะนั้นซึ่งรายนามผู้มีส่วนในการปฏิบัติหน้าที่ครั้งนั้นมีดังนี้

๑. Vice Admiral A de Richelieu   ผู้อำนวยการป้องกันปากน้ำ
 เจ้าพระยา (พระยาชลยุทธโยธินทร)

๒ Louis de Richelieu   น้องชายพระยาชลยุทธโยธินทร (รับราชการ

พ.ศ. ๒๔๒๘ - ๒๔๔๕

๓ Westenholtz   ผู้บังคับการกองทหารมริน

๔ หลวงนิเทศกลกิจ (A. Balfour)

๕ F.W. Cookson

๖ J. Suppanci

๗ T. Heyward Hays M.D.

๘ M. Fusco   นายวงคนตรีของราชนาวี

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๔/๕๓ ลายพระหัตถ์ กรมหลวงประจักษ์
 ศิลปาคม กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน

พ.ศ. ๒๔๔๓

๒. Captain J.R. Vil	พนักงานเจ้าหน้าที่
๓. Captain C. von Holck	ผู้บังคับการป้อมพระจุลจอมเกล้า
๔. Captain T.A. Gottsche	ผู้บังคับการป้อมผีเสื้อสมุทร
๕. Commander V.R.P. Guldberg	ผู้บังคับการ เรือมกุฎราชกุมาร
๖. Lieutenant W. Christmas	ผู้บังคับการ เรือบูรชาวลิตสวัสดิ์
๗. Engineer W.S. Smart	คนกลเรือมกุฎราชกุมาร
๘. Engineer G. Candutti	คนกลเรือบูรชาวลิตสวัสดิ์
๙. Lieutenant S.O.C. Schmiegelow	ผู้บังคับการ เรือหาญหัดศัตรู
๑๐. Captain Westenholz	ผู้บังคับการพระเบ็ด
๑๑. Captain L. de Richelieu	ช่วยเหลือป้อมพระจุลจอมเกล้า
(พระพลสินชวาณัติก)	
๑๒. Lieutenant V.W.O. Ravn	" "
๑๓. Lieutenant P.P. Rosenstand	" "

ชาวต่างประเทศเหล่านี้ได้พยายามป้องกันปากน้ำเดิมที่ แต่เรือและอาวุธปืนของไทย ล่าสมัยและถูกเรืออ้อมปีกหัก เอนิเนียสมาร์ต คนกลเรือมกุฎราชกุมาร ต้องเป็นผู้เล็งปืนแล้ว จึงให้ทหารเป็นผู้ยิง เพราะพลทหารของไทยอ้อมปีกจึงไม่คุ้นเคยและเล็งไม่แม่นยำ ด้วยแรงกระ-
 เทือนในเวลายิงครั้งหนึ่งได้ทำให้เอนิเนียสมาร์ตกระเด็นตกจากเรือลงไปในน้ำ ต้องว่ายน้ำ กลับมาขึ้นเรือใหญ่ จากรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ของหลายฝ่าย แสดงว่าชาวต่างประเทศ เหล่านี้ได้พยายามป้องกันปากน้ำเจ้าพระยาอย่างเต็มความสามารถ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้ฝ่ายไทยหวงคิดว่า ถ้าเกิดศึกสงครามขึ้นอีกชาวต่างประเทศนั้นอาจจะเกรงกลัวหรือฟังคำสั่ง จากประเทศบ้านเกิดซึ่งมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับสงครามนั้น คงละทิ้งราชการหรือบ่อนทำลายอย่างใด อย่างหนึ่ง ก็ยอมจะทำได้โดยสะดวก การจ้างชาวต่างประเทศมารับหน้าที่ป้องกันประเทศ

๑ พล.ร.ต.เจน ปัจจุสานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๕๓
 ๒ หนังสือพิมพ์บางกอกใหม่, ฉบับวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๒ (เขียนโดย

ผู้ได้ไปเห็นเอง)

จึงไม่ใช่เรื่องที่น่าจะไว้วางใจได้ การเสียสละชีวิตเพื่อป้องกันประเทศชาตินั้น จากชนชาติ
เจ้าของประเทศย่อมจะเป็นที่หวังได้มากกว่า กองทัพเรือไทยจึงต้องเริ่มต้นสร้างนายทหารเรือ
ไทย ขึ้นใช้แทนชาวต่างประเทศดังจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

ตามที่กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมทรงกล่าวว่า ถ้าฝรั่งเศสทิ้ง ไทยไปเสียทั้งหมดใน
ขณะนั้น (พ.ศ. ๒๔๔๓) กองทัพเรือไทยก็จะสามารถเดินเรือได้ไม่เกิน ๒ ลำ ก็เพราะ
ใน พ.ศ. ๒๔๔๓ นั้น กองทัพเรือไทยมีนายทหารช่างกลหรือพรหมกลินไทยในสังกัดเพียง
๒ คน คือหลวงชำนาญกลการ (สมบุญ บุญยะลิน) ซึ่งเป็นผู้ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงส่งไปศึกษาวิชาช่างกลที่ประเทศอังกฤษ และขุนวิจารณ์จักรกิจ (วิลเลียม
บุญยะลิน) บุตรหลวงชำนาญกลการซึ่งก็ศึกษาวิชาช่างกลสำเร็จมาจากประเทศอังกฤษเช่นกัน
ส่วนนายเรือชาวไทยขณะนั้นก็มีอยู่ ๒ คน ที่ศึกษาวิชานายเรือมาจากประเทศอังกฤษ คือ
พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ และหลวงประดิษฐไพเราะ (ศุบุณย์)
ผลเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศ กองทัพเรือไทยจึงส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาการ
ทหารเรือจากต่างประเทศมากขึ้น ภายในประเทศก็ได้เปิดโรงเรียนสอนทั้งชั้นประทวนและ
สัญญาบัตร เพื่อให้เข้ามาแทนที่ชาวต่างประเทศทีละน้อย จนถึง ปี พ.ศ. ๒๔๕๓
คงเหลือชาวต่างประเทศที่เป็นนายเรือเพียง ๕ นาย และนายช่างกล ๗ นาย^๒
และต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๕ คงมีชาวต่างประเทศอยู่ในกองทัพเรือไทยเพียง ๒ นาย คือ
นาวาเอก ทอร์สเลฟ (Torslef) หัวหน้ากองสารวัตรช่าง และพลเรือตรีทอมเซน
(Fritz Thomsen) เจ้ากรมยุทธศาสตร์ เหตุที่จำเป็นจะต้องจ้างชาวต่างประเทศทั้งสองนี้
ต่อมาอีกมากกว่าผู้อื่น ก็เพราะวิชาการช่างชั้นสูง และวิชาการสำรวจแผนที่ทะเล ยังไม่มี

^๑ นาง แสงชูโต ภายหลังเป็นพระยามหาโยธา

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๒๐.๑/๘ "รายงานจัดการกระทรวง
ทหารเรือ" สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๓

นายทหารเรือไทยที่มีความรู้พอที่จะเข้ารับหน้าที่แทนได้

การใช้ชาวต่างประเทศในกองทัพเรือนี้ เป็นตัวอย่างให้เห็นว่าการใดก็ตาม ต้องฟังความสามารถของผู้สมัครมาค้ำเนินงาน แม้จะเจริญขึ้นอีกไม่เต็มที่ และไม่ใช้ความเจริญที่มีรากฐานมั่นคง ความรับผิดชอบในหน้าที่การงานตลอดจนความจงรักภักดีจากชาวต่างประเทศนั้นย่อมจะเป็นสิ่งที่หวังได้เต็มที่ไม่ได้ ดังจะเห็นได้จากการละลายที่จะถ่ายทอดความรู้แก่ทหารเรือไทยอย่างจริงจัง ทั้งนี้คงจะเกรงว่าเมื่อคนไทยมีความรู้สามารถเข้าแทนที่ได้ รัฐบาลไทยก็จะเลิกจ้างพวกตน จึงเป็นธรรมดาที่ชาวต่างประเทศเหล่านั้นจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนก่อนการจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาทำหน้าที่ป้องกันประเทศจึงเท่ากับจ้างผู้สืบชาว (Spy) ของข้าศึกมาไว้ในกองทัพ แต่ชาวต่างประเทศบางท่านก็ได้รับราชการด้วยความจงรักภักดีอย่างแท้จริง และบางท่านยังได้ช่วยวางรากฐานสำคัญ ๆ หลายอย่างให้กับกองทัพเรือ จนกระทั่งคนไทยสามารถประสานต่อให้เจริญเติบโตมาได้จนถึงทุกวันนี้

การศึกษาของทหารเรือ

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเป็นการพัฒนาองค์บุคคลให้มีความรู้ความสามารถตามที่ต้องการ ในระยะเริ่มต้นของการทหารเรือ การหาคนเข้าเป็นทหารเรือทั้งนายทหารและพลทหาร เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความลำบาก เพราะคนไทยมีนิสัยไม่ชอบประกอบอาชีพทางทะเลดังกล่าวมาแล้ว เมื่อเริ่มมีการฝึกหัดวิชาการทหารเรือ จึงต้องเอาใจใส่กวัดขันกันมาก ทั้งการฝึกหัดสั่งสอนและอบรมเพื่อให้ได้ทหารเรือที่ชำนาญมาเป็นกำลังแก่กองทัพ ในระยะแรกต้องจ้างชาวต่างประเทศมาเป็นผู้บังคับการเรือและต้นกลเรือพร้อมทั้งเป็นครูฝึกไปช่วย แต่การศึกษาของชาวไทยทั่วไปยังอยู่ในระดับต่ำมาก พลทหารที่ประจำเรือแบ่งออกเป็นหลายพวกซึ่งคนเชื้อชาติแขกจามและมอญ ชาวต่างประเทศที่มารับราชการก็ผูกพันลูกเรือไม่รู้เรื่อง การสอนจึงไม่ค่อยได้ผลนัก เรื่องที่จะสอนทางทฤษฎีและทางวิชาการนั้นคงจะไม่มีเลย จะต้องเป็นการฝึกหัดเสีย

ส่วนใหญ่ เพื่อให้แต่ละคนชำนาญการปฏิบัติเฉพาะหน้าที่ของตน วิธีการสอนนั้นก็ปัดกัน ชาวฝรั่งเศสจะต้องอธิบายสั่งสอนแก่ลูกเรือชั้นหัวหน้าก่อน แล้วหัวหน้านั้นก็ไปสั่งสอนพวกกะลาสีในบังคับบัญชาอีกทีหนึ่ง ส่วนวิชาที่สอนนั้นแตกต่างกันไปตามสมัย "ในสมัยเรือใบการสอนวิชาการ เรือก็มีเรื่อง เข็มทิศ เชือกรอก การต่อเชือก และการเย็บผ้าใบเป็นพื้น นอกจากนี้ก็มีกาบทักเขียนขึ้นไปบนเสากระโดงเรือ เกี่ยวกับการกางใบ ลกใบ" ๑ ต่อมาในสมัยเรือกลไฟวิชาของทหาร เรือก็หนักไปทางด้านเครื่องจักร การแผนที่ และวิธีใช้อาวุธทันสมัยต่าง ๆ

การทหารเรือเมื่อยังไม่ได้แยกจากทหารบกอย่างเด็ดขาด มีเฉพาะทหารที่อยู่ประจำเรือเท่านั้นที่ได้รับการฝึกหัดเยี่ยงทหารเรือ ส่วนพวกที่ประจำกรมกองบนบกนั้นจะได้รับการฝึกหัดเช่นเดียวกับทหารบก เมื่อต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทหารบนบกเหล่านี้ได้รับการฝึกหัดจาก "ครูลามาซ" ชาวฝรั่งเศส จึงใช้ระเบียบแบบแผนการฝึกแบบฝรั่งเศส แต่ทหารเกายังคงใช้ระเบียบแบบแผนของอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าจะทำให้ไม่สะดวกต่อการปฏิบัติ - ราชการในภายหลัง จึงโปรดเกล้าให้ย้ายครูลามาซไปที่อื่น แล้วทรงแต่งตั้งนายทหารที่ได้รับการฝึกหัดจากนายร้อยเอกอิมเปย์มาแล้วจำนวน ๔ นาย ให้เป็นครูฝึกหัดต่อไป ตามแบบทหารอังกฤษ ครั้งนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ "ครูเซิงเล็ง" เป็นครูไทยคนแรกที่ได้ทำหน้าที่ฝึกหัดทหารเรือ (ภายหลังได้เป็นขุนเจนกระบวนหัด) ๒ แต่ก็คงยังเป็นการฝึกหัดแบบทหารราบทั่วไป ส่วนวิชาการเรือและการเดินเรือนั้นยังต้องอาศัยครูชาวต่างประเทศเรื่อยมา

๑ พล.ร.ต. แชน บัจจุสานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๖๗ - ๑๖๘

๒ กระทรวงกลาโหม, ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหม, หน้า ๑๗๓

เหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องบำรุงกำลังทหารไว้ป้องกันภัยทางคาบทะเล และจะต้องใช้คนไทยทำหน้าที่แทนชาวต่างประเทศทั้งหมด ความมุ่งหมายนี้จะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อคนไทยได้รับการศึกษาฝึกหัดเป็นอย่างดี จนสามารถนำความรู้มาใช้ในการได้ เพราะฉะนั้นใน พ.ศ. ๒๔๑๒ พระองค์จึงได้ทรงส่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอหลายพระองค์ออกไปทรงศึกษาวิชาการด้านการปกครอง การทหารบกทหารเรือ และด้านอื่น ๆ ในยุโรป เพื่อจะได้นำวิชาที่ทรงศึกษา มาปรับปรุงแก้ไขประเทศบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกับต่างประเทศ ในโอกาสนี้ได้ทรงส่งพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ (กรมหลวงชุมพร เขตอุดมศักดิ์) ไปศึกษาวิชาการทหารเรือ ณ ประเทศอังกฤษ และต่อมาได้ทรงส่งพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ (กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร) เมื่อยังมีได้ทรงกรมไปศึกษาการทหารเรืออีก ทั้งนี้พระองค์ทรงมีเจตนาเห็นว่า "ผู้ซึ่งมีบรรดาศักดิ์มากและจะเป็นใหญ่สืบไปภายหน้า ถ้ามีความรู้ในการทหาร จะได้คิดจัดการทหารพ้อมีทางพูกจาให้เข้าใจกันได้ และจะเป็นตัวอย่างให้คนที่เป้นทหารมีใจไม่เบือนหายย่อท้อ ค่ายเห็นว่าเป็นหน้าที่ของคนแล้ว ๆ จะเป็น ... " * จึงนับได้ว่าปี พ.ศ. ๒๔๑๒ เป็นปีเริ่มวางรากฐานการศึกษาของทหารเรือ

ส่วนภายในประเทศนั้น ตั้งแต่เริ่มตั้งกรมทหารเรือขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ กรมทหารเรือก็ได้เริ่มตั้งโรงเรียนขึ้นที่บริเวณคูหลวงไต่วักระวัง ตรงข้ามตำบาราษฎร์บุรี สำหรับอบรมนายทหารชั้นประทวนทั้งฝ่ายช่างกลและปากเรือ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๑๔ ก็ตั้งโรงเรียนนายสิบขึ้นสำหรับนายทหารฝ่ายมริน และ พ.ศ. ๒๔๑๖ ก็ตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารเรือ

* พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , พระราชหัตถเลขา และหนังสือ กราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี , หน้า ๒๓๑

ชั้นอีกโรงเรียนหนึ่ง โดยมี พันตรี โอ บุช (Major O. Busch) เป็นผู้บังคับการโรงเรียนทั้งสองนี้^๑ และมีร้อยเอก ลังเก (Captain Lange) เป็นผู้ช่วย ทั้งสองท่านนี้เป็นนายทหารพรคนาวิกโบชินซึ่งในสมัยนั้นเรียกยศเช่นเดียวกับทหารบก การฝึกหัดสั่งสอนก็มุ่งถึงการปฏิบัติกรรรมนบกเป็นสำคัญ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๑ (ค.ศ. ๑๘๙๘) ไทยก็ยังไม่มีโรงเรียนสำหรับสอนการเดินเรือ หรือวิชาการเรือโดยตรงโรงเรียนที่กรมทหารเรือจัดตั้งขึ้นขณะนั้นมี โรงเรียนนายสิบ โรงเรียนนายร้อยทหารเรือ และโรงเรียนช่างกล กรมทหารเรือได้จัดการคัดเลือกบุตรหมู่อายุ ๑๔ ปี ที่เฉลียวฉลาดให้เข้าเรียนในโรงเรียนนายสิบ โดยมีระเบียบการจัดการศึกษาไว้คร่าว ๆ ดังนี้

"...วิธีการเล่าเรียนที่ได้จัดไว้ นั้น คือ โรงเรียนนายสิบเรียนหนังสือไทย และ หนังสืออังกฤษ กับวิชาทหาร เมื่อผู้ใดเรียนวิชานายสิบได้แล้วก็ส่งขึ้นเรียนวิชานายร้อยที่โรงเรียนนายร้อยต่อไป แต่เรียนวิชาช่างกลนั้นใครส่งเข้าโรงเรียนช่างกล (Work shop) บาง แลส่งลงเรือไฟต่าง ๆ เพื่อจะให้รู้จักใช้เครื่องจักรต่าง ๆ จะได้สอบไล่วิชาได้ แต่โรงเรียนนายร้อยนั้นยังไม่มีคนที่เข้าเรียนได้ เพราะต้องอาศัยผู้รู้ภาษาอังกฤษเสียก่อน ... " ๒

คนที่เรียนจบโรงเรียนนายสิบจะไ้รับยศเป็นสิบตรี และถ้าการเล่าเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีก็จะส่งเข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยต่อไป

พอตั้งโรงเรียนของกรมทหารเรือขึ้นก็ต้องประสบกับปัญหาใหญ่ คือ หากคนมาเรียนหนังสือไม่ได้ เพราะสมัยนั้นยังไม่มีกระทรวงพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่รู้หนังสือ และวิชาการทหารเรือนั้นจำเป็นต้องใช้คนที่มีความรู้สูง จึงจะเรียน

^๑ พล.ร.ต. แชน บัจจุสานนท์ , เรื่องเดิม , หน้า ๔๒๒

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๔/๓๕ "รายงานเรื่องจัดราชการทหารเรือ " , กรมหมื่นปราบปรบักษ์ กราบมิ่งมงคล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , พ.ศ. ๒๔๔๑

ไต่สวนเรื่องบุตรหมู่ในกรมทหารเรือเองก็มักจะคิดหลีกเลี่ยงการเป็นทหาร โดยอ้างว่ายังติดการ
 เล่าเรียนวิชาภาษาไทยและภาษาอังกฤษอยู่ ครั้นตามโรงเรียนก็มักจะขัดขวางไม่ให้เด็กเล็ก
 เรียนในโรงเรียนสามัญเสียกลางคัน เด็กเหล่านี้ที่อยากจะเรียนหนังสือจริงก็คงจะมีอยู่บ้าง
 แต่ก็มีอยู่จำนวนมากที่จิตใจหลีกเลี่ยงการเป็นทหาร นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคอีกอย่างหนึ่ง คือ
 มีพระราชบัญญัติระบุไว้ว่าไพร่หลวงที่สอบได้ประโยค ๒ จะไปปลดเกล้าให้พ้นจากหมู่ไพร่
 หลวง เป็นอันขาดจากหมู่ของมูลนาย เหตุที่ออกพระราชบัญญัตินี้คงจะเพื่อส่งเสริมให้
 คนไทยศึกษาจนรู้หนังสือ แต่ข้อนี้กลับเป็นเหตุให้กรมทหารขาดแคลนคนที่มีความรู้สำหรับจะเลื่อน
 ขึ้นเป็นนายทหารต่อไป และบุคคลที่ได้ประโยค ๒ จะไม่ต้องสังกัดหมู่เลขใด จึงเป็นปัญหา
 ลำบากในการปกครอง เพราะสมัยนั้นยังไม่มีทะเบียนสำมะโนครัวต้องควบคุมกันด้วยหมู่เลข

บุตรหมู่ทหารเรือที่เรียนภาษาอังกฤษมาบ้างแล้วมีอยู่หลายคน ซึ่งทางกรมทหารเรือ
 ต้องการจะส่งเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารเรือ แต่บุตรหมู่เหล่านั้นก็พยายามโต้แย้งหา
 ทางหลีกเลี่ยง กรมหมื่นปราบปรบักษ์ ผู้บัญชาการกรมทหารเรือในขณะนั้น จึงทรงหุลขอให้
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงออกพระราชบัญญัติ บังคับบุตรหมู่ทหารเรือที่มี
 อายุ ๑๕ ปี ให้เขาเรียนในโรงเรียนของกรม และผู้ที่สอบได้ประโยค ๒ จาก
 โรงเรียนสามัญแล้วให้เขาเรียนวิชาของกรมต่อไป โดยให้พ้นจากหมู่ไพร่หลวงและให้เงิน
 เดือนสูงกว่าพลทหารตามสมควรแก่วิชาความรู้^๒

โรงเรียนนายร้อยทหารเรือฝ่ายบก ได้ดำเนินการสอนจนมีนักเรียนสำเร็จออกมา
 เป็นนายทหารเรือฝ่ายบกได้ ๓ รุ่น ก็ต้องเลิกทำการสอน ส่วนนักเรียนที่ยังเรียนไม่สำเร็จ
 แต่สมัครใจจะเรียนต่อ ทางกรมทหารเรือได้โอนให้ไปเรียนต่อในโรงเรียนนายเรือ ซึ่งเริ่ม
 เปิดสอนในปี พ.ศ. ๒๔๔๑^๓ ให้ชื่อว่า "โรงเรียนนายทหารเรือ"

• เรื่องเดียวกัน

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๘/๑๕ รายงานเรื่องจักราชการทหารเรือ
 พ.ศ. ๒๔๔๑

๓ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ , ชาวเดนมาร์กในกองทัพเรือไทย (ไม่ได้อัปเดตพิมพ์)

ผู้สำเร็จจากโรงเรียนนี้จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายทหารเรือ แต่เมื่อเริ่มตั้งนั้นยังไม่มีตัวอาคารสำหรับเป็นที่ทำการสอน จึงใช้เรือพระที่นั่งมหาจักรี และ เรือหลวงมูรฆาวาสิตสวัสดิ์ เป็นสถานที่ทำการสอนและฝึกหัด นายพลเรือตรี พระยาชลยุทธโยธินทร์ ได้จัดให้การฝึกหัดเล่าเรียนทั้งหมดอยู่ในบังคับบัญชาของ นาวาโท ไฮเคอร์ลิน (C.P. Seidenlin) ชาวเดนมาร์ก * ซึ่งเป็นผู้บังคับการเรือหลวงมูรฆาวาสิตสวัสดิ์ จึงนับว่านาวาโท ไฮเคอร์ลิน เป็นผู้บังคับบัญชารุ่นแรกของโรงเรียนนายเรือ

ใน พ.ศ. ๒๔๔๓ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า กรมพระจักรพรรดิพงษ์ สิ้นพระชนม์ พระราชวังเดิมซึ่งเป็นที่ประทับจึงว่างลง เดิมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริ จะพระราชทานให้เป็นที่พักของพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ต่อไป แต่พระยาชลยุทธโยธินทร์ ผู้บัญชาการกรมทหารเรือในขณะนั้น ปรารถนาจะใช้พระราชวังเดิมนั้นเป็นที่ตั้งของโรงเรียนนายเรือ เพราะการใช้เรือรบเป็นโรงเรียนนั้นไม่ได้รับความสะดวก และนักเรียนมีจำนวนมากขยับย้ายไปย้ายมาทำให้เป็นผลเสียต่อการศึกษานักเรียนนายเรือ จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทาน ให้จัดเป็นที่ตั้งโรงเรียนนายเรือ โดยให้เหตุผลว่าโรงเรียนยังไม่มีที่ทำการอย่างถาวร และพระราชวังเดิมนั้นเป็นที่ริมน้ำซึ่งอยู่ใกล้กับที่ว่าการกรมทหารเรือสามารถติดต่อกันได้สะดวก แม่น้ำหน้าวังนั้นจะเป็นที่จอดเรือฝึกหัดได้ดี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วย จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตเมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๓ ^๒ ต่อจากนั้นกรมทหารเรือก็ได้ซ่อมสร้างและดัดแปลงเรือมา ระหว่างนั้นได้ย้ายจากนั้นต่อที่ฐาน

* เรื่องเดียวกัน

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , ฉบับ ก. ๑๘/๒๔ พระราชหัตถ์เลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พระยาชลยุทธโยธินทร์ , ลงวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๓

ไปเรียนที่โรงเรียนสุนันทาลัย ปากคลองตลาด (โรงเรียนราชินีลาปัจจุบัน) ชั่วคราว
 ระหว่างเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๔๖
 (ค.ศ. ๑๙๐๓) เพราะนักเรียนเพิ่มขึ้นและพระราชวังเดิมกำลังอยู่ในระหว่างก่อสร้างเพิ่ม
 เติม ในที่สุดก็จัดให้นักเรียนมาประจำอยู่ที่โรงเรียนใหม่ในพระราชวังเดิมสิ่งปลูกสร้างเดิม
 เช่น ท้องพระโรง พระตำหนักเก่งของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวรวมทั้งศาลเจ้า-
 ตากศาลศิระปลาวาฬ และกำแพง โคข้อมแซมรักษาให้คงรูปเดิมไว้ตามพระบรมราชโอง-
 การของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ได้คิดเปลี่ยนแปลงประโยชน์บาง คือ
 ท้องพระโรงจัดเป็นห้องฝึกสอนนักเรียน และเป็นที่ประชุมของอาจารย์ พระตำหนักเก่งนั้นได้
 จัดให้เป็นที่พักของกรมยุทธศึกษาและกองแผนที่ทะเล ตึกใหญ่เดิมได้เสริมเพิ่มขึ้นอีกชั้นหนึ่ง
 ชั้นบนสุดจัดให้เป็นที่พักของนักเรียน ชั้นกลางเป็นห้องเรียน ชั้นล่างเป็นที่เก็บของ ตำหนัก
 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์นั้น ได้จัดให้เป็นที่พักและที่เรียน
 ของนักเรียนนายช่างกล ตึกริมกำแพงด้านตะวันออก ๒ หลัง จัดเป็นห้องรักษาการและเก็บ
 ของ ตึกริมกำแพงด้านตะวันตกจัดเป็นที่พักนักเรียน แล้วได้สร้างเรือนไม้ชั้นอีกหนึ่งหลังที่ริม
 กำแพงด้านใต้ สำหรับเป็นที่รักษาพยาบาลนักเรียนที่ป่วยเจ็บ และได้ถมพื้นที่ภายในและนอก
 กำแพงให้ราบไว้เป็นสนามฝึกหัด ที่สนามนี้ได้ตั้งเสาเรือขึ้นหนึ่งเสา สำหรับฝึกหัดนักเรียนใน
 การเขี่ยเสาเพลวไม โรงเรียนนายเรือได้ตั้งอยู่ที่พระราชวังเดิมเรื่อยมา จนกระทั่งปี
 พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๐) จึงได้อพยพหลบภัยจากการทิ้งระเบิดของเครื่องบินพันธมิตร
 ไปอยู่ที่อาคารชั่วคราวที่สี่ตึก และใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) ได้ย้ายไปอยู่ที่
 อาคารสร้างใหม่ที่เกล้าแก้ว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒) จึงได้ย้ายมาอยู่ที่
 ปัจจุบัน คือ ที่ป้อมเสือซ่อนเล็บ จังหวัดสมุทรปราการ

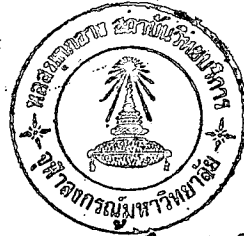
• เรื่องเดียวกัน (เข้าใจว่าศาลเจ้าตากกับศาลศิระปลาวาฬจะเป็นศาลเดียวกัน
 เพราะในรายงานการเปิดโรงเรียนนายเรือ พ.ศ. ๒๔๔๔ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์
 วรพินิต ไททรงกลาดึงแต่ศาลศิระปลาวาฬเพียงอย่างเดียว และในปัจจุบันนี้ก็มีแต่ศาลเจ้า
 ตากเหลืออยู่เท่านั้น ไม่เคยมีศาลอื่นใดอีก)

การศึกษาของนายทหารชั้นสัญญาบัตรที่จะมีหน้าที่เป็นนายเรือและนายช่างกลนั้นเป็นปัจจัยสำคัญและเป็นหัวใจของการทหารเรือทั่วไป เพราะนายทหารเรือที่มีความรู้ทางวิชาการทหารเรือชั้นสูง ย่อมเป็นสมอบในการสร้างกองทัพเรือให้มีสมรรถภาพ ตำแหน่งผู้บังคับการเรือก็เป็นตำแหน่งผู้บังคับบัญชาชั้นที่ใกล้ชิดกับทหารมากที่สุด จึงต้องมีความสามารถพอที่จะปกครองทหารให้เป็นระเบียบแบบแผนมียุทธวินัยอย่างทหาร และสามารถสั่งสอนหรือชักจูงใจให้ทหารในบังคับบัญชาทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองได้ นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่จะต้องรับผิดชอบต่อเรือหลวงอันมีราคาแพง และชีวิตทหารในบังคับบัญชาอีกด้วย กรมทหารเรือจึงถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องจัดตั้งโรงเรียนนายเรือให้เป็นหลักฐาน ตลอดจนปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมและก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อให้ได้นายทหารที่มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง แต่ก็มีอุปสรรคทำให้การตั้งโรงเรียนในระยะแรก ๆ ต้องล้มลุกคลุกคลาน ไม่สามารถจะดำเนินการไปได้โดยเรียบร้อย อุปสรรคสำคัญของการตั้งโรงเรียนก็คือ หานักเรียนเข้าศึกษาในโรงเรียนที่ตั้งขึ้นไม่ได้ กรมทหารเรือต้องมีการประกาศแจ้งความ ขอให้ประชาชนส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนนายเรือ * โดยจัดทุนส่งเสริมสำหรับนักเรียนที่เรียนดีให้ไปศึกษาต่อต่างประเทศทุกปี ๒ ทุนส่งเสริมนี้น่าจะเป็นสิ่งล่อใจให้นักเรียนมาเข้าเรียนกันมากขึ้น แต่ก็ยังหานักเรียนได้ยาก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เสนาบดีกระทรวงกลาโหม รั้งตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือต้องทรงขอให้ข้าราชการและเจ้านายช่วยส่งบุตรหลานมาศึกษาวิชาการทหารเรือ ๓ เรื่องขาดแคลนนักเรียนนี้เป็นเรื่องแก้ไขไม่ค่อยถนัดนักเมื่อพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงจัดระเบียบโรงเรียนนายเรือใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๘๐๒) คนก็ยังไม่ค่อยนิยมมาเข้าไม่เหมือนโรงเรียนนายร้อยซึ่งตั้ง

* "แจ้งความกรมทหารเรือ" ลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๖ ,
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๖ , หน้า ๕๓๕

๒ "ประกาศกรมทหารเรือ" ลงวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓ , ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๗ , หน้า ๑๔๑

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๔/๕๓ ลายพระหัตถ์ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม กราบมิ่งมงคล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓

มาก่อน ข้าราชการนิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกเนื่องจากเห็นว่า
รับราชการทหารบกจะก้าวหน้ากว่า เพราะเจ้านายชั้นผู้ใหญ่เป็นทหารบกทั้งสิ้น ประกอบ
กับราชการทหารเรือขณะนั้นก็ยังไม่ใช่รูปแบบนอน นักเรียนนายเรือจึงมีน้อยทั้ง ๆ ที่กรมทหาร
เรือก็ได้จ่ายเงินเดือนให้ นักเรียนส่วนมากจะเป็นลูกพลเรือนและลูกชาวสวน มีหม่อมเจ้า
อยู่องค์หนึ่ง คือ หม่อมเจ้าธาดาพิทักษ์ กมลลาศน์ ซึ่งสมเด็จพระปิตุมาเจ้านครราชสีมา
(พระนางเจ้าสุโขทัยมหาราชินี พระราชเทวี) ทรงขุมนัดเสด็จมาแต่ทรงพระเยาว์และส่งเข้า
เรียนในโรงเรียนนายเรือ ๒

นอกจากปัญหาเรื่องขาดแคลนนักเรียนแล้ว โรงเรียนนายเรือยังขาดแคลนครูที่จะ
สอนวิชาการทหารเรือ และขาดนายทหารที่จะปกครองนักเรียน ทำให้โรงเรียนต้องล้มลุก
คลุกคลายอยู่สามปี ตั้งแต่เปิดทำการสอนมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๓ รวมเวลาเกือบ ๖ ปี
ปรากฏว่าเพียงมีนักเรียนสอบไล่ได้ออกมารับราชการเป็นนายเรือชั้นต่ำอยู่เพียง ๔ นายเท่า
นั้น และความรู้ของนายทหารทั้ง ๔ คนนี้ก็ยังไม่พอที่จะใช้เดินเรือทะเลลึกได้ คงมีความ
รู้มากกว่านายเรือธรรมดา เพียงแต่อ่านและใช้แผนที่เป็นเท่านั้น การที่จะมีความรู้ในวิชาการ
เดินเรือสูงขึ้นไปอีกนั้น ต้องอาศัยความพากเพียรในการศึกษาของแต่ละบุคคล และความ
เชี่ยวชาญที่จะเกิดขึ้นภายหลัง ๓ เมื่อโรงเรียนยังไม่สามารถผลิตนายทหารเรือที่มีความ
สามารถและความรู้สูงได้ นายทหารเรือไทยที่ทำหน้าที่เดินเรืออยู่ในขณะนั้นทั้งฝ่ายปากเรือ
และข้างกล จึงมีแต่ผู้ที่รับราชการมาตั้งแต่เป็นพลทหาร และได้รับการฝึกฝนให้มีแค่ความชำ-

๑ กรมทหารเรือ , " คำสั่งจัดระเบียบใหม่สำหรับโรงเรียนนายเรือ ที่ ๓๒๓/ ๑๐๐๐
ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๓ " , กฎข้อบังคับทหารเรือ เล่ม ๑ , (พระนคร :
โรงพิมพ์บุญช่วยเจริญ , ๒๔๐๖) หน้า ๑๒๓

๒ หม่อมเจ้าหญิง ประสงค์สม บริพัตร , บันทึกความทรงจำบางเรื่อง ,
(พิมพ์แจกในงานพระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๕ , หน้า ๕

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๔/๔๕ ลายพระหัตถ์ เจ้าฟ้ากรมขุน-
นครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , ลงวันที่
๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

นาฏเพียงอย่างเดียว ไม่มีความรู้ทางตำราที่จะช่วยให้เดินเรือได้ดีกว่าการเดินเรือตามชายฝั่ง (Coastal Navigation) ความประพฤตินิยม และการรักษาเกียรติยศของนายทหารก็ยิ่งบกพร่องอยู่มาก ผู้คนจึงไม่นับถือยำเกรง ทำให้เป็นอุปสรรคในการปกครองพลทหารให้อยู่ในระเบียบวินัยอันดี และคงจะเป็นด้วยเหตุนี้เองผู้บังคับบัญชาในสมัยแรกตั้ง จึงมิได้ขอพระราชทานสัญญาบัตรยศทหารให้แก่ นายทหารผู้ใด แต่จะใช้วิธีขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตตั้งเสียเองเพื่อให้ออกจากยศไกอง่าย กังจะเห็นได้จากการแต่งตั้งข้าราชการ ๒๐ นาย เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๔^๒ เป็นต้น

กรมทหารเรือเพิ่งจะมาเริ่มขอพระราชทานสัญญาบัตรยศทหารให้แก่ นายทหารโดยทั่วถึงกันในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ คือ เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ทรงรับตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือ เพราะทรงเห็นว่าถึงแม้ว่านายทหารเรือเกาบางคนจะมีกิริยามารยาทไม่สมควรจะเป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตร แต่นายทหารเหล่านั้นก็ได้ประพฤติชั่วร้ายแต่อย่างใดซึ่งบางนายยังมีความชอบในราชการอีกด้วย^๓

ผู้บังคับการโรงเรียนนายเรือคนต่อจาก นาวาโท ไชยเคอรลิน คือ นายเรือเอก (เทียบเท่านาวาเอกในปัจจุบัน) หม่อมไพชยนต์เทพ (หม่อมราชวงศ์ พิณ สนิทวงศ์) พระโอรสในพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ซึ่งสำเร็จวิชาทหารเรือมาจากประเทศเดนมาร์ก ได้รับตำแหน่งผู้บังคับการโรงเรียนนายเรือตั้งแต่วันที่ พ.ศ. ๒๔๔๕

^๑ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก.๒๐. ๑/๔ " รายงานจัดการกระทรวงทหารเรือ " สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กรามยังคมมูดา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , ลงวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๓

^๒ "แจ้งความกรมทหารเรือ" , ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๘ ร.ศ. ๑๒๐ หน้า ๑๕

^๓ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก.๒๐. ๑/๔ เรื่องเดิม

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๒ กรมทหารเรือได้ตั้งกรมยุทธศึกษาขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายเรือเอก หม่อมไพฑิชนต์เทพ เลื่อนขึ้นเป็นเจ้ากรม เปลี่ยนชื่อโรงเรียนนายเรือเป็น "กองโรงเรียนนายเรือ" มีนายเรือเอกอุทขัย (เทียบเท่านาวาโทในปัจจุบัน) พระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิบูลยพรรณรังษี เป็นผู้บังคับการ กรมทหารเรือได้พยายามจัดการอย่างเต็มความสามารถเพื่อให้โรงเรียนนายเรือเจริญขึ้น เมื่อพิจารณาถึงจำนวนนักเรียน ก็เห็นว่า มีจำนวนมากขึ้นเพราะนับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติบังคับบุตรหมู่ และกรมทหารเรือได้ "จ้าง" นักเรียนใหม่มาเรียนโดยเพิ่มเงินเดือนให้เมื่อสอบเลื่อนชั้นได้แต่สถานที่เล่าเรียนก็ยังไม่เป็นหลักฐาน เพราะกำลังอยู่ในระหว่างก่อสร้างคิดแปลงพระราชวังเดิมกิจการอื่นก็ไม่เจริญขึ้นได้เร็วทันความประสงค์ เพราะขาดปัจจัยสำคัญ คือ วิชาการและหลักสูตรการเล่าเรียนซึ่งยังไม่ถึงมาตรฐานของหลักสูตรวิชาการทหารเรือสากล เนื่องจากขาดแคลนครู หลักสูตรของโรงเรียนจึงมีแต่วิชาสามัญเป็นส่วนมากและเป็นวิชาที่เรียนในโรงเรียนพลเรือนก็ได้

ในสมัยที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นผู้บัญชาการกรมทหารเรือ นั้น พระองค์ได้ทรงหารือกับพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (ต่อมาเป็นเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี) อธิบดีกรมศึกษาธิการ และ นายเรือเอก หม่อมไพฑิชนต์เทพเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือ มีความเห็นพ้องกันว่า ควรจะกำหนดอายุนักเรียนและกำหนดหลักสูตรวิชา โดยมุ่งที่จะสอนแต่วิชาการทหารเรือเท่านั้น วิชาที่จัดให้เรียนในโรงเรียนนายเรือในขณะนั้นก็คือ วิชาเดินเรือ วิชาอาวุธดินปืน วิชาทุ่นระเบิด วิชาช่างกล วิชาช่างต่อเรือ วิชาเลขชั้นสูง วิชาเขียนแผนที่และวิชาภาษาอังกฤษ* และได้จัดระเบียบในโรงเรียนนายเรือใหม่ โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกสามัญศึกษากับแผนก-

* กองจกหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก. ๑๘/๔๕ ลายพระหัตถ์ที่ ๒๐/๒๐๕๕ , สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๓

ประโยชน์นายเรือ ตลอดจนกำหนดอายุและคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าเป็นนักเรียนนายเรือด้วย แต่ครูที่จะสอนวิชาชั้นสูง เหล่านี้มีอยู่เป็นจำนวนน้อยและต้องอาศัยนายทหารที่สำเร็จมาจากยุโรป ซึ่งล้วนแต่มีราชการในแผนกอื่นอยู่แล้ว จึงได้แต่เป็นเพียงครูพิเศษมาสอนเป็นชั่วโมง ๆ เท่านั้น เป็นการเพิ่มงานในหน้าที่ใหม่มากยิ่งขึ้นทำการสอนได้ไม่เต็มที่ ต่อมาเมื่อมีนายทหารสำเร็จจากโรงเรียนนายเรือมากขึ้น และมาช่วยสอน ปัญหาเรื่องการขาดแคลนครู จึงค่อยคลายลง

แม้ว่าจะพยายามจัดกิจการตลอดจนการสอนของโรงเรียนนายเรือให้ดีขึ้น แต่ก็ยังเป็นการเจริญขึ้นอย่างเชื่องช้า นักเรียนนายเรือจึงเริ่มเสื่อมศรัทธาในการศึกษาลงอีก เพราะไม่เห็นผลของการศึกษาจะทำให้เกิดความก้าวหน้าในอาชีพทหารเรือได้ นักเรียนจึงพยายามหลีกเลี่ยงราชการขาดเรียนอยู่เสมอ ที่ลาออกไปเลยก็มีมาก กรมทหารเรือจึงต้องรีบปรับปรุงให้การเรียนมีสภาพดีขึ้นโดยด่วน ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาปรับปรุง โดยมีนายพลเรือตรี พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์รองผู้บัญชาการกรมทหารเรือซึ่งศึกษาวิชาการทหารเรือสำเร็จมาจากประเทศอังกฤษทรงเป็นประธาน พร้อมด้วยนายเรือเอก หม่อมไพชนนตเทพ และนายเรือเอกผู้ช่วย พระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิบูลยพรรณราชเป็นกรรมการจัดการหลักสูตรและวิธีการปกครองให้ดีขึ้น จัดหลักสูตรการสอนเสียใหม่และอำนวยความสะดวกวิชาการต่าง ๆ ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ตลอดจนกำหนดอายุและคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าเป็นนักเรียนนายเรือให้รัดกุมยิ่งขึ้น

* กรมทหารเรือ "คำสั่งจัดระเบียบใหม่สำหรับโรงเรียนนายเรือ ที่ ๓๒๓/๓๐๕๐ , ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๓"

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , แฟ้ม ก.๐๘/๘๘ , लयพระหัตถ์ที่ ๕๓/๑๖๕๖๖ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กรมมวังมณฑล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , ลงวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔

ทางค่านวิชากรณัน ไต่ตั้งหลักสูตรแบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ชั้นต้นกำหนดให้เรียน ๑ ปี ต่อจากนั้นก็กำหนดชั้นละ ๒ เดือน รวมเป็นเวลา ๓ ปีจึงจะสำเร็จการศึกษา เว้นแต่ักเรียนที่เรียนอ่อนไม่สามารถจะเรียนให้สำเร็จในเวลาที่กำหนดไว้ได้ ก็จะต้องเรียนอยู่นานกว่านี้ เมื่อเรียนจบตามหลักสูตรแล้ว จะมีความรู้สูงกว่าบรรคานายทหารเรือไทยที่ไต่รับการศึกษจากโรงเรียนนายเรือรุ่นก่อน ๆ คือ มีความรู้ความสามารถถึงขั้นเดินเรือออกจากอ่าวไทยได้

นอกจากนี้ยังไต่จัดแบ่งการศึกษาของนายทหารในกองทัพเรือออกเป็น ๗ โรงเรียน (๗ ระดับ) คือ

๑. โรงเรียนพลมทหารเรือ สอนผู้ที่จะเข้าเรียนเป็นนายทหาร
๒. โรงเรียนนายเรือ สอนผู้ที่จะเป็นนายทหารแผนกปากเรือ
๓. โรงเรียนช่างกล สอนผู้ที่จะเป็นนายทหารแผนกช่างกล
๔. โรงเรียนอาหุ สอนนายทหารที่สอบความรู้ไต่จากโรงเรียนนายเรือหรือโรงเรียนช่างกลและรับราชการประจำเรือมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ เดือน
๕. โรงเรียนชั้นสูงนายเรือ สอนนายทหารที่สำเร็จจากโรงเรียนอาหุ มียศไม่เกินนายเรือโทผู้ช่วย (เท่ากับเรือเอกในปัจจุบัน)
๖. โรงเรียนช่างกลชั้นสูง สอนนายทหารที่สำเร็จจากโรงเรียนช่างกลและสอบความรู้ไต่คะแนนสูง มียศไม่เกินนายเรือโทผู้ช่วย
๗. โรงเรียนเสนาธิการ สอนนายทหารแผนกปากเรือ ซึ่งเป็นผู้บังคับการเรือ ยศไม่ต่ำกว่านายเรือโท (เท่ากับนาวาตรีในปัจจุบัน) และสำเร็จจากโรงเรียนอาหุมาแล้ว ๒

๑ กรมทหารเรือ , "ขอบังคับว่าควยการศึกษาสำหรับนายทหารในกรมทหารเรือ" ,
กฎขอบังคับทหารเรือเล่ม ๑ , หน้า ๓๘๓ - ๓๘๓

๒ กรมทหารเรือ , เรื่องเดียวกัน

สำหรับผู้ที่ป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตรและประทวนอยู่แล้ว กองทัพเรือก็ได้กำหนดวิชาให้เลือกศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเอง หรือไปฟังการบรรยายที่โรงเรียนนายเรือได้ในเวลาที่ว่างราชการแล้วเข้าสอบได้ (สอบความรู้) ซึ่งกองทัพเรือจะจัดให้มีขึ้นปีละ ๑ ครั้ง วิชาที่กำหนดให้เลือกศึกษามี วิชาสามัญ การเรือ เคนเรือ เลขต่าง ๆ ปืน คอรับโศ การจักร เคมีสตรี ภาษาต่างประเทศ วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย การแตร (รวม ๑๒ สาขา) และแบ่งออกเป็น ๒ ชั้น (ชั้น ๒ เป็นชั้นต่ำที่สุด) ผู้ที่สอบได้ชั้น ๒ ขึ้นไปในวิชาเหล่านี้ เว้นวิชาสามัญและการแตรจะได้รับเงินเพิ่มค่าวิชา ตั้งแต่เดือนละ ๕๐ บาท ขึ้นไปถึงเดือนละ ๕๐๐ บาท นับว่าเป็นการส่งเสริมและเร่งรัดให้ข้าราชการสนใจศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง โดยมีเงินค่าวิชาเป็นรางวัลให้วิทยากรต่าง ๆ ในกองทัพเรือเจริญยิ่งขึ้น

นอกจากนี้สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ราชการประจำและต้องทำหน้าที่เป็นครูสอนวิชาต่าง ๆ กองทัพเรือก็กำหนดให้ได้รับเงินรางวัลค่าสอนวิชาตามความยากง่ายของวิชาที่สอนนั้น นับเป็นการยกย่องและส่งเสริมกำลังใจของผู้ที่มีความรู้ดีอย่างหนึ่ง

หลังจากที่ได้ปรับปรุงกิจการโรงเรียนนายเรือและการศึกษาในกองทัพเรือดังกล่าวแล้วการศึกษาและกิจการต่าง ๆ ในโรงเรียนนายเรือก็เจริญขึ้น นายทหารเรือที่สำเร็จจากต่างประเทศได้เข้ามาช่วยจัดการและฝึกสอนมากขึ้น กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ได้ทรงเป็นครูฝึกสอนเองใน พ.ศ. ๒๔๔๕ ทรงสอนถึง ๔ วิชา คือ การராศาสตร์ ตรีโกโนเมตรี การเรือ ไฮโดรกราฟี ทรงตรวจตราควบคุมอย่างกวดขันจึงสามารถอ่านนวยการศึกษาให้

* กรมทหารเรือ . "ข้อบังคับระเบียบวิชาต่าง ๆ ในกรมทหารเรือ ที่ ๕/๒๔๑๖ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๕" กฎข้อบังคับทหารเรือเล่ม ๑ เรื่องเกม , หน้า ๒๒๖ - ๒๔๕

๒ กรมทหารเรือ ; "คำสั่งว่าด้วยเงินรางวัลค่าสอนวิชา ที่ ๑๒๗/๑๐๔๕๑ ลงวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๕" , กฎข้อบังคับทหารเรือเล่ม ๑ , เรื่องเกม , หน้า ๒๕๗ - ๒๕๘

๓ กรมทหารเรือ ; ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๕ (พระนคร : โรงพิมพ์กองคณโศทพ . ๒๔๔๕) . หน้า ๕

สำเร็จไปตามหลักสูตรได้ภายในเวลาอันน้อยนั้น นายทหารอื่น ๆ ก็ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ทั้งมีความเคารพยำเกรงในกรมหมื่นชุมพร เขตระอุดมศักดิ์มาก เพราะทรงเป็นโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระองค์ทรงเชิดควบคุมฝึกสอนนักเรียนอย่างใกล้ชิด เมื่อนายเรือเอก หม่อมไพบูลย์เดช เทพลาออกจากตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือ กรมหมื่นชุมพร เขตระอุดมศักดิ์จึงทรงเขาทำการในตำแหน่งนั้นแทน นับว่าเป็นงานที่เหมาะสมกับความรู้และพระอุปนิสัยของพระองค์อย่างยิ่ง ทรงจัดระเบียบให้นักเรียนปกครองกันเอง โดยให้นักเรียนที่มีความสามารถเป็น "กัปตัน" คุมแถวตรวจตราและปกครองนักเรียน เพื่อจะได้ทราบปัญหาของนักเรียนและพิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ได้จัดให้มีการประชุม กัปตัน เพื่อออกความเห็นเกี่ยวกับการจัดการโรงเรียนสัปดาห์ละครั้ง การปกครองระบบนี้ ทำให้นักเรียนมีโอกาสปรึกษาหารือและแสดงความคิดเห็น เป็นการฝึกให้เป็นผู้นำที่มีความคิดริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ ทั้งใหม่มีความสำนึกว่าทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน จะต้องช่วยกันพัฒนาปรับปรุงขึ้นเรื่อย ๆ ภายหลังกรมหลวงชุมพร เขตระอุดมศักดิ์ได้นำเอาระบบนี้ไปเป็นหลักในการตั้งสถาบันวิชาการขึ้นในกระทรวงทหารเรือ

เมื่อ พลเรือตรี พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นชุมพร เขตระอุดมศักดิ์ ได้ทรงจัดการปรับปรุงหลักสูตรของโรงเรียนจนได้มาตรฐานและการสร้างโรงเรียนที่พระราชวังเดิมเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาเปิดโรงเรียนนายเรือ ซึ่งราชกิจจานุเบกษาได้บันทึกไว้ว่า ผู้บัญชาการทหารเรือทรงอ่านรายงานการเปิดโรงเรียนนายเรือกราบบังคมทูลพระกรุณา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสตอบ แล้วทรงชักธงที่ปิดประตูโรงเรียนออก มีอักษรทองทองคำที่มุมประตูว่า "โรงเรียนนายเรือ ร.ศ. ๑๒๕" ประทับทอกพระเนตรการฝึกซ้อมของนักเรียนนายเรือ และได้พระราชทานพระราชหัตถเลขาในสมุดเยี่ยมของโรงเรียน ความว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๔/๘๘, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพร เขตระอุดมศักดิ์, "ประกาศเรียกประชุมกัปตัน", ลงวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๘

กษัตริย์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๖
 ๑๖๑ กษัตริย์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๖
 เรือที่ มีคนขับเรือที่
 ทนเรือที่ มีคนขับเรือที่
 สังกัดเรือที่

พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ในโอกาสที่เสด็จทรงเปิดโรงเรียนนายเรือ ร.ศ. ๑๒๕
 (จากสมุดเยี่ยมโรงเรียนนายเรือ เล่มหนึ่ง หน้าแรก)

" วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๕ เราจุฬาลงกรณ์ พร. ไ้มาเปิดโรงเรียน
นี้มีความปลื้มใจ ซึ่งได้เห็นการทหารเรือมีรากหยั่งลงแล้ว จะเป็นพื้นสืบไปภาย
หน้า" ๑

โรงเรียนที่มีคุณภาพย่อมผลิตนายทหารที่มีสมรรถภาพ อันจะเป็นกำลังสำคัญป้องกันทองทะเล
และชายฝั่งของไทยให้พ้นภัยจากข้าศึกได้ โรงเรียนนายเรือจึงเป็นแหล่งกำเนิดของความ
เจริญเติบโตแห่งกองทัพเรือ ทหารเรือจึงได้ถือเอาวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๕
นี้เป็นวันกำเนิดกองทัพเรือไทย

สำหรับวิธีการสอนนั้น ในสมัยแรก ๆ เมื่อคนไทยยังไม่รู้หนังสือ การสอนได้
เน้นหนักด้านการฝึกหัดให้เกิดความชำนาญแต่อย่างเดียว ไม่ได้มีความรู้ทางวิชาการอย่าง
แท้จริง แต่เมื่อการศึกษาเจริญขึ้น การเล่าเรียนส่วนใหญ่จึงเปลี่ยนเป็นมุ่งเรียนด้วยตำรา
เพื่อให้มีความรู้อย่างแท้จริง พอที่จะพลิกแพลงใช้ประโยชน์ได้ในโอกาสอันควร แต่บาง
วิชา เช่น การเดินเรือ การช่าง การเขียนแผนที่ และวิชาการอาวุธปืน เป็นสิ่งที่จำ
เป็นจะต้องสอนทั้งภาคทฤษฎี และฝึกหัดภาคปฏิบัติ นอกจากนี้ยังมีวิชาที่ต้องอาศัยการฝึกหัด
เช่น การฝึกหัดเชือกกรอก ฝึกประจำอาวุธ และพลศึกษา การศึกษาของทหารเรือจึงต้องแบ่ง
ออกเป็น ๒ แผนกสืบมา คือ แผนกสอนตำรา (ทฤษฎี) และ แผนกวิธีฝึกหัด (ปฏิบัติ)
การฝึกหัดช่วยให้เกิดความชำนาญและได้มีโอกาสใช้วิชาการในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า
การทหารเรือได้ตระหนักถึงความสำคัญของการฝึกหัดให้เกิดความชำนาญมาตั้งแต่สมัยที่ยัง
ไม่ได้แบ่งทหารบกทหารเรือออกจากกัน ดังมีหลักฐานว่าไทยเคยส่งคนออกฝึกการเดินเรือ
มาแล้วตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ในปี พ.ศ. ๒๓๘๕ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้สมณทูตไทยอันประกอบด้วยพระสงฆ์ ๑๐ รูป
ไปลังกา เพื่อนำหนังสือพระคัมภีร์ที่พิมพ์มาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ไปส่งคืน ครั้งนั้นได้เดินทางไปโดยเรือสยามพิภพ ซึ่งเป็นเรือใบ ๓ เสา

๑ สมุดเยี่ยมโรงเรียนนายเรือ เล่มหนึ่ง, หน้าแรก

มีระวางขนน้ำหนัก ๕๕๐ ตัน^๑ มีหมื่นแก้วสาคร คนไทยเป็นกัปตัน นายทรัพย์มหาเด็กลูก
ชาหลวงเดิมเป็นนายเรือ นอกจากเจ้าหน้าที่ในเรือแล้วได้โปรดให้มหาเด็กลูกจำนวน ๒๐
นายไปฝึกหัดเป็นทหารเรือด้วย นับว่าเป็นการฝึกหัดทหารเรือครั้งแรก และได้กลับมา
ถึงประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๖ โดยสวัสดิภาพ^๒ เข้าใจว่าเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม
พ.ศ. ๒๓๘๕ (ค.ศ. ๑๘๔๒) เรือสยามพิภพจะได้พบกับเรือของนายพลเรือจัตวาเปอร์รี่
(Perry) ที่ลังกา และนายพลเรือจัตวาเปอร์รี่ได้ฝากจดหมายมาถวายพระบาท-
สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย^๓ แต่เหตุการณ์ยังไม่พบหลักฐานทางฝ่ายไทยที่จะ
ยืนยันได้

โรงเรียนนายเรือได้พยายามจัดให้นักเรียนได้มีโอกาสออกฝึกหัดในทะเลบ้าง
โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น ๔ หมวด กำหนดให้ลงเรือเคื่อนละ ๘ วัน ผลักกันลงทีละ
หมวด ส่วนที่เหลือคงให้เรียนอยู่ที่โรงเรียนตามเดิม นักเรียนที่อ่อนความรู้นั้นเวลาลง
เรือก็จะให้ฝึกหัดทำการในหน้าที่ลูกเรือ และช่างไฟช่างกล^๔ นอกจากนี้ยังต้องฝึกหัด
ทดลองยิงตอร์ปิโดด้วย เสด็จในกรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ทรงเอาพระทัยใส่ในเรื่อง
การฝึกนี้มาก ทรงนำนักเรียนนายเรือและนักเรียนช่างกลไปฝึกภาคด้วยพระองค์เอง
และบางครั้งได้ไป "อวดขง" ถึงน่านน้ำต่างประเทศ ที่เรียกว่าเป็นการไปอวดขงก็
เพราะ บรรดาประเทศต่าง ๆ ได้ถือเป็นหลักเดียวกันว่า เรือรบเป็นอาณาเขต ส่วน
หนึ่งของประเทศที่เป็นเจ้าของ เป็นอาณาเขตที่เคลื่อนที่ไปได้ในน่านน้ำทะเลหลวง

^๑ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, หมวด ๓ เรือรบ "เรือสยามพิภพ", (ไม่ได้จัดพิมพ์)

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔, (พระนคร :
โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๗๗) หน้า ๘๓

^๓ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, จดหมายนาย Roger Peneau ปรณานิการ
ผู้จัดการ Smithsonian Institution Press ถึงกองประวัติศาสตร์, พ.ศ. ๒๕๑๐

^๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๔/๘๕ ลายพระหัตถ์ที่ ๒๐/๒๐๕๕
สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๓

เมื่อเรือรบเข้าไปอยู่ในน่านน้ำของรัฐใดก็ จึงได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ประเทศอื่นจะล่วงละเมิดมิได้^๑ เรือรบเป็นส่วนหนึ่งของกำลังรบทางน้ำของประเทศที่เป็นเจ้าของ การเข้าไปในน่านน้ำของผู้อื่นโดยมารยาทนั้นยอมถือว่าเป็นการเยี่ยมเยือนโดยเกียรติยศ แต่อาจจะมีเจตนาเพื่ออวดสมรรถนะขีดความสามารถและอาณาภาพทางเรือหรืออาจเป็นการเข้าไปในตัวควยแล้วแต่กรณี ซึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศนั้นและสภาพของเรือที่ไป การเดินเรือไปอวดธงในต่างแดน นอกจากจะทำให้ทหารเรือมีประสบการณ์ในการเดินเรือแล้ว ยังทำให้ทหารเรือมีโอกาสได้เห็นความเจริญและการปฏิบัติงานของผู้อื่น ก่อให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะทำการทุกอย่างให้ดีเพื่อแข่งขันกับทหารเรือชาติอื่น ใน พ.ศ. ๒๕๕๐ เสด็จในกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ได้ทรงนำนักเรียนนายเรือไปฝึกภาคทางทะเลโดยเรือหลวงมกุฎราชกุมาร ได้ไปอวดธงที่เกาะชวาและสิงคโปร์ พระองค์ทรงเป็นผู้บังคับการเรือเอง^๒ คนประจำเรือล้วนเป็นนักเรียนนายเรือและนักเรียนนายช่างกล ไม่มีชาวต่างประเทศในเรือเลย ทหารที่เคยประจำอยู่ในเรือก็ถอนขึ้นเสียเกือบหมด นับเป็นครั้งแรกที่นักเรียนนายเรือได้ไปฝึกหัดถึงต่างประเทศ นับแต่นั้นมา นักเรียนนายเรือก็ได้ไปฝึกภาคทางทะเลทั้งในอ่าวไทยและต่างประเทศเป็นประจำ

แม้ว่าการเริ่มต้นจัดการศึกษาสำหรับนายทหารเรือไทยจะช้าไปบ้างก็ยังไม่สายจนเกินไปนักที่จะวางรากฐานให้กองทัพเรือมีนายทหารไทยที่จะบังคับบัญชา ปกครอง ช่วยฝึกสอนทหารในระดับต่ำลงไป ทั้งนี้ว่ากรมทหารเรือได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่กำลังที่จะ

1

"Hague convention 1907"

^๒ สำนักงานเลขาธิการกองทัพเรือ, "พระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์", นาวิกศาสตร์ ปีที่ ๕๖ เล่ม ๕ ฉบับ "วันกรมหลวงชุมพร" พฤษภาคม ๒๕๑๖ หน้า ๘

ผลิตนายทหารไทยที่มีความรู้ความสามารถออกใช้ราชการ และต้องพัฒนาอุปสรรคนานาประการ เช่น ประชาชนไม่สนใจที่จะเข้าศึกษาเป็นทหารเรือ ผู้ที่เข้ามาศึกษาต้องมีพื้นฐานความรู้คำรับตำราต่าง ๆ ที่เป็นภาษาไทยก็ยังไม่ดี ผู้ที่จะอ่านตำรา (Text) เกี่ยวกับวิชาการทหารเรือที่เป็นภาษาต่างประเทศให้เข้าใจได้ก็ยังมีแต่นายทหารที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศยุโรปเท่านั้น ครูผู้สอนวิชาต่าง ๆ จึงต้องพยายามแปลและเรียบเรียงตำราต่าง ๆ ขึ้นเพื่อใช้ในการศึกษา อุปกรณ์การศึกษาและเรือที่ใช้ในการฝึกก็มีน้อย ทั้งครูและนักเรียนจึงต้องมีความอดทนและอดทนมาก ต้องร่วมมือกันเพื่อให้ได้ความรู้ตามที่ต้องการการผลิตนายทหารรุ่นแรก ๆ นั้น นอกจากจะสิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดินแล้ว

+ ยังเปลืองกำลังกายกำลังสมอง และเวลาของครูอาจารย์อีกมาก แต่ก็นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะนายทหารชั้นสัญญาบัตรที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายเรือออกใช้ราชการนั้น เมื่อเป็นนายทหารชั้นผู้น้อยย่อมจะเป็นผู้ประสานช่องว่าง (Gap) ในการปกครองบังคับบัญชาและการฝึกหัดอบรมระหว่างพลทหารและนายทหารชั้นประทวน กับนายทหารชาวต่างชาติที่ได้ฝึกสอนและบังคับบัญชามาแต่ต้นและนายทหารชั้นผู้ใหญ่ของกองทัพเรือซึ่งในสมัยแรก ๆ นั้นส่วนมากเป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงที่ได้รับการศึกษาทางทหารมาจากต่างประเทศ นายทหารเหล่านี้จะมีความรู้ความสามารถที่จะใช้อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ทุกอย่างที่จำเป็นสำหรับเรือ สามารถเดินเรือในทะเลลึก ระบุวิธีทางเรือและสามารถรวมปรักษ์หรือช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับขอราชการในกองทัพโดยหลักวิชาการกับนายทหารชั้นผู้ใหญ่มีส่วนทำให้การทหารเรือมีสมรรถภาพสูงขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนั้นยังจะได้นายทหารที่เป็นคนไทยมาปกครองคนไทยด้วยกันเอง ถึงจะมีความสามารถน้อยไปบ้าง ก็ยังเป็นคนไทยที่จะคำนึงและพยายามทุกทางในการป้องกันมาตุภูมิของตนไว้

นอกจากการฝึกสอนและอบรมบุคคลชั้นนายทหารผู้จะเป็นหัวหน้าแล้ว กรมทหารเรือยังจะต้องคำนึงถึงการศึกษาของพลทหารด้วย เพราะในเรือมิใช่จะมีแต่นายทหาร จำเป็นจะต้องใช้นายทหารต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร และพลทหารเป็นกำลังสำคัญด้วยจึงจะปฏิบัติการให้ดูลงไปได้ การฝึกสอนพลทหารให้มีความรู้ความชำนาญนี้มีอุปสรรค เพราะ ตามพระราชนิพนธ์ลักษณะการเกณฑ์ทหาร ได้กำหนดให้พลเมืองที่เป็นชายฉกรรจ์เข้ารับราชการทหารประจำการเพียงคนละ ๒ ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สั้นมากไม่พอแก่การฝึกสอน เพราะทหารเรือ

ต้องเรียนมากกว่าทหารบกหลายอย่าง ทั้งวิชาทหารราบ ปืนใหญ่และการเรือ การฝึกก็ต้องการมีความรู้ความสามารถและความชำนาญมากกว่าทหารบก ตัวอย่างเช่นการฝึกยิงปืนใหญ่ก็ต้องฝึกยิงจากเรือที่กำลังแล่นและโคลงเคลงไปยังเป้าที่กำลังเคลื่อนที่และโคลงเคลงอยู่เช่นนั้น ไม่ใช่ปืนและเป้าที่อยู่กับที่ การกำหนดให้อยู่ประจำการเป็นเวลานานยี่สิบเจ็ดปี ทำให้พลทหารสามารถแต่เพียงรู้จักอาวุธเท่านั้น ไม่สู้จะชำนาญและมีความรู้รอบรู้จนไม่สามารถจะอุ้มใจได้ว่าทหารเหล่านั้นจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ในยามสงคราม พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหมจึงได้มีพระประสงค์จะให้มีการเรียกกองหนุน (คนเวร) เข้ามาร่วมกันปีละครั้งเพื่อซ้อมรบ (Maneuver) ^๑ แต่ฝ่ายทหารเรือก็ทำไม่ได้ เพราะการซ้อมรบของทหารเรือเป็นการหมดเปลืองมาก และไม่มีเรือมากพอสำหรับให้กองหนุนทั้งหมดซ้อมรบพร้อมกันด้วย การกำหนดเวลารับราชการประจำใ้สั้นลงจาก ๓ ปีเป็น ๒ ปี จึงทำให้กรมทหารเรือต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนพลทหารและทหารชั้นต่ำกว่าสัญญาบัตรที่มีความรู้ความสามารถมากขึ้น กองทัพเรือได้พยายามแก้ไขข้อขัดข้องในเรื่องนี้ด้วยการตั้ง "โรงเรียนอาวุธ" ขึ้นสำหรับฝึกจำและทหารในการทหารราบและทหารปืนใหญ่โดยเฉพาะ ได้ใช้เรือราษฎรภิเษกเป็นเรือฝึกหรือโรงเรียน ^๒ ต่อมาได้ปรับปรุงให้เป็นระเบียบขึ้นโดยให้นายทหารชั้นต่ำกว่าสัญญาบัตรตั้งแต่พลทหารขึ้นไปจนถึงจำเอนเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนอาวุธครั้งละ ๓๐ คน ปีละ ๔ ครั้ง ^๓ ผู้ที่สอบได้จะได้รับประกาศนียบัตรและเครื่องหมายวิชา อันเป็นเครื่องหมายติดที่แขนเสื้อข้างขวา สำหรับจำและพลทหารที่มีวิชาเป็นการต่าง ๆ ในเวลานั้นมี ๕ สาขา

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๑๔/๓๕ ลายพระหัตถ์พระเจ้าลูกยาเธอ-พระองค์เจ้าอภากาศ เกียรติวงศ์ กรมหมื่นมณฑล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๕

^๒ กรมทหารเรือ, คำสั่งที่ ๒๗/๑๓๘๖ ลงวันที่ ๕ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๕ เรื่องให้เรือราษฎรภิเษกเป็นโรงเรียนอาวุธ, "ขอมังคัมทหารเรือเล่ม ๑"

^๓ กรมทหารเรือ, "ขอมังคัมโรงเรียนปืนใหญ่สำหรับพลทหาร ที่ ๕/๕๕๘๗ ลงวันที่ ๑๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๖", ขอมังคัมทหารเรือเล่ม ๑, หน้า ๓๕๔-๓๕๕

คือ ปืนใหญ่ ชงสัญญาณ ช่างไฟ-ช่างกล หุ่นระเบิดและแตรเคี้ยวแตรวง^๑ ต่อมา
ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ (ค.ศ. ๑๙๑๑) กรมทหารเรือจึงเปิดโรงเรียนจำขึ้นรับคนที่ยังไม่
ถึงสมศักดิ์ คือ รับตั้งแต่อายุยังไม่ถึง ๑๖ ปี^๒ โรงเรียนจำนี้ตั้งขึ้นใหม่จากโรงเรียนอาวุธ
เคมิดังกล่าวแล้ว

ในระยะแรกกรมทหารเรือต้องประสบกับปัญหาในการฝึกพลทหาร เช่น เกี่ยวกับการ
การฝึกหัดนายทหาร เพราะนายทหารชั้นผู้น้อยยังขาดความรู้ความสามารถและมีจำนวนน้อย
การฝึกหัดทางยุทธวิธีอันเป็นการฝึกหัดขั้นสูงขึ้นไปจากการฝึกหัดเบื้องต้นจึงยังบกพร่องอยู่มาก
ทั้งนายทหารและพลทหารขาดความชำนาญ เพราะเรือรบจะจอดอยู่ในแม่น้ำเป็นส่วนมาก
นาน ๆ จึงจะออกทะเลสักครั้ง ขณะที่เรือจอดเรือในแม่น้ำชาวต่างประเทศเป็นผู้บังคับการ
เรือจะกวดขันแต่การรักษาความปลอดภัยเรือเป็นสำคัญ นายทหารเหล่านี้ส่วนมากรู้แต่การเดิน
เรือและมีความรู้ในทางการทหารในขอบเขตจำกัด ในการฝึกหัดทางยุทธวิธี (ซอมรบ) เมื่อ
ปี พ.ศ. ๒๔๕๗^๓ จึงต้องสอนนายทหารเสียก่อน แล้วจึงอำนวยการฝึกหัดต่อไปได้
กรมทหารเรือพยายามหาทางให้ทหารได้มีโอกาสฝึกหัดยุทธวิธีเรือรบที่ยังบกพร่องอยู่ โดยจัด
ให้เรือที่ต้องไปประจำการที่เกาะสีชังเพื่อระงับเหตุร้ายที่มักจะมีขึ้นในเรือพาณิชย์ที่จอดอยู่ใน

^๑ กรมทหารเรือ : "คำสั่งว่าด้วยเครื่องแตรตัวที่ ๒๒/๓๓๑ ลงวันที่ ๒๗
เมษายน ร.ศ. ๑๒๓," เรื่องเคี้ยวกัน, หนา ๑๓๒ - ๑๓๓

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้ม ก. ๒๐.๑/๘ "ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,"
ลงวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๒

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มที่ ก. ๑๘/๕๕, "รายงานว่าด้วยราชการกรมทหาร
เรือ (ประจำปี ร.ศ. ๑๒๓), เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", ลงวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔

บริเวณนั้น ได้ฝึกหัดทหารในทางยุทธวิธีด้วย ° แต่ไม่ได้รับผลอย่างจริงจัง เพราะผู้บังคับการเรือซึ่งเป็นชาวต่างประเทศและนายทหารประจำเรือไม่มีความสามารถและมีความเพียรพยายามพอ ทั้งไม่คุ้นเคยกับพลทหารที่แมงเป็นหลายพวกด้วยกัน ขณะนั้นนายทหารเรือไทยที่สำเร็จการศึกษาวิชาการทหารเรือมาจากประเทศยุโรปยังมีน้อย และมีราชการประจำส่วนน้อยอยู่มากไม่ได้ทำหน้าที่ในเรือ ต่อมาเมื่อกองทัพมหินทรพพร เขตระอุมคัคคีได้ทรงจัดวางระเบียบการเพิ่มความรู้นายทหารและข้าราชการชั้นใหม่ดังกล่าวแล้ว กวรวัดฝึกหัดศึกษาจึงค่อยเข้ารูปขึ้น

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

° กรมทหารเรือ, "ข้อมังคักราชการสำหรับเรือรบระงับเหตุปากอ่าวกรุงเทพฯ
ที่ ๖/๒๔๘๕ ลงวันที่ ๘ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๕ ; กฎข้อมังคับทหารเรือเล่ม ๑,
หน้า ๓๐๐